

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 26 ΙΟΥΛΙΟΥ 1985, ΤΕΥΧ. 47, ΔΡΧ. 100

ΣΥΖΗΤΗΣΗ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΦΟΡΕΑ
ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

Γαΐα πυρί
μιχθήτω

Γιά τόν
απόδημο
έλλητισμό

Κοινωνική
άσφυξία
καί σοσιαλιστικό
σχέδιο

ΧΑΙΝΡΙΧ ΜΠΕΛ
1917 – 1985

Τά ναυπηγεΐα
Σκαραμαγκά
έπιβιώνουν

Θ' ΑΡΧΙΣΟΥΜΕ
ΚΑΜΙΑ ΦΟΡΑ;

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

Περιεχόμενα

Παρασκευή 26 Ιουλίου 1985
τεύχ. 47, δρχ. 100.
Κέκροπος 2, Αθήνα 105 58
τηλ. 32.39.645 και 32.28.791

Θέση, 4
Ο δεκαπενθήμερος, Περιδιαβάζοντας την πολιτική επικαιρότητα 5

Δαμιανού Παπαδημητρόπουλου, Κόσμος που δέν τον καίει η φωτιά 8
Μιγάλη Μοδινού, Για πυρί μυχθήτω 10
Χρυσάνθου Λαζαρίδη, Το ελληνικό λόμπυ στις ΗΠΑ 12

ΣΤΙΓΜΙΑΙΑ 14

Λεωνίδα Λουλούδη, «Κατευθύνσεις αγροτικής πολιτικής» 16
Αριστέιδη Μπαλτζά, Κοινωνική ασφυξία και σοσιαλιστικό σχέδιο 19
Γιώργου Καρρά, Προεκλογικά υπόλοιπα 22
Κ.Κ., Πού πάει ή Άριστερά; 23
Θανάση Αθανασίου, Για τό πρόβλημα του «φορέα» 24

Χάινριχ Μπέλ, Αυτόβιογραφικό 26
Ζίγκφριντ Λέντς, Για τόν Μπέλ 28

Δημήτρη Αβραμίδη, Σκαρμαγκάς: Τά ναυπηγεία επιβιώνουν 29
Βάσως Κινητή, Η μπάλλα μέ τά πολλά μηδενικά 32
Θ. Μαραγκού, Γιάννης κερνάει, Μήτσος πίνει 33
Αντρέα Γιακουμακάτου, Νίκος Μιτσάκης και ή
άρχιτεκτονική σχέσεων 34
Γιώργου Μαργαρίτη, 1945: Η Εύρώπη αλλάζει μορφή 37

Παύλου Κρέμου, Νουόβα Κομπανία ντί Κάντο Ποπολάρε 40
Νόρας Σκουτέρη-Διδασκάλου, Από τό Μεξικό στό Ναϊρόμπι 41

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ 42
Ελένης Δημητρίου, Ένα βιβλίο για τό παιδί 44
Δημήτρη Κυρτάτα, Κάρλ Κάουτσκι: «Κοινωνική Έπανάσταση» 46
Χρυσάνθου Λαζαρίδη, Ένστολοι πολίτες, έχθροί τής Ελλάδος 47

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 47

Συνδρομή έσωτερικού: Έτήσια (26 τεύχη) 2.000 δρχ. Έξάμηνη 1.000 δρχ.
Συνδρομή έξωτερικού: Εύρώπη έτήσια 2.800 δρχ., έξάμηνη 1.500 δρχ.
Άλλες χώρες, έτήσια 3.000 δρχ., έξάμηνη 1.700 δρχ.
ΤΡΑΠΕΖΕΣ—ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΔΡΧ. 5.000. Η ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

Ίδιοκτησία Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε. • Έκδότης Άγγελος Έλεφάντης,
Μάρκου Μουσούρου 34, Αθήνα • Τυπογραφείο Χαϊδεμένος, Λεωφ.
Βουλιαγμένης 429, τηλ. 9440997

Μόνο μέ 4.000 δρχ.

τά τεύχη του

πολιτη

άπό τό 1 Έως τό 65
όλο τό περιοδικό άπό τό 1976

Έως τό 1984
μαζί μέ τόν

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΗ

Μπορείτε να παραγγείλετε τή σειρά
στά βιβλιοπωλεία ή στα γραφεία μας
Κέκροπος 2 — 105 58 Αθήνα
τηλ. 3239645 και 3228791

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΚΡΥΦΙΣΜΟΣ

Η ένδεκατη επέτειος από την πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας και την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στον τόπο μας, χάρη στη «ρήξη» της 9ης Μαρτίου γιορτάζεται χωρίς Καραμανλή και καραμανλισμό. "Αν όμως με τον όρο καραμανλισμό θέλουμε να επισημάσουμε ένα πατερναλιστικό, συγκεντρωτικό και αυταρχικό σύστημα, τώρα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά συναισθανόμαστε την όξυνση του αυταρχισμού και του υπερσυγκεντρωτισμού, συνοδευμένου πλέον με άνησυχητικά συμπτώματα πολιτικού αποκρυφισμού.

Οι πολίτες αυτής της χώρας είναι καταδικασμένοι να επιδίδονται σε άσκήσεις οίωνοσκοπείας για να μαντέψουν τις μύχιες σκέψεις της εξουσίας και τα τεκταινόμενα στα μυστικοσυμβούλια της Κέρκυρας τη στιγμή ακριβώς που ζούνε κάτω από την απειλή στραγγαλιστικών διλημμάτων και ζοφερών κοινωνικών προοπτικών. Έκείνοι που υποσχέθηκαν στο λαό την «πραγμάτωση των όραμάτων του» στάθηκαν κατώτεροι από τις νόμιμες ελπίδες του και από τις αντικειμενικές δυνατότητες. Και περιέπλεξαν, μέσα σε μία χαρακτηριστική αδράνεια και αργυθμία, ακόμα περισσότερο τα πράγματα.

Ομως τό ερώτημα δέν είναι πιά γιατί, τό ερώτημα είναι ποιός και πώς. Τί σημασία έχει γιατί ο πρωθυπουργός αποσύρεται και δέν κνοφορεϊ τήν υπεύθυνη κυβέρνηση αλλά τίτλους υπουργείων, ύφυπουργείων και σενάρια για τήν τρέχουσα έφημεριδογραφία. Κι όταν θά 'χει, σέ λίγο, κοπάσει ο ένοχλητικός αλλά τόσο χρήσιμος στην πολιτική ζωή της χώρας θόρυβος γύρω από τό πώς, θά μείνουμε μέ τούς ποιούς. "Όχι δηλαδή ότι θά αλλάξει τίποτε. Θά αλλάξει ένδεχομένως τόν κ. Λάζαρη και θά βάλει τόν Τσοχατζόπουλό του αλλιώς ή θά «άπεκδύσει» από τίς οικονομικές του επενδύσεις τόν κ. 'Αρσένη. Οί μόνοι, τελικά, που θά τό θυμούνται και θά πικραίνονται θά είναι όσοι θά τήν έχουν πάθει και οι δικό τους. Μέ Χαλαμπόπουλο έντός ή έκτός, μέ Τζοχατζόπουλο όλο και ύψηλότερα, μέ Γ.Α. Παπανδρέου όλο και πλατύτερα και Κοντσόγιωργα, στά ένδότερα τών έσω, ή πολιτική του ΠΑΣΟΚ μένει πάντα ίδια: ότι ο 'Α. Παπανδρέου, πρωθυπουργός και 'Αρχηγός, αποφασίζει στην εκάστοτε Βαλχάλα τον τούς κατ' αποκοπήν άφνυπουργισμούς. Αυτό είναι ο πραγματικός θεσμικός διάκοσμος τήν ένδεκατη επέτειο από τήν αποκατάσταση της Δημοκρατίας.

Τό αίτημα, λοιπόν, της έξόδου από τήν κρίση παραμένει, διότι κρίση ύπάρχει. Τό ζήτημα, φυσικά, δέν είναι να πιστέψουμε οι άριστεροί ότι ή διέξοδος ύπάρχει μόνο από τ' άριστερά, αλλά πώς ή πίστη μας αυτή θά γίνει υπόθεση τών φυσικών της αποδεκτών. Είναι τά προβλήματα μέ τά όποια όφείλουμε να άναμετρηθούμε.

Νέο αίμα στην κυβέρνηση

Τό γεγονός ότι τις ώρες της «μεγάλης συμφοράς», όταν όλη η Ελλάδα καιγόταν, τα κυβερνητικά στελέχη είτε άπουσίαζαν στην Κέρκυρα είτε αγωνιούσαν στην Αθήνα για την τύχη τους, ήταν, με δεδομένη την ούτως ή άλλως ανύπαρκτη συμβολή τους, θετικό: τουλάχιστον προφυλαχθήκαμε όλοι από τις γνωστές εικόνες των άρμοδιών που καταφθάνουν με τό ελικόπτερο, ενημερώνονται, μοιράζουν διατάγες και αναλαμβάνουν τό ζήτημα προσωπικά, όποιο κι αν είναι αυτό. Για νά τό ξεχάσουν μάλιστα την επόμενη μέρα.

Οί κυβερνήσεις, όπως και οι κοινωνίες, θέτουν στον έαυτό τους τά προβλήματα που μπορούν νά λύσουν. Τό πρόβλημα των πυρκαγιών δέν τό λύνουν, ίσως γιατί δέν τό θέτουν, ή δέν τό τίθεται. Αντίθετα, ζητήματα ίσορροπιών, κοινωνικών ή πολιτικών, είναι από τά αγαπημένα της ελληνικής πολιτικής. Θά έλεγε μάλιστα κανείς ότι ή τέχνη της ίσορροπίας είναι ή ελληνική πολιτική. Μ' αυτό λοιπόν θεωρούν καθήκον τους και άρέσκονται νά καταπιάνονται οι πραγματικοί πολιτικοί: τά υπόλοιπα τά αφήνουν στους τεχνοκράτες.

Είναι δύσκολη ή θέση μας νά επιδιώξουμε σέ μαντιές σχετικά με τό νέο κυβερνητικό σχήμα, ήμέρα Τρίτη, τή στιγμή που όταν κυκλοφορήσει τό τεύχος ή σύνθεση της νέας κυβέρνησης θά είναι γνωστή. Άλλωστε, αυτή τή στιγμή, εκείνοι που γνωρίζουν τή σύνθεση της νέας κυβέρνησης μετριοδύνατα στά δάχτυλα του ενός χεριού. Η τριανδρία Τσοχατζόπουλου, Γεννηματά και Λαλιώτη δέν πήγε στην Κέρκυρα για νά πιέσει ή νά διαπραγματευθεί τό ότιδήποτε. Πήγε μάλλον για νά ακούσει τον πρωθυπουργό νά τής ανακοινώνει τή σύνθεση της νέας κυβέρνησης, νά λύσει όρισμένες δευτερεύουσες, τεχνικές λεπτομέρειες, νά «νομιμοποιήσει» τή νέα σύνθεση...

Είναι ακόμα εξαιρετικά άμφίβολο αν τούτη τή στιγμή οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι, δηλαδή οι ύπουργοί εκείνοι που θά παραμείνουν στή κυβέρνηση —πολύ περισσότερο εκείνοι που θά φύγουν— γνωρίζουν θετικά για τήν τύχη τους. Η «ύπουργική εμφάνιση» που έκανε ό κ. Άρσένης κατά τήν όρκωμοσία των γενικών γραμματέων των ύπουργείων Έθνικής Οικονομίας και Οικονομικών («είμαι ιδιαίτερα ικανοποιημένος διότι θά συνεργάζομαι με τον κ. Ν. Σαράντη»), μάλλον ως κάποιου είδους πίεση θά πρέπει νά εκληφθεί, παρά ως ένδειξη της βεβαιότητας του ύπουργού για τήν παραμονή του. Η άπουσία του κ. Λάζαρη για περισσότερες από είκοσιτέσσερις ώρες από τό προσκήνιο (άμέσως μετά τήν επιστροφή του πρωθυπουργού) έντάσσεται επίσης στό ίδιο πλαίσιο, ό άνθρωπος δηλαδή θέλει νά τονίσει ότι έμμένει στά όσα έχει διαμηνύσει στον πρωθυπουργό, ότι δέν παίρνει άπό λόγια.

Ωστόσο τό πέπλο μυστηρίου που σκεπάζει τήν όλη ύπόθεση, ή συνεδρίαση της Κ.Ε. τήν προηγούμενη της όρκωμοσίας, κάποιες πληροφορίες ότι τά νέα πρόσωπα στην κυβέρνηση θά είναι πολύ περισ-

σότερα από τά παλιά, όλα αυτά προωνίζονται μεγάλες άνακατατάξεις. Τό σχετικό κλίμα της άναμονής έντυπωσιακών αλλαγών έντεινουν και οι άναγγελίες περί διαχωρισμού κόμματος και κυβέρνησης (που ό κ. Παπανδρέου έπαναλαμβάνει συνεχώς). Ίσως ό πρωθυπουργός νά θεωρεί ότι μία κυβέρνηση με νέα πρόσωπα θά ανανέωσε τήν εικόνα της κυβέρνησης, θά έδινε τήν έντύπωση ενός νέου ξεκινήματος, μιας «τομής», στην όποία τό μόνο στοιχείο συνέχειας θά ήταν, εκτός βέβαια από τον έαυτό του, τά δύο τρία πρόσωπα που είναι ταυτισμένα στή συνείδηση του κόσμου με τό ΠΑΣΟΚ ως κόμμα.

Ύπέρ της αντίληψης ότι «τό κόμμα παραμένει—ή κυβέρνηση αλλάζει» συνηγορεί και τό γεγονός ότι ή προσωπική μείωση των τωρινών ύπουργών είναι τέτοια κατά τό τελευταίο δίμηνο, ώστε ή άποπομπή των περισσότερων από αυτούς θά άποτελούσε τήν μόνη άρμόζουσα κατάληξη της επιχείρησης άνασχηματισμός.

Στόν αντίποδα ύπάρχουν βέβαια οι πιέσεις, οι ίσορροπίες, ή άνάγκη συμβιβασμών για τήν άποφυγή κλυδωνισμών και της αντίστοιχης δημιουργίας έχθρών, οι προσωπικές φιλίες και ύποσχέσεις, πράγματα δηλαδή που κατά παράδοση μετρούν άποφασιστικά στην ελληνική πολιτική σκηνή.

Ούτως έχόντων των πραγμάτων, τό τελικό άποτέλεσμα θά είναι μάλλον ένας συμβιβασμός άνάμεσα στά παραπάνω. Ίδωμεν. Για τήν ώρα έπαναλαμβάνουμε εκείνο που είχαμε γράψει στό επόμενο άμέσως μετά τις εκλογές τεύχος: εκείνο που μās ενδιαφέρει και άναμένουμε με άγωνία, είναι αν ό κ. Άρσένης θά συνεχίσει νά είναι υπεύθυνος του οικονομικού τομέα. Προσθέτουμε έδω και ένα δεύτερο ένδιαφέρον στοιχείο, που έκανε τήν εμφάνισή του στις έφημερίδες των τελευταίων ήμερών: τήν πιθανή άνάληψη από

τόν υίο Παπανδρέου κάποιων σοβαρότερων καθήκόντων, ίσως κυβερνητικών, μάλλον όμως κομματικών. Όπως είπαμε και προηγούμενος ή κυβέρνηση αλλάζει —τό κόμμα παραμένει.

Περί διαρρυθμίσεως στην άμεση και έμμεση φορολογία: μέ στόχο τή στασιμότητα

Στό μεταξύ και ένω ύπάρχουν ακόμα φορολογούμενοι που δέν έχουν λάβει τά εκκαθαριστικά σημειώματα, στή Βουλή προγραμματίζεται ή φορολόγηση των Έλλήνων για τό έρχόμενο έτος. Τό νέο φορολογικό νομοσχέδιο δέν καινοτομεί σέ άπολύτως κανέναν τομέα σέ σχέση με τά προηγούμενα του ΠΑΣΟΚ, τά όποια με τή σειρά τους ούδόλως καινοτομούσαν σέ σχέση με τή φορολογική πολιτική της Νέας Δημοκρατίας. Τό ποσοστό των άμεσων φόρων παρέμεινε στά γνωστά επίπεδα του 23% (μειώθηκε μάλιστα λίγο), ένω όποιος τολμήσει νά ζητήσει τήν αύξηση των άμεσων φόρων σέ σχέση με τους έμμεσους λαμβάνει ως άπάντηση τό άτράνταχτο επιχείρημα της φοροδιαφυγής, ή όποία μία και δέν μπορεί νά «παταχθεί», θά εξαλειφθεί με τον αντίστροφο τρόπο, με τήν αύξηση της έμμεσης φορολογίας δηλαδή. Η φοροδιαφυγή λοιπόν

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

**Τό ζήτημα Μπούτου
καί οί παρασκηνια-
κές κινήσεις στή
Ν.Δ.**

καλά κρατεί και στην τετραετία του ΠΑΣΟΚ, αφού οι μισθωτοί και οι συνταξιούχοι καταβάλλουν τό 62,3% της φορολογίας. Χαρακτηριστικό άλλωστε είναι ότι ο κ. Αρσένης αναγκάστηκε με τροπολογία να επαναφέρει τη διάταξη 820/78 της Νέας Δημοκρατίας «περί περιστολής της φοροδιαφυγής».

Κατόπιν όλων αυτών τα χαρακτηριστικότερα γεγονότα που δείχνουν την ατομία και την αδυναμία ταυτόχρονα να γίνουν οι όποιεςδήποτε αλλαγές στα φορολογικά, ήταν οι σκηνές που διαδραματίστηκαν στη Βουλή. Στο πλαίσιο του διαλόγου που αναπτύχθηκε μετά τις πρώτες εισηγήσεις λέχθηκαν αρκετά και ενδιαφέροντα πράγματα μεταξύ του κ. Στεφανόπουλου και του κ. Αρσένη. Αναφέρθηκε λ.χ. ότι είναι απαράδεκτο να μη φορολογείται τό εισόδημα των αγροτών συλλήβδην, τη στιγμή που πολλοί απ' αυτούς έχουν έσοδα που ξεπερνούν και τα δέκα εκατομμύρια τό χρόνο. Αύτα και άλλα πολλά και «αντιλαϊκά» (όπως π.χ. οι φοροαλλαγές για ειδικές κατηγορίες επαγγελματιών) θίχτηκαν κατά τη συζήτηση στη Βουλή και, τουλάχιστον στα λόγια, φάνηκε να υπάρχει σύμπνοια. Όταν όμως μπήκε θέμα εφαρμογής τους στην πράξη, ή κάθε παράταξη ζήτηγε από την άλλη να αναλάβει την εθύνη. Ο κ. Αρσένης απαιτούσε έγγραφη πρόταση από τη μεριά της Νέας Δημοκρατίας, ή όποια αρνήθηκε μία και ή εθύνη άνήκει στην κυβέρνηση. Και επειδή κανένα κόμμα δεν θέλησε να είναι τό κορόιδο, τό «θύμα» δηλαδή της φορολογικής εξυγίανσης, γι' αυτό και τα φορολογικά μας πράγματα παραμένουν ως είχαν και πέ- ρουσι.

Στήν αντίπερα όχθη, στό στρατόπεδο της Νέας Δημοκρατίας, υπάρχουν εξελίξεις που δεν μπορούν να μας αφήσουν αδιάφορους. Τό αρχικό σόκ της έκλογικής ήττας κατάφεραν τελικά να τό απορροφήσουν οι φιλικά προς την παράταξη αυτή προσκειμένες εφημερίδες: ή κάποια φυσιολογική δυσάρεσκεια με τον αρχηγό υποχώρησε μπρός στην ανάγκη για την διατήρηση της ενότητας του κόμματος. Η εκτίμηση που εκπορεύθηκε από την όδο Ρηγίλλης ότι ή νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ δεν έχει ζωή πάνω από έξι μήνες, αποσκοπούσε ακριβώς στό να υποβάλει στον κόσμο της Νέας Δημοκρατίας την αντίληψη ότι τό κόμμα πρέπει να διατηρηθεί σε παράταξη μάχης, ότι επίκεινται νέοι έλπιδοφόροι αγώνες, ότι δεν είναι ώρα για έσωτερικές ανακατατάξεις.

Η προβολή από τις εφημερίδες του ΠΑΣΟΚ της (ύπαρκτης) περίπτωσης να διασπαστεί ή Ν.Δ. σε δύο κόμματα, ένα «νεοφιλελεύθερο» και ένα «λαϊκό», ή συνεχής αναφορά σε διαφωνίες και διαφωνούντες, είχε, στην παράταξη της Νέας

Δημοκρατίας, τά συσπειρωτικά αποτελέσματα που θα ερχόταν ό κ. Μητσοτάκης. Ο κ. Στεφανόπουλος είχε απόλυτο δικιο όταν δίσταζε να θέσει θέμα ήγεςίας. Όπως είχαν έρθει τά πράγματα, τό θέμα ήγεςίας ήταν συνώνυμο με θέμα διάσπασης. Και ενώ για τό πρώτο δεν ήταν πολλοί —στη βάση— που θα είχαν αντιρρήσεις, τό δεύτερο κανείς δεν τό συζητούσε, κανείς δεν τό καταλαβαίνει, κανείς δεν τό θέλει.

Η άρθρογραφία των δεξιών εφημερίδων για τη βάση που απαιτεί ενότητα είχε λοιπόν θετικά αποτελέσματα για τον κ. Μητσοτάκη. Βοηθώντας και του ΠΑΣΟΚ (που επιδίωκε για δικούς του λόγους τη διάσπαση), αλλά και όρισμένων ιδεολογικοπολιτικών αναζητήσεων στην κατεύθυνση ενός τελείως νέου σχήματος, ό ήγες της Νέας Δημοκρατίας κατάφερε να αποφυγει τό ζήτημα ήγεςίας και να τό μετατρέψει σε ζήτημα διάσπασης, πράγμα που τον συνέφερε. Η περίπτωση Λιβανού έδειξε από κει και πέρα τη διόλου επίζηλη μοίρα των διαφωνούντων.

Και καθώς αυτό ήταν τό σκηνικό, ή κατάσταση σήκωνε και άλλες εκκαθαρίσεις. Ο κ. Μητσοτάκης, ή έστω οι φιλικές του εφημερίδες, ανάγκασαν με τη μειωτική άρθρογραφία τους τον κ. Μπούτο να παραιτηθεί. Ο τελευταίος απ' ό,τι δείχνουν τά πράγματα δεν είναι σε καθόλου πλεονεκτική θέση. Ούτε σκέψη βέβαια για ίδρυση νέου κόμματος και άλλα μεγαλεπήβολα τοιαύτα. Τό μόνο που του μένει είναι ή αναμονή μήπως ανατραπεί ή σημερινή ήγεςία της Ν.Δ. για να επανέλθει στό κόμμα, ή να δξυνθούν τόσο πολύ τά πράγματα ώστε οι διαφωνούντες να πληθύνουν. Άλλ' ό κ. Μητσοτάκης προτιμάει να τους αντιμετώπιζει έναν έναν.

Τελικός στόχος, τό συνέδριο του κόμματος τό φθινόπωρο. Άν ό κ. Μητσοτάκης καταφέρει εκεί να «αναβαπτιστεί στη βάση», τότε καμιά Κοινοβουλευτική Όμάδα δεν θα μπορεί να τον ρίξει. Άλλωστε προβλέπεται και ανάλογη τροποποίηση του καταστατικού, μετά την όποια θα είναι αρκετά εύκολο στον εκάστοτε αρχηγό να έλέγχει τό κόμμα, έλέγχοντας τά πόστα. Στο όνομα λοιπόν της άμεσης έκλογής του αρχηγού από τη βάση ή Ν.Δ. κινδυνεύει να αποκτήσει αρχηγικό χαρακτήρα κατά τά ΠΑΣΟΚικά πρότυπα.

Οι αντίπαλοι του κ. Μητσοτάκη τό γνωρίζουν αυτό. Άλλά τά περιθώρια δράσης τους μέχρι τό συνέδριο είναι πολύ στενά, σχεδόν άνύπαρκτα. Άπό τη στιγμή που δεν έχουν ήδη καταφέρει να δημιουργήσουν ρεύμα έναντιόν του κ. Μητσοτάκη που να διαπερνά όλο τό κόμμα, τό παιχνίδι γι' αυτούς είναι μάλλον χαμένο.

Ο δεκαπενθήμερος

Ένας κόσμος πού δέν τόν καίει ούτε ή φωτιά

P

ωτούσαμε στό κύριο άρθρο του περασμένου τεύχους: «*Τά δάση δέν έχουν φωνή —εμείς έχουμε;*».

Τότε δέν είχαν πιάσει ακόμα οι ισχυροί βοριάδες, μέ τή βοήθεια των οποίων καταστράφηκαν τό προπερασμένο Σαββατοκύριακο χιλιάδες στρέμματα στην Άττική και σ' άλλες περιοχές τής χώρας: μόνο κάτι «μικροπυρκαγιές» είχαν σημειωθεί. Όστόσο, όλοι ή σχεδόν όλοι άναμέναμε τό μεγάλο κακό. Έμείς τουλάχιστον τό περιμέναμε.

Δέν τά γράφουμε αυτά για να βλογήσουμε τά γένια μας. Τά γράφουμε γιατί άν κάποιος σ' αυτό τό περιοδικό βρίσκονταν —προτού ακόμα εκδηλωθεί τό κακό— σέ «ετοιμότητα», πολύ περισσότερο θά έπρεπε να βρίσκονταν σέ ετοιμότητα οι άρμόδιες ύπηρεσίες του ύπουργείου Γεωργίας, των οποίων στό κάτω κάτω αυτή είναι ή δουλειά τους.

Έτοιμότητα λοιπόν σημαίνει καταρχήν πρόληψη και κατά δεύτερο λόγο επέμβαση. Άς σταθούμε για λίγο στό πρώτο και μάλιστα μέ τρόπο άρκετά προσγειωμένο: άς μή μιλήσουμε δηλαδή για τίς ζώνες άντιπυρικής προστασίας πού, για να παρέχουν πραγματική ασφάλεια όταν φυσούν ισχυροί άνεμοι, θά έπρεπε να είναι πολύ πλατιές και έπιμελώς «άποικιλωμένες». Άς μή μιλήσουμε γενικότερα για όλη τήν άντιπυρική ύποδομή δεχόμενοι, πρόσ στιγμής, ότι είναι αυτή πού είναι, ότι άνταποκρίνεται πλήρως στην όλη ιδεολογία πού διέπει τήν κατανομή των κονδυλίων του κρατικού προϋπολογισμού, κατανομή πού είνουε έμφανώς τήν άπόδοση τών «χρημάτων του λαού» κατευθείαν πίσω στό λαό, μέ τή μορφή είτε μισθών είτε παροχών είτε έργων βιτρίνας, έργων δηλαδή άμεσης άπόδοσης και κατανάλωσης, πάντως όχι έργων ύποδομής.

Μέ δεδομένα τά παραπάνω, άναρωτιέται κανείς τί θά μπορούσε να γίνει από κεί και πέρα, άν δηλαδή ύπήρχαν παρ' όλα αυτά περιθώρια έστω και τό τελευταίο εικοσιτετράωρο, όταν δηλαδή ή μετεωρολογική είχε πιά προειδοποιήσει για τούς ισχυρούς άνέμους πού έπονταν και όλοι μας περιμέναμε τίς άνάλογες πυρκαγιές πού «νομοτελειακά» θά έπέρχονταν. Ά-

ραγε δέν θά μπορούσε να ύπάρχει αύξημένη επαγρύπνηση τίς μέρες αυτές, πού άλλωστε δέν ξεπερνούν τά τέσσερα-πέντε τριήμερα κάθε καλοκαίρι;

Είναι γνωστό ότι οι πυρκαγιές σβήνονται τόσο πιό εύκολα όσο πιό γρήγορα εντοπίζονται. Τήν πρώτη μισή ώρα δηλαδή, όταν ή έστία είναι ακόμα εντοπισμένη και ή θερμότητα πού έχει άναπτυχθεί δέν είναι ακόμα τόσο μεγάλη (μήν ξεχνάμε ότι και σέ μία μεγάλη πυρκαγιά ισχύουν όσα ισχύουν σέ μικρογραφία για μία φωτιά πού καίει στό τζάκι, όπου ή μέγιστη θερμότητα άναπτύσσεται άνάμεσα σέ δύο μέτωπα όταν άνάμεσά τους παρεμβάλλεται μία «κενή» λωρίδα άέρα). Τό παράδειγμα τής πρόσφατης φωτιάς στην Πεντέλη, ή όποια εντοπίστηκε άμέσως από τούς περιοίκους και σβήστηκε έτσι πολύ εύκολα (άποτεφρώθηκαν λιγότερα από δέκα στρέμματα ενώ φύσαγαν πέντε μέ έξι μπόφορ) είναι εύλωτο.

Αυτά σημαίνουν ότι ειδικά τίς μέρες πού άναμένονται ισχυροί άνεμοι θά έπρεπε να ύπάρχει αύξημένη επιτήρηση κάθε γωνιάς των ελληνικών δασών. Τούτο θά δρούσε άποτρεπτικά τόσο στις περιπτώσεις έμπρησμού (σύμφωνα μέ άμφισβητήσιμα στατιστικά στοιχεία, σ' αυτές όφείλεται τό 37% των πυρκαγιών), αλλά κυρίως θά επέτρεπε τή γρήγορη είδοποίηση των άρχών. Και βέβαια οι ύπάρχοντες δασοφύλακες είναι πολύ λίγοι (κι όσο πάνε λιγοστεύουν) για να μπορούν να επιτηρούν έπαρκώς τά δάση. Άν έστω ύποθέσουμε ότι είναι άντιοικονομικό για τόσο λίγες μέρες τό χρόνο να προσλαμβάνονται μόνιμοι ύπάλληλοι, θά μπορούσε τήν επιτήρηση να άναλάβει ό στρατός, άφενός από άέρα (μέ περιπολίες άεροπλάνων δηλαδή), άφετέρου και κυρίως μέ τήν εγκατάσταση παρατηρητηρίων σέ κατάλληλες θέσεις —και τέτοιες ύπάρχουν σέ κάθε βουνό— από τίς όποιες έλέγχονται όλόκληρες περιοχές. Δέν είναι δά και δύσκολο τέσσερις-πέντε φορές κάθε καλοκαίρι να εγκαθίστανται για λίγες μέρες σκοπιές στα παρατηρητήρια αυτά.

Θά ήταν επίσης δόκιμο τά ειδικά διαφημιστικά του ύπουργείου Γεωργίας και γενικότερα ή σχετική «πυρολογία» των

μέσων μαζικής ενημέρωσης να προβάλλονται όχι μετά τήν εκδήλωση των πυρκαγιών, αλλά άμέσως μετά τίς άναγγελίες τής μετεωρολογικής κάθε φορά πού άναμένονται ισχυροί άνεμοι, ώστε ό κόσμος να είναι προετοιμασμένος. Πολλά από τά κρούσματα «έξ άμελείας» θά μπορούσαν να προληφθούν μ' αυτόν τόν τρόπο. Είναι ακόμα γνωστό ότι μία από τίς συνήθεις αίτιες πυρκαγιών είναι τά καλώδια τής ΔΕΗ, τά όποια λόγω του δυνατού άνέμου βραχυκυκλώνουν είτε μέ τό έδαφος είτε μέ τά δέντρα. Οι έπανειλημμένοι σπινθήρες θά μπορούσαν να γίνουν όρατοί σέ περίπτωση επαγρύπνησης, οι δέ ύπάλληλοι των σταθμών τής ΔΕΗ θά έπρεπε να έχουν τό δικαίωμα να κατεβάσουν τήν τάση χωρίς άνωθεν εντολές, σέ περίπτωση πού άντιληφθούν οι ίδιοι ή ειδοποιηθούν από άλλους για πιθανά βραχυκυκλώματα.

Όλα αυτά και πολλά άλλα ύποδεικνύουν ότι πρέπει να καταστρωθεί σχέδιο έκτακτης άνάγκης (όπως λ.χ. και στις περιπτώσεις του νέφους ή των σεισμών), τό όποιο θά πρέπει να τίθεται σέ εφαρμογή όχι μετά τήν εκδήλωση των πυρκαγιών αλλά προληπτικά, κάθε φορά πού λόγω προβλεπόμενων καιρικών συνθηκών ό κίνδυνος πυρκαγιάς θά είναι αύξημένος. Ύπάρχει βέβαια τό περίφημο σχέδιο Ξενοκράτης, τό όποιο στις τελευταίες εκλογές εφαρμόστηκε δεόντως, τοποθετούμενο εκεί πού του άρμόζει. Και αντί των μεγάλων σχεδίων είδαμε για άλλη μία φορά τή γνωστή σέ όλους όποι έχουν παρευρεθεί σέ κατάσβεση κατάσταση τής ελληνικής πυρκαγιάς, μέ τούς άστυνομικούς τής περιοχής να κρατάνε γουόκι-τόκι, δύο τρεις πυροσβεστικές άντλίες να άγωνίζονται αλλά να μή έπαρκοyn ούτε για να προσεγγίσουν τά δύσβατα σημεία τής φωτιάς, τούς ντόπιους μέ τσάπες και κουβέρτες να άγωνίζονται να σώσουν ό,τι ιδιωτικό ή δημόσιο ό καθένας νομίζει, τό στρατό να έρχεται καθυστερημένα και τούς φαντάρους να σκάβουν επιτόπου και μάταια «άντιπυρικές ζώνες», τά πυροσβεστικά άεροπλάνα να άδυνατούν να επέμβουν, είτε γιατί φυσάει ό άνεμος κι είναι φουρτουνασμένη ή θάλασσα είτε γιατί είναι άπασχολημένα σέ άλλη «ζωτικότερης σημασίας» φωτιά, λίγους νεκρούς και πολλούς ανθρώπους τσουρουφλισμένους από τήν όλη έπιχείρηση και τελικά τήν πυρκαγιά να «τίθεται ύπό έλεγχου», μόλις σταματήσουν οι άέρηδες και άφου πιά έχει άποτεφρώσει ό,τι είχε να άποτεφρώσει.

Τό ίδιο λοιπόν γνώριμο σκηνικό είδαμε και φέτος. Και άφου όλα τελείωσαν και κάρηκαν τά στρέματα πού ήταν να καούν, ή αντίδραση των άρμοδίων ήταν άκαριαία: πρώτο τους μέλημα, να άνακαλύψουν όχι κάποιο σχέδιο άντιπυρικής προστασίας, ούτε τήν όδό τής παραίτησης ούτε, τέλος, τήν όδό τής ένοχης πλήν έντιμης σιωπής, αλλά κάποιους θύλακες παραπληροφόρησης, πού σκόρπιζαν πανικό στό κοινό μεγεθύνοντας τά γεγονότα. Κατόπιν αυτού στό έξής όλες οι πληροφορίες για τίς πυρκαγιές δά θίνονται από τό ύπουργείο Έθνικής Άμύνης, ενώ, φαντάζομαι, ή ύπηρεσία δασών του ύπουργείου Γεωργίας, πού έχει και τήν εδθνήν γι' αυτά τά θέματα, θά κρατείται άπληροφόρητη. Τό χιούμορ είναι εύκολο για αυτά πού

είπε ο κ. Δροσογιάννης. Ἐμεῖς ὅμως θέλουμε νά ἐπισημάνουμε κάτι ἄλλο: ἄραγε ποιός θά ἔχει στό μέλλον τήν εὐθύνη γιά τή δασοπροστασία; Τό ὑπουργεῖο Γεωργίας πού ἔχει καί τίς ἀντίστοιχες ὑπηρεσίες ἢ ὁ στρατός πού θά συλλέγει τίς πληροφορίες; Ἐκεῖ πού τό αἴτημα εἶναι νά ἀναπτυχθεῖ αὐτόνομα καί —σέ εἰδικές περιστάσεις— νά ἀποκτᾷ αὐξημένες ἀρμοδιότητες ἢ δασοπροστασία, ὁ κ. Δροσογιάννης ἐρχεται καί διαχέει τίς ἀρμοδιότητες πρός διάφορες κατευθύνσεις, ὡστε στό μέλλον νά ὑπάρχει πλήρης διάλυση. Ἐκτός πιά καί ἂν ἡ ἀνωτέρω διαταγή του εἶναι ἡ πρώτη σειρά μέτρων πού ἀποτελοῦν τμήμα ὀργανωμένου σχεδίου μέ σκοπό νά περάσει ἡ δασοπροστασία στό ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Ἀμύνης.

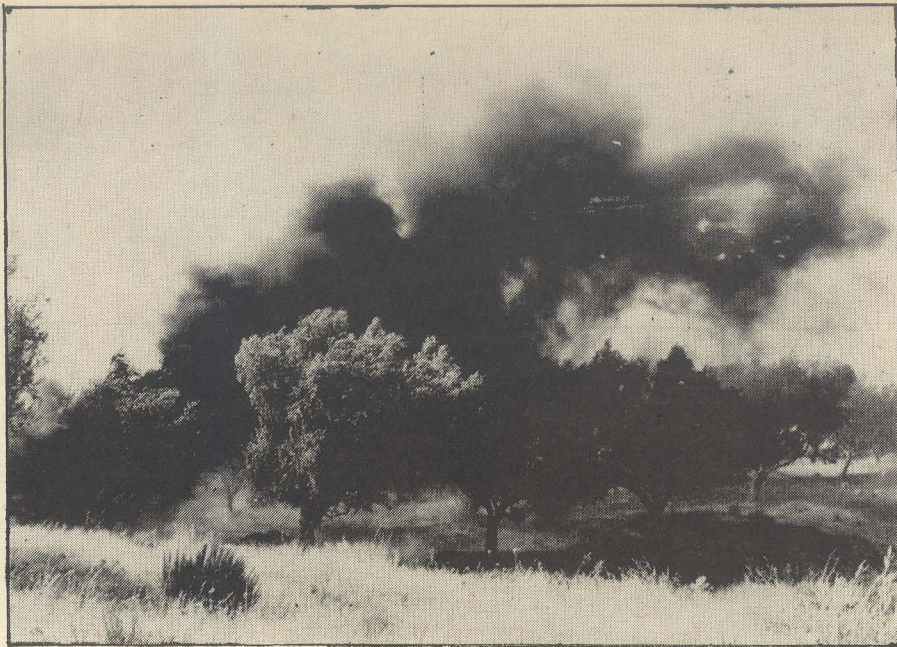
Δεχόμαστε στοιχήματα κατὰ πόσον σκοπός τῶν μέτρων αὐτῶν ἦταν ἡ προστασία τῶν δασῶν ἢ τῆς κυβέρνησης.

Τά πυροσβεστικά ἀεροπλάνα

Ἄλλ' ἄς παραμεινουμε λίγο στό ἴδιο θέμα καί ἄς περάσουμε στόν τομέα τῆς ἐπέμβασης ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐκδηλωθεῖ ἡ πυρκαγιά. Εἶναι γνωστό, ἐπαναλήφθηκε ἄλλωστε πρόσφατα καί ἀπό τόν κ. Σημίτη, ὅτι τό μόνο ἀποτελεσματικό μέσο γιά τίς πυρκαγιές πού ἐκδηλώνονται στή δάση εἶναι τό πυροσβεστικό ἀεροπλάνο. Ὁμως: τά ὑπάρχοντα πυροσβεστικά δέν ἐπαρκοῦν, ὄχι τόσο γιατί εἶναι λίγα, ὅσο γιατί οἱ μεγάλες ἔκτασης πυρκαγιές ἐκδηλώνονται συνήθως ὅλες μαζί σέ διάφορα σημεῖα τῆς χώρας, ὅταν οἱ καιρικές συνθήκες εἶναι κατάλληλες. Ἄλλωστε ἀπό τόν ἀριθμό τῶν ὑπαρχόντων πυροσβεστικῶν θά πρέπει νά ἀφαιρεθοῦν τά πολωνικά, τά ὁποῖα οἱ πιλότοι ἀρνοῦνται (κυριολεκτικά) νά μεταχειριστοῦν διότι παρουσιάζουν συχνές βλάβες στό σύστημα μέ τό ὅποιο ἀνοίγουν οἱ δεξαμενές γιά νά ἀδειάσει τό νερό (αὐτό ἔχει μεγάλη σημασία τήν ὥρα τῆς «ἐφόρμησης» πρός τή φωτιά: ἂν ἐκεῖνη τήν ὥρα δέν μπορέσει τό ἀεροπλάνο νά ἀδειάσει τό νερό, δέν ἐλαφρώσει δηλαδή, τότε εἶναι ἐξαιρετικά δύσκολο νά ξανασηκωθεί ὥστε νά ἀποφύγει τή συντριβή του).

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ἡ χρήση καί τῶν καναδικῶν ἀεροπλάνων καθίσταται προβληματική, ἀκριβῶς τίς μέρες πού εἶναι ἀπαραίτητα: ὅταν δηλαδή φυσᾶνε δυνατό ἀνεμοί καί ἡ θάλασσα εἶναι φουρτουναισμένη, ὁπότε δημιουργοῦνται προβλήματα τόσο στήν πτήση —εἰδικά χαμηλά, στίς πλαγιές τῶν βουνῶν— ὅσο καί στόν ἀνεφοδιασμό μέ νερό. Ἔτσι χάνεται καί πάλι κάθε δυνατότητα ἔγκαιρης ἐπέμβασης. Σύμφωνα μέ κυβερνητικές δηλώσεις τά προβλήματα αὐτά θά μπορούσαν νά ξεπεραστοῦν μόνο μέ εἰδική παραγγελία κατάλληλα μετατραπέντων ἀεροσκαφῶν, ὁπότε ὅμως ἡ τιμή ἀγορᾶς ἀνεβαίνει στή ὕψη.

Διάφορες προτάσεις εἶδαν τό φῶς στίς ἐφημερίδες. Μιά ἦταν νά ἀνεφοδιάζονται τά ἀεροσκάφη ἀπό λίμνες (πού τά νερά εἶναι πιό ἡσυχα). Ὁμως ἂν παρατηρήσει κανεῖς τούς τόπους πού ἐκδηλώνονται οἱ πυρκαγιές θά δεῖ ὅτι στή συντριπτική τους πλειοψηφία εἶναι δάση πού βρίσκονται σέ παραθαλάσσια μέρη (ἐκεῖ δηλαδή πού συγκεντρώνεται ὁ κόσμος τό καλοκαίρι γιά διακοπές) καί ἐπομένως ὁ ἀνε-

φοδιασμός μέ θαλάσσιο νερό εἶναι συνήθως πολύ πιό γρήγορος καί ἐπιτρέπει μεγαλύτερη συχνότητα ἐπέμβασης. Ἡ ἰδέα περί ἀλληλοβοήθειας μεταξύ τῶν χωρῶν τῆς ΕΟΚ, πού συζητήθηκε πρόσφατα, δέν εἶναι βέβαια ἄσχημη, προσκρούει ὅμως στίς μεγάλες ἀποστάσεις καί συνεπῶς ἀεροπλάνα ἀκόμα καί ἀπό τή γειτονική μας Ἰταλία θά μπορούσαν βέβαια νά βοηθήσουν, τή δεύτερη ὅμως μέρα τῆς πυρκαγιάς, ἐνῶ τό πρόβλημα εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔγκαιρη ἐπέμβαση.

Εἶναι φανερό λοιπόν ὅτι χρειαζόμαστε περισσότερα καί καταλληλότερα πυροσβεστικά ἀεροπλάνα. Καί αὐτόματα, διαβάζοντας στίς ἐφημερίδες γιά τήν ἀπραξία πού δέρνει τελευταίως τήν ΕΑΒ, μάς ἐρχεται στό νοῦ τό ἐρώτημα: δέν θά μπορούσε ἄραγε ἡ ΕΑΒ νά σχεδιάσει καί νά κατασκευάσει —μέ συμπαραγωγή— τέτοιου εἶδους ἀεροπλάνα; Ἀπ' ὅ,τι γνωρίζουμε, τό εἶδος αὐτῶν τῶν ἀεροπλάνων δέν ἀπαιτεῖ ὑψηλή τεχνολογία, ἀπροσπέλαστη γιά τούς Ἕλληνες, πρόκειται ἁπλῶς γιά ἀεροπλάνα εἰδικῶν προδιαγραφῶν. Θά ἦταν ἀπολύτως φυσικό λοιπόν, ἡ χώρα μας, πού ἔχει καί τό πρόβλημα, νά ἀναπτύξει (σέ συνεργασία βέβαια καί μέ ἄλλα κράτη καί κυρίως τόν Καναδά) τόν κατάλληλο τύπο ἀεροπλάνου πού θά ἀνταποκρίνεται καί στίς εἰδικές δυσκολίες συνθήκες πού ἐπικρατοῦν.

Ὁ τύπος αὐτός θά μπορούσε μελλοντικά νά ἐξελιχθεῖ, νά ἀποβεῖ καί ἐξαγωγίμος, ἀφοῦ παρόμοια προβλήματα πυρκαγιῶν ἀντιμετωπίζουν ὅλα τά μεσογειακά κράτη τῆς Εὐρώπης, οἱ ΗΠΑ, ἀλλά καί πολλές χώρες στό νότιο ἡμισφαίριο.

Ἐχουμε ὅμως ὡς κοινωνία τό πρόβλημα; Θά λέγαμε πῶς ὄχι: ἂν οἱ ἐφημερίδες ἀφιερῶνουν πεντασέλιδα μέ πολύχρωμες φωτογραφίες ἀπό τίς φωτιές, αὐτό θά πρέπει μᾶλλον νά ἀποδοθεῖ στήν ἱκανοποίηση τῶν πυρολαγνικῶν καί γενικότερα τρομολαγνικῶν αἰσθημάτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ τους κοινοῦ (πρόκειται δηλαδή γιά φαινόμενο ἀνάλογο μέ τά πολυσέλιδα περί φόνων, βιασμῶν, δράκων, ἐκρήξεων κ.λπ.), κι ὄχι στό εἰλικρινές ἐνδιαφέρον τῶν συμπολιτῶν μας γιά τά δάση. Γιατί τό δάσος, πού ἀνήκει ὡς γνω-

στόν σέ ὅλους, δηλαδή κατὰ τήν κρατοῦσα ἰδεολογία σέ κανέναν, δέν ἐμπέπτει στή δόξα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας κανέναν —πλὴν ἐκείνων πού συνορεύει τό σπῆτι τους μ' αὐτό καί ἐπομένως δέν ἐνδιαφέρει τόν κόσμο ἢ ἐνδιαφέρει κάποιους μόνον φιλολογικά.

Καί ἐπειδὴ σήμερα «ὁ λαός βρίσκεται στήν ἐξουσία», τήν ἴδια ἀκριβῶς ἀντίληψη ἔχουν καί οἱ κρατοῦντες: γνωρίζουν ὅτι τό θέμα μπορεῖ βέβαια νά ἀπασχολεῖ τίς ἐφημερίδες, δέν εἶναι ὅμως ἀπό ἐκεῖνα πού ρίχνουν, ἢ ἔστω φθείρουν, κυβερνήσεις. Καί ἔτσι, καθώς κανέναν σ' αὐτό τόν τόπο δέν τόν ἀπασχολεῖ σοβαρά τό πρόβλημα, γι' αὐτό ἀδυνατοῦμε νά ἀναπτύξουμε καί κάποιο σχέδιο γιά τήν ἀντιμετώπισή του, νά δουλέψουμε πρός αὐτή τήν κατεύθυνση, νά ἀναπτύξουμε ἀκόμα καί τήν τεχνολογία πού ἀπαιτεῖται γιά τήν ἀντιμετώπισή του, νά ἀναπτύξουμε δηλαδή τήν «οἰκονομία».

Ἡ ἐλληνική κοινωνία λύσει, ἔχει λύσει, μόνον ἐκεῖνα τά προβλήματα πού ἡ ἴδια αἰσθάνεται εἴτε μέσα στήν παραγωγή εἴτε μέσω τῆς ἰδεολογίας τῆς ὅτι ἀντιμετωπίζει. Καί αἰσθάνεται ὅτι ἀντιμετωπίζει προβλήματα πολύ πιό λίγα ἀπ' ὅσα πραγματικά —ἔτσι τουλάχιστον διατεινόμαστε ἐμεῖς— ἀντιμετωπίζει. Δέν εἶναι μόνο τά θέματα τῆς τρίτης βιομηχανικῆς ἐπανάστασης, τῶν κομπιούτερ ἢ τῆς πληροφορικῆς πού δέν ἀπορρέουν ἀπό πουθενά μέσα ἀπό τίς ἀνάγκες τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας, τίς συνήθειές τῆς, τόν τρόπο ζωῆς τῆς, τήν ἰδεολογία τῆς (ἂν καί σέ λίγο θά ἐμφανιστοῦν λόγω τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ὡς ἀνάγκες στενά τῆς οἰκονομίας): εἶναι καί πολύ πιό «βατά» θέματα, ὅπως αὐτό τῶν πυρκαγιῶν, μέ τό ὅποιο ἄσχοληθήκαμε, πού δέν ἀνταποκρίνονται καί δέν δημιουργοῦν ἀπολύτως καμία ἀνάγκη. Κατόπιν αὐτοῦ ὡς ἀριστοῦ δέν μπορούμε νά μιλάμε γιά ἀνάπτυξη πρός ὀποιοδήποτε κατεύθυνση.

Τί μένει λοιπόν; Ἴσως αὐτό πού γράφουμε καί στό περασμένο τεῦχος μέ τήν εὐκαιρία τῶν πυρκαγιῶν. Ὁ ἀγώνας νά ἀποκτήσει αὐτή ἡ κοινωνία συνείδηση τῶν προβλημάτων τῆς.

Δαμιανός Παπαδημητρίου

Γαΐα πυρί μιχθήτω

Θά πρέπει λοιπόν νά μάθουμε νά συμβιώνουμε μέ τίς ἐτήσιες καλοκαιρινές πυρκαγιές; Ὁ ἐπίσημος κυβερνητικός λόγος περίπου πρὸς αὐτὴ τήν ψυχολογική κατάσταση τῆς ἀπόλυτης ἀπάθειας μᾶς προτρέπει. Ἐπί ἐβδομάδες τώρα ὁ φιλοκυβερνητικός τύπος προσπαθοῦσε μέ χοντροκομμένο τρόπο νά μᾶς πείσει ὅτι τὸ ὑπουργεῖο Γεωργίας καί οἱ ὑπαγόμενες σ' αὐτὸ δασικές ὑπηρεσίες εἶναι πανέτοιμες γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν πυρκαγιῶν, ὅτι σημαντικά βήματα ἔχουν γίνει καί πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς πρόληψης. Πῶς δηλαδή ἔχει γίνει ὅ,τι εἶναι δυνατόν μέ δεδομένη τή δυσκολία ἐπιτήρησης τῶν ἐκτεταμένων (;) δασικῶν περιοχῶν τῆς χώρας.

Ἐ λοιπόν, δέν εἶναι καθόλου ἔτσι τὰ πράγματα. Ἀντίθετα ἔχουν γίνει πολλά πρὸς τήν ἀντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή τή διευκόλυνση τῶν ἐκούσιων ἢ ἀκούσιων ἐμπρηστῶν στό ἔργο τους. Καταρχήν τὸ ἴδιο τὸ νομοθετικό πλαίσιο πού διέπει τή διαχείριση καί προστασία τῶν δασικῶν ἐκτάσεων γίνεται ὄλο καί ἐλαστικότερο. Ἀπό τίς στήλες αὐτές (*Δεκαπενθήμερος Πολίτης*, τ. 13 καί 20) εἶχαμε συζητήσει ἀρκετά ἐκτεταμένα πέρυσι τέτοιο καιρὸ τὸ ἀπαράδεκτο τῶν προθέσεων τοῦ ἀρμόδιου ὑπουργείου γιά ὑπαγωγή τῶν δασικῶν βοσκοτόπων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἰδιοκτησιακὸ τους καθεστῶς, σέ ἐνιαία μορφή ἐκμετάλλευσης, ὥστε νά ἀποδοθοῦν στήν κτηνοτροφία ἐλεύθεροι ἀπὸ τοὺς ἰσχύοντες νομικούς καί πραγματικούς περιορισμούς. Ἀπώτερος στόχος τοῦ γνωστοῦ νομοσχεδίου ἦταν (καί εἶναι) ἡ παραχώρηση δασικῶν ἐκτάσεων στίς περιπτώσεις πού ἡ ἀλλαγὴ χρήσης τους θά ἔθεωρεῖτο ἐπιβεβλημένη. Στήν προσπάθειά της δηλαδή ἡ κυβέρνηση νά ἀναθερμάνει μέ ὅλα τὰ μέσα τὴ λιμνάζουσα οἰκονομία μας ἀνοίγει τοὺς ἀσκούς τοῦ Αἰόλου στοὺς ὑπονήπιους καταπατητές πού θά ἤθελαν νά ἀλλάξουν πρὸς ὄφελός τους τίς χρήσεις τοῦ ἐδάφους. Ἐτσι ἀπροστάτευτο ἀπὸ τίς συνταγματικές ἐπιταγές τῶν ἀρθρῶν 24 καί 117, τὸ 1/4 τῶν ἐδαφῶν τῆς χώρας θά ὑπέκειτο σέ ἐν δυνάμει ἀλλαγὴ τῆς χρήσης του ἀφοῦ οἱ βοσκότοποι μποροῦν νά «δεχθοῦν» ὁποιοσδήποτε δραστηριότητες, οἰκιστικές, τουριστικές, βιομηχανικές, χωρίς ἀλλαγὴ τοῦ νομικοῦ καθεστώτος πού τοὺς διέπει.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ ἐμπρηστές ἐνθαρρύνθηκαν στό ἔργο τους ἐφόσον ἡ ἐπίσημη παράκαμψη τοῦ ἴδιου τοῦ Συντάγματος ἐπέιθε τὸν κοσμικὸν ὅτι μιὰ φωτιά ποτέ δέν κάνει κακό. Ὅτι ἀντίθετα δημιουργεῖ τίς προϋποθέσεις γιά «κερδοφόρες» —κατὰ τήν ἐπίσημη διατύπωση— δραστηριότητες, ἐφόσον εἶναι ζήτημα ἂν ἀναδασώνεται τὸ 10-20% τῶν καιγομένων κάθε χρόνο ἐκτάσεων. Ὅτι ἐπομένως μέχρι ν' ἀναπτυχθεῖ (ἂν ποτέ ἀναπτυχθεῖ) νέα βλάστηση καί μέχρι (ἀκόμη σπανιότερα) ν' ἀναπτυχθοῦν δέντρα, θά περάσουν μερικές δεκαετίες. Στὸ μεταξύ ὑπάρχουν χίλιοι δυὸ τρόποι σταδιακῆς ἀλλαγῆς τῆς χρήσης, γιά παράδειγμα φυτεύοντας μερικές ἐλιές ἢ βάζοντας δυὸ προβατίνες νά βοσκήσουν. Στὴ συνέχεια μιὰ ποτίστρα, ἓνα στέγαστρο, μιὰ ἀποθήκη ἢ ἓνα κοτέτσι ὀδηγοῦν στό δρόμο τῆς ἀνάπτυξης.

Σέ μιὰ πρόσφατη μελέτη τοῦ πού τιλοφορεῖται «Ἀνοίγματα τῆς νομολογίας γιά τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος» (Ἐκδ. Σάκκουλα, 1984), ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας κ. Β. Ρώτης ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ γνωστοῦ ὡς «δασοκτόνου» Ν. 988/1979, ἀναφέροντας μεταξύ ἄλλων τὰ ἑξῆς: «Ἡ συνταγματικὴ διάταξη, ἐνῶ ἀπαγορεύει τὴ μεταβολὴ τοῦ προορισμοῦ τῶν δασῶν καί δασικῶν ἐκτάσεων, τραυματίζει καίρια τὴν ἀπαγόρευση μέ τὴν εἰσαγωγὴ ἐξαίρεσης γιά τὰ δημόσια δάση, ἂν προέχει γιά τὴν ἐθνικὴ οἰκονομία ἢ ἀγροτικὴ ἐκμετάλλευσή τους ἢ ἄλλη χρῆση πού ἐπιβάλλει τὸ δημόσιο συμφέρον». Ὁ κ. Ρώτης δέν κριτικάρει πάντως τὸ νομοσχέδιο τῆς κυβέρνησης τῆς ἀλλαγῆς γιὰτὶ προφανῶς τὸν ἀπασχολεῖ ὡς ἀνώτερο δικαστικὸ ἢ ὑφιστάμενη νομολογία, ὅμως ὑποθέτω, εὐλόγα πιστεύω, ὅτι θά ἦταν καταπέλτης ἀπέναντι σ' ἓνα νόμο πού ἐπιτρέπει πλέον τὴν παραχώρηση δασικῶν ἐκτάσεων σέ οἰκοπεδικούς συνεταιρισμούς, τὴν παραχώρηση δασῶν σέ «παραγωγικές» δραστηριότητες, τὸν ἀποχαρακτηρισμὸ τῶν δασικῶν βοσκοτόπων, τὴν πολεοδομικὴ δασικῶν ἐκτάσεων καί τὴν εἰσαγωγὴ τῆς ἐννοίας τῆς ἐπικρατέστερης οἰκονομικῆς χρήσης.

|Εἶναι λοιπόν αὐτονόητο ὅτι ἡ ἴδια ἡ νο-

μοθεσία δημιουργεῖ, ἢ ἔστω συντηρεῖ, τίς ψυχολογικές ἐκείνες προϋποθέσεις πού ὀδηγοῦν σέ ἐμπρησμούς. Ἀκόμη χειρότερα εἶναι τὰ πράγματα ὅταν πρόκειται γιά ἐπιβολὴ ποινικῶν κυρώσεων στοὺς —σπανιότατα συλλαμβανόμενους— ἐμπρηστές. Πρόσφατο παράδειγμα πού βγάζει μάτια, ἢ καταδίκῃ δύο κτηνοτρόφων πού ἔκαψαν 106 στρέμματα βελανιδιάς στό νομὸ Γρεβενῶν, σέ ποινές 60 καί 75 ἡμερῶν. Οἱ συμπαθεῖς ἐμπρηστές ἐξαγόρασαν τὴν ποινὴ τους πρὸς 400 δρχ. τὴν ἡμέρα καί ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι ἀφοῦ ἡ ἀγορὰ εἶχε ἐμμέσως προσδώσει στό στρέμμα τὴν τιμὴ τῶν 540 δρχ. (!) ἢ ἄλλιῶς τὴν τιμὴ τῶν 100 δρχ. ἀνά κυβικὸ ξυλείας. Πραγματικὰ ὑπάρχει κάποια σοβαρὴ παρεξήγηση ὡς πρὸς τίς ἐννοίες τῆς παραγωγῆς καί παραγωγικότητας καί ἀναρωτιέται κανεὶς τί ἐννοία νά προσδίδει ὁ νομοθέτης στήν «ἐπικρατέστερη οἰκονομικὰ χρῆση» σέ μιὰ χώρα πού καλύπτει μέ εἰσαγωγές τὸ 70% τῶν ἀναγκῶν της σέ ξυλεία, ἀκόμη καί ἂν παρακάμπτει τὰ ἄλλα καθαρὰ οἰκονομικὰ ὀφέλη τοῦ δάσους, γιά παράδειγμα τὴ συγκράτηση νεροῦ καί ἐδάφους πού εἶναι δυνατόν καί νά δραματοποιηθοῦν ἀπὸ ὄσους συχνὰ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν οἰκολογικῶν εὐαιθεσιῶν μας. Ἄς ἀφήσουμε ἀκόμη τοὺς ἀκούσιους ἐμπρηστές, τίς ὀρδές τῶν ἐκβαρβαρισμένων ἀσπῶν πού ἐξορμοῦν τὰ Σαββατοκύριακα μεταφέροντας μαζί τους τὰ σύνεργα τῆς καταστροφῆς. Πικὴ νίκὴ πάνω στίς πευκοβελόνες, Μάρλμπορο νά κρέμεται ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο τοῦ Ὁτομπιάνκι, φωτιές στίς παραλίες, κονοέρβες καί μπουκάλια πού λειτουργοῦν σάν φακοὶ συγκεντρώνοντας τίς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, κακοσυντηρημένα τροχοφόρα, βιβλικὴ ἐξοδος ἑκατομμυρίων ἐγκλωβισμένων πού ἀναζητοῦν τὴν οὐτοπία. Ποιὸς ποτέ τοὺς παρεμπόδισε, ποιὸς τοὺς συμβούλευσε, νομήτησε, ἐν ἀνάγκη γράπωσε ἀπὸ τὸ σβέρκο; Ὁ ἰδιότυπος παλαίομοδίτικος, ἀριστεριστικὸς ἀντικρατισμὸς μας, μᾶς ἔχει ὄλους ἀποστερήσει ἐνός τῶν ἐσχάτων δικαιωμάτων μας: τῆς μονοπώλησης τῆς βίας ἀπὸ τὸ κράτος, ἀφοῦ ἡ κοινωνία τῶν πολιτῶν οὐδέποτε συγκροτήθηκε σέ σῶμα.

Ἄλλὰ ἄς ἔλθουμε στό ἴδιο τὸ κράτος καί τίς καθαρὰ οἰκονομικὲς καί ὀργανωτικὲς του λειτουργίες. Στὸν *ΠΟΛΙΤΗ* (τ. 50-51) καί στό *ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ* (τ. 13) εἶχαμε ἐρμηνεύσει τὴν ὑποβάθμιση τῶν δασικῶν οἰκοσυστημάτων ὡς μιὰ μακρόσυρτη διαδικασία ἀποδυνάμωσης τῆς κοινοτικῆς ζωῆς, δημογραφικῆς ἀποψίλωσης καί ὑποθήκευσης τῆς ἴδιας τῆς παραγωγικῆς δομῆς τῶν οἰκισμῶν ἐκείνων πού στήριζαν τὴν ὑπαρξὴ τους στό ἴδιο τὸ δάσος. Ἡ ἀπουσία περιφερειακῆς πολιτικῆς ἔχει ἔκτοτε θεωρηθεῖ ἀπὸ πολλοὺς ὡς τὸ γενεσιουργὸ αἴτιο τῆς ὑποβάθμισης «παραδοσιακῶν» δραστηριοτήτων ὅπως ἡ δασοπονία. Καλῶς. Ὅμως γιά νά μὴν ἐμμεῖνουμε σέ θεωρητικὰ σχήματα, πού συχνὰ εἶναι καί δυσνόητα, ἄς μιλήσουμε πρακτικὰ, μέχρι ὁ κόσμος νά τὰ βρεῖ μέ τὸν ἑαυτὸ του, νά τιθασεύσει τίς ὁρμές του, κάτι πού τελικὰ ἀνάγεται στόν ἴδιο τὸν πολιτισμὸ μας.

Ἄς μιλήσουμε λοιπόν τὴν γλώσσα τῶν ἀριθμῶν. Τὸ παιγνίδι τῆς πυρασφάλειας γιά νά παιχτεῖ σωστὰ θέλει δουλειά, ὀργάνωση, φαντασία, τόλμη, κυρίως ὁμως θέ-

λει χρήματα. "Αν μάλιστα αντί για πυρασφάλεια μιλήσουμε για παραγωγική και αισθητική αναβάθμιση των δασικών περιοχών, τότε θα πρέπει να αναφερόμαστε σε παρά πολλά χρήματα.

Επί σειρά έτων τό ποσοστό των δημοσίων επενδύσεων που αφιερωνόταν στη δασοπονία ύπολειπόταν κατά πολύ από τό ποσοστό της συμμετοχής της δραστηριότητας αυτής στό σχηματισμό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Μάλιστα ο αντίστοιχος λόγος ήταν της τάξεως του 1:10 και έτσι, έστω και αν δεχθούμε τά έπίσημα στοιχεία της τελευταίας τριετίας, δέν πρέπει νά έχει μεταβληθεί κατά πολύ (1:8 ή 1:9). "Αν μάλιστα συνυπολογιστούν τά μή δραχμοποιούμενα όφέλη του δάσους προκύπτει μία καθαρά μεροληπτική μεταχείριση κατά της δασοπονίας. Κι αυτό διότι οί προτεραιότητες της κατανομής των επενδύσεων βαρύνουν αισθητά πρós τήν κατασκευή έργων βιτρίνας, αμφίβολης συχνά οικονομικής απόδοσης. Καί ακόμη διότι τό μεγαλύτερο μέρος των δασικών εκτάσεων βρίσκεται σε όρεινές περιοχές συχνά άπογυμνωμένες από τόν πληθυσμό τους, πού δέν διαθέτουν έπομένως ψηφοφόρους ούτε και μοχλούς άσκησης πολιτικής πίεσης. Μάλιστα τά άμιγγή δάση άνήκουν κατά κανόνα σε κοινότητες πού μόνο κατ' όνομα άσκοδν κάποιες λειτουργίες πού νά έμπίπτουν στό πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Είμαι δέ χαρακτηριστικό ότι δασικές περιοχές και προβληματικές περιοχές (π.χ. με ΕΟΚικά κριτήρια) πρακτικά συμπύπουν κατά 90%.

Θά ήταν ψεύδος νά ισχυριστεί κανείς ότι ή κατάσταση άλλαξε τά τελευταία χρόνια. Με εξαίρεση βεβαίως τό έφιαλτικό προεκλογικό καλοκαίρι του '81 όταν κάηκαν 814.000 στρ. δασικών εκτάσεων, οί καταστροφές έπανήλθαν στό «φυσιολογικά» τους επίπεδα. Περί τά 200.000 στρ. τό χρόνο με όρισμένες περιπτώσεις «υπο-αιχμών», όπως για παράδειγμα πέρσι όταν άγγίξαμε τά 350.000 στρ. Για φέτος ή κατάσταση προβλέπεται χειρότερη και είτε νά διαψευστούμε. "Όμως παρά τά όσα βαρύγδουπα εξαγγέληκαν και ανεξάρτητα από τήν παντελή άπουσία μακρόπνοης πολιτικής, τίποτε δέν έγινε πρós τήν κατεύθυνση των όσων εύκολων και αυτόνοτων θά μπορούσε νά γίνουν.

Πρώτα απ' όλα δέν έγινε καμιά άπολύτως προσπάθεια εκπαίδευσης των πολιτών ώστε νά ξέρουν πώς νά δράσουν σε περίπτωση πυρκαγιάς. Κι όμως σε μία χώρα με 11.000 οικισμούς πού όλοι τους κατοικούν τή θερινή περίοδο, θά ήταν πολύ εύκολο νά οργανωθούν στοιχειώδως εξοπλισμένες ομάδες πυροπροστασίας. "Ο θερινός επανεποικισμός για παραθεριστικούς ή και παραγωγικούς λόγους ζωντανεύει τόν έλληνικό χώρο πού όπως είναι πολυτεμαχισμένος, ποικίλος και με πυκνότατο οικιστικό δίκτυο, όμαλά μάλιστα κατανεμημένο, διαθέτει δυνατότητες αυτοπροστασίας. Στην Ελλάδα δέν έχουμε τεράστιες άκατοίκητες δασικές εκτάσεις και μία στοιχειώδης έποικιστική πολιτική θά έπιτελούσε από μόνη της τήν καλύτερη δασική προστασία, θά απέδιδε δέ και πραγματικό παραγωγικό έργο. "Επειτα οί ίδιοι οί έποχικοί δασοπυροσβέστες μειώθηκαν αισθητά παρά τίς αιτιάσεις του ύπουργείου ενώ και ο ίδιος ο στρατός έλάχιστα συμμετέχει στη δασοπροστασία. "Αλλά και ή έπιλογή του ίδιου του προσωπικού είναι συχνά κακή και ύπόκειται σε κριτήρια άλλα από αυτά της αποτελεσματικότητας. "Αν πιστέψουμε πάντως τά ύπάρχοντα στοιχεία, φέτος δέν θά προσληφθούν περισσότεροι από 600 έποχικοί δασοπυροσβέστες και παρεμφερείς ειδικότητες, όταν πέρσι είχαν ξεπεράσει τούς 2.500. "Ακόμη φαίνεται ότι ενώ, σε σταθερές τιμές, ο τομέας της πυρασφάλειας αναμενόταν νά άπορροφήσει περί τίς 3 δισ. δρχ., φέτος, για νά διατηρηθούμε στό ίδια επίπεδα, θά πρέπει νά αναμένονται δαπάνες πού μετά βίας θά ξεπερνούν τό ένα δισ. Καί όλα τά πύ πάνω, μακροχρονίως συσσωρευόμενα σημάζουν έλλειψη ικανοποιητικού δασικού όδικού δικτύου, ζωνών πυρασφάλειας, έρευνας, μετεκπαίδευσης και σύγχρονου τεχνικού εξοπλισμού όπως άεροσκαφών, άνιχνευτών λείζερ, ταχυκίνητων περιπολικών και πυροσβεστικών όχημάτων.

"Από κεί και πέρα βέβαια τό ζήτημα είναι πού και πώς κατανέμονται οί χαμηλότατες άλλωστε πιστώσεις. "Η παρέμβαση στη δασοπροστασία άσφαλώς συνδέεται με άλλες άξίες και διαφορετικές άναπτυξιακές επιλογές. Είμαστε απ' αυτούς πού πιστεύουν ότι αυτή έδώ ή κοινωνία παράγει σημαντικό πλεόνασμα πού

θά μπορούσε υπό άλλες συνθήκες νά διοχετευθεί σε τομείς πού άφορούν τό κοινωνικό σύνολο. Τά δάση άποτελούν προνομιακό πεδίο άσκησης μιας άλλης πολιτικής πού θά συνδυάζοταν με κίνητρα άποκέντρωσης, με ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης, με όργανα σχεδιασμού στην ύπαιθρο και με γεωγραφική άνακατανομή των επενδύσεων. Τίποτα από τά πύ πάνω δέν έχει άρχισεί καν νά κυοφορείται και καλά νά ναι ή ΕΟΚ πού τότε με τό Γεωργικό ή τό Περιφερειακό Ταμείο, πότε με τά Μεσογειακά Προγράμματα συντηρεί τουλάχιστον τή σχετική φιλολογία. Καί μήν πεί κανείς πού θά βρεθούν τά λεφτά. Μακάρι τό σύνολο των δημοσίων επενδύσεων νά διοχετευόταν σε πραγματικό παραγωγικό έργο, ή έστω σε έργα ύποδομής και προστασίας, για νά μή μιλήσουμε για τίς τεράστιες και άναξιοποίητες δυνατότητες ένεργοποίησης πόρων (π.χ. των ΟΤΑ) ή άνακατανομής του παραγόμενου προϊόντος. "Η δασική προστασία άπαιτεί κολλοσιαίες επενδύσεις και έδώ πραγματικά έχουμε νά κάνουμε με συγκεκριμένες επιλογές.

Περί τίς 40 δισ. δρχ. δαπανήσαμε πέρσι για εισαγωγές ξύλου και δασικών προϊόντων. Οί 5.644 πυρκαγιές πού άποτέφρωσαν τήν τελευταία πενταετία τό 5% του καθαρού οικονομικά άποδοτικού δάσους και τό 3,5% των λοιπών δασικών εκτάσεων βαρύνουν πιά άνυπόφορα στην πλάστιγγα των ισολογισμών μας, πολύ περισσότερο πού πρόκειται ως επί τό πλείστον για ζώνες βατές, άμεσα άξιοποίητες και σε γειτνίαση με τό όδικό δίκτυο. Σ' ό,τι άφορά τίς άναδασώσεις, καλύτερα άς μή συζητάμε γι' αυτές γιατί και μηδανιές είναι και συχνά άστοχες από τήν άποψη των χρησιμοποιούμενων ειδών.

Κανείς δέν δικαιούται πλέον νά νίπτει τάς χείρας του μπροστά σε μία καταστροφή πού χάρη στη δυνατότητα άπευθείας άναγωγής της σε οικονομικά μεγέθη δείχνει πόσο στενά συνδέονται τά οικολογικά ζητήματα με τά αντίστοιχα κοινωνικά. "Η πώς ο θεωρητικός λόγος μπορεί ν' άποκτήσει τίς πρακτικές του διαστάσεις, νά μεταφραστεί δηλαδή σε άμεση, άπτή και καθημερινή πολιτική έκφραση.

Μιχάλης Μοδινός

Τό ελληνικό λόμπυ καί ἡ ὁμογένεια στίς ΗΠΑ

Ίσως νά μήν τό προσέξατε, ἴσως, λόγω καλοκαιριού, νά μήν παρακολουθήσατε πολύ συστηματικά τίς ἐφημερίδες, ἀλλά τό μήνα πού μᾶς πέρασε γίναν σημαντικά πράγματα στό χῶρο τοῦ ἀπόδημου ἑλληνισμού! Ἀναφέρομαι βέβαια στό πρῶτο συνέδριο ἀποδήμων πού δέν τό προσφώνησε ὁ πρωθυπουργός, ὅπως συνέβη μέ τό συνέδριο τῶν Ποντίων, οὔτε ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ὅπως ἔγινε στό Παμμακεδονικό Συνέδριο, πού ἴσως πέρασε ἀπαρατήρητο, ἀλλά πού ὑπό ὀρισμένες προϋποθέσεις —οἱ ὅποιες δέν ὑπῆρξαν— θά μπορούσε νά ἔχει τεράστια σημασία...

Στό χῶρο τῆς ἑλληνικῆς ὁμογένειας στή Νέα Ὑόρκη κυκλοφορεῖ ἡ ἐξῆς χαρακτηριστική ὑπερβολή: Ἄν οἱ Τούρκοι εἶχαν ἕνα ἑκατομμύριο ὁμογενεῖς ἐγκατεστημένους στίς ΗΠΑ, ὅπως ἐμεῖς, τότε ἡ Ἑλλάδα δέν θά ἀγωνιζόταν γιά τά ἐθνικά της συμφέροντα στό Αἰγαῖο, ἀλλά μᾶλλον θά προασπιζόταν τήν ἑλληνικότητα τοῦ... Ἀργοσαρωνικό!

Ἡ ὑπερβολή αὐτή, πικρόχολος σαρκασμός καί χλευή μαζί, ὑποδηλώνει τήν ἀπογοήτευση τῶν ὁμογενῶν —καί στήν προκειμένη περίπτωση ὄλων τῶν ὁμογενῶν, ἀκόμα καί τῶν πῶ ἀφοσιωμένων στήν ἀμερικανική κοινωνία— γιά τή χρόνια ἀδυναμία (ἢ ἀπροθυμία;) τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων νά ἀξιοποιήσουν τήν ἑλληνική ὁμογένεια στίς Η.Π.Α. προκειμένου νά ἀσκήσουν πίεση στοῦς ἐκάστοτε Ἀμερικανούς ἰθύνοντες.

Τώρα βέβαια θά μοῦ πείτε πῶς ὑπάρχει τό περιβόητο ἑλληνοαμερικανικό «λόμπυ» τό ὁποῖο κάθε τόσο δίνει σκληρές μάχες στό Κογκρέσο καί κατάγει περίλαμπρες νίκες διασώζοντας τήν ἰσορροπία «ἐφτά πρὸς δέκα» καί κατατροπώνοντας τίς ἐπιβουλές τῶν πάσης φύσεως

ἀνθελλήνων! Αὐτά γράφουν οἱ ἐφημερίδες κάθε τόσο, αὐτά πιστεύει ὁ κόσμος, κάπως ἔτσι φτιάχνονται καί οἱ μῦθοι, κι ὅπως φαίνεται ὁ μῦθος τοῦ λεγόμενου ἑλληνικοῦ λόμπυ εἶναι βαθιά ριζωμένος στήν ἐγχώρια κοινή γνώμη.

Τά πράγματα ὁμως δέν εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι...

Ποῖος πιέζει ποιόν μέ τό «ἐφτά πρὸς δέκα»

Πρῶτα πρῶτα γιά τό περιβόητο «ἐφτά πρὸς δέκα»: δέν ἀποτελεῖ παραχώρηση τῶν Ἀμερικανῶν κάτω ἀπό τίς ἐκβιαστικές πιέσεις τῶν ἑλληνικῶν λόμπυ. Ὑπῆρξε στό παρελθόν πάγια πολιτική τῶν ΗΠΑ ἡ διατήρηση μιᾶς ἐξοπλιστικῆς ἰσορροπίας ἀνάμεσα στήν Ἑλλάδα καί τήν Τουρκία γιά λόγους πού εἶναι σχεδόν προφανεῖς: Πρῶτον διότι μιᾶ ἀνατροπή τῆς ἰσορροπίας θά καθιστοῦσε πιθανή μιᾶ ἑλληνοτουρκική σύρραξη, πράγμα καταστροφικό γιά τό ΝΑΤΟ. Δεύτερον, γιατί ὅπως παραδέχθηκε ἔμμεσα καί ὁ Ἀμερικανός ναύαρχος Λαρόκ, σέ περίπτωση συμβατικοῦ πολέμου στήν Εὐρώπη, ἂν χαθεῖ ἡ Ἑλλάδα, ἡ ὑποστήριξη τῆς Τουρκίας ἀπό τό ΝΑΤΟ καθίσταται ἐξαιρετικά δυσχερής. Ἀπό γεωπολιτική ἄποψη ἡ Ἑλλάδα διασφαλίζει τή συνέχεια μεταξύ Τουρκίας καί τῶν ὑπόλοιπων νατοϊκῶν χωρῶν. Μέ τήν ὑποστήριξη τῆς Ἑλλάδας ἡ Τουρκία ἀναδεικνύεται σέ «προκεχωρημένο» φυλάκιο τοῦ ΝΑΤΟ στό ὑπόγειο τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Χωρίς τήν ὑποστήριξη τῆς Ἑλλάδας ἡ Τουρκία μετατρέπεται σέ ἀσθενή κρίκο γιά ὅλοκληρο τό ΝΑΤΟ. Αὐτά φυσικά ἀφοροῦν τά σενάρια συμβατικοῦ πολέμου στήν Εὐρώπη, γιατί στήν περίπτωση πυρηνικοῦ πολέμου οἱ συμβατικοί ἐξοπλισμοί Ἑλ-

λάδας καί Τουρκίας δέν ἔχουν καμιά ἀπολύτως σημασία. Τό ζήτημα πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι ὅτι γιά τά ἐπιτελικά σχέδια τῶν Ἀμερικανῶν καί τοῦ ΝΑΤΟ ἡ Ἑλλάδα καί ἡ Τουρκία ἀντιμετωπίζονται ὡς ἐνιαῖος γεωπολιτικά χῶρος μέ συμπληρωματικούς ἐπιχειρησιακούς ρόλους καί ἄρα μέ μόνιμα ἐμπεδωμένη κάποια ἰσορροπία ἐξοπλισμοῦ μεταξύ τους. Ἡ ἰσορροπία ἐφτά πρὸς δέκα ἀποτελεῖ ἕνα μόνιμο καί ἀποτελεσματικό ὄπλο «σωφρονισμοῦ» τῆς Ἑλλάδας στά χέρια τῶν ΗΠΑ. Κάθε φορά πού ἡ Ἑλλάδα παρεκτρέπεται διαδίδονται φήμες γιά ἐπικείμενη ἀνατροπή τῆς ἰσορροπίας, κινητοποιεῖται τό λεγόμενο «λόμπυ», μαλακώνει ἡ Ἀθήνα καί νομίζουμε ὅτι τούς... ξαναπιέσαμε. Ὅλα αὐτά βέβαια δέν σημαίνουν ὅτι δέν πρέπει νά ἐνδιαφερόμαστε γιά τή διατήρηση τῶν «ἐφτά πρὸς δέκα». Σημαίνει ὁμως ὅτι τό «ἐφτά πρὸς δέκα» δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἐκβιαστικῶν πιέσεων τῆς Ἑλλάδας, ἀλλά ἔχει χρησιμοποιηθεῖ ὡς ὄπλο ἐκβιασμῶν|*βάρος* τῆς Ἑλλάδας.

Ποῖος φοβᾶται τό «Ἑλληνικό» λόμπυ

Ἄς δοῦμε ποιό εἶναι τό εἰδικό βᾶρος τοῦ περιφημοῦ ἑλληνικοῦ «λόμπυ». Ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει μέ τίς ἄλλες ὁμάδες πίεσης εἰδικῶν συμφερόντων —αὐτή εἶναι ἡ ἀκριβῆς ἔννοια τοῦ ὄρου— τό ἑλληνικό λόμπυ δέν ἔχει καμιά ἄμεση σχέση μέ ὅποιεσδήποτε μαζικές ὀργανώσεις μέσα στήν ἀμερικανική κοινωνία. Τό «ἐβραϊκό λόμπυ» ἔχει στενές διασυνδέσεις μέ τίς ὀργανώσεις τῶν ἀμερικανοεβραίων σ' ὅλη τήν ἐπικράτεια τῶν ΗΠΑ, τό λόμπυ τῆς αὐτοκινητοβιομηχανίας ἔχει πίσω του τόσο τίς τρεῖς μεγάλες κατασκευαστρικές ἐταιρεῖες ὅσο καί τά ἐργατικά συνδικάτα τῆς αὐτοκινητοβιομηχανίας καί τῶν συναφῶν κλάδων. Γι' αὐτό καί ἔχουν πραγματική ἰσχύ στό ἰδιότυπα κατακερματισμένο πολιτικό σύστημα τῶν ΗΠΑ. Ἐκεῖ ὀφείλεται κι ἡ ἐπιτυχία τους νά ἐπιβάλουν τή θέλησή τους στίς περισσότερες περιπτώσεις.

Τό ἑλληνικό λεγόμενο «λόμπυ», ἀντίθετα, λειτούργησε ὡς ὑπεργολάβος τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως στό Κογκρέσο.

Ἡ ὀργανωμένη ἑλληνική ὁμογένεια ἀγνοήθηκε καί *παρακάμφθηκε*. Μήν ἔχοντας ὀργανωμένη μαζική βάση τό «λόμπυ μας» δέν κατόρθωσε ποτέ νά ἀποκτήσει σημαντική διαπραγματευτική δύναμη, οὔτε νά ὀργανώσει ἀποτελεσματικά ἐκστρατείες πίεσης τῶν πολιτικῶν. Καί γιά ὅποιον βεβαιώνει τά ἀντίθετα τά στοιχεῖα εἶναι συντριπτικά. Στή καρδιά τῆς ἑλληνικῆς ὁμογένειας, τήν Astoria τῆς Νέας Ὑόρκης, βρίσκονται ἐγκατεστημένοι πάνω ἀπό 200.000 Ἑλλήνες. Ἀπ' αὐτούς μόλις οἱ 4.000 εἶναι γραμμένοι σέ ἐκλογικούς καταλόγους, καί ποτέ δέν ἔγινε κάποια ἀξιόλογη καί συστηματική προσπάθεια νά γραφτοῦν περισσότεροι. Ἄν αὐτά συμβαίνουν στήν Astoria ὄλοι καταλαβαίνουμε τί συμβαίνει παραέξω. Μέ τέτοια ἀναμικτή παρουσία ποιόν νά πιέσουμε καί πῶς, σέ μιᾶ χώρα πού ὄλα μετροῦνται σέ δολλάρια καί ψήφους;

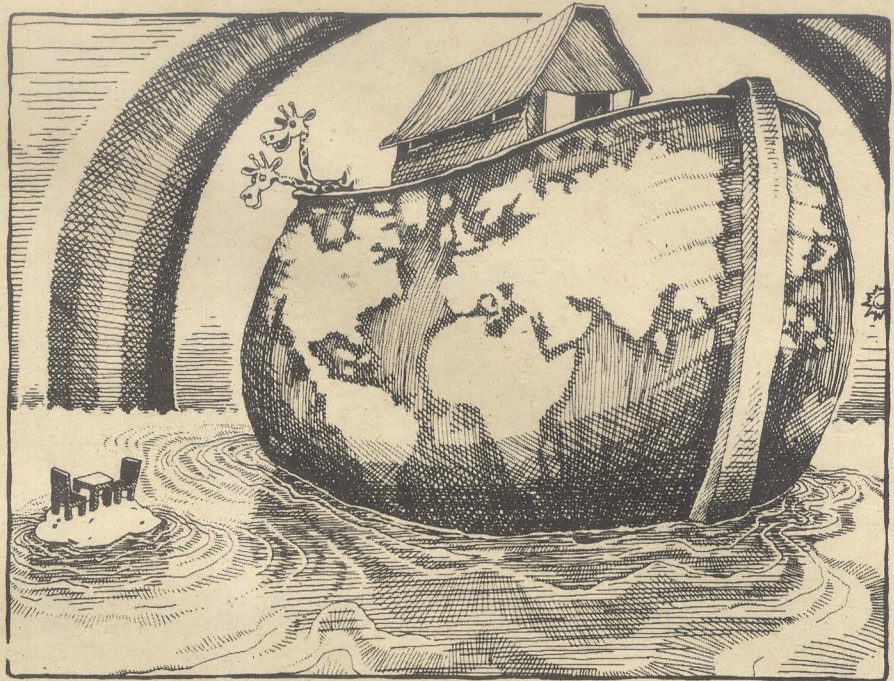
Ποιοί και γιατί «ξέχασαν» την όμογένεια

Ἡ παράκαμψη αὐτῆ τῆς όμογένειας, ὅσο κι ἂν μοιάζει ἀκατανόητη εἶναι τελικά ἐξηγήσιμη ἂν ἀναλογιστεῖ κανεὶς τὶς χρόνιες ἀναπηρίες καὶ τὰ συμπλέγματα τῆς ἑλληνικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

• Ἐπὶ κυβερνήσεων τῆς Δεξιᾶς ἐπικρατοῦσε ἡ λογικὴ τῆς «ἄψογῆς στάσης». Ἡ λογικὴ αὐτὴ—«νά μὴν ἐνοχλοῦμε τὴ σύμμαχη καὶ φίλη Ἄμερική»—ἀπέκλειε τὶς πιέσεις, πολὺ περισσότερο τὶς ἐκβιαστικὲς πιέσεις, πρὸς τὰ κέντρα λήψης ἀποφάσεων τῆς ἀμερικανικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ἰδιαίτερα μετὰ τὸ 1974 πού παρατηρήθηκε αὐξημένο ἐνδιαφέρον καὶ κινητικότητα τῶν όμογενῶν γιὰ τὸ Κυπριακὸ, ἡ ἑλληνικὴ διπλωματία προώθησε τὴ δημιουργία τοῦ ἑλληνικοῦ λόμπυ μὲ ἀποκλεισμό τῆς όμογένειας. Οἱ κυβερνήσεις τῆς Δεξιᾶς θέλουν μιά εὐνοϊκὴ μεσολάβηση μᾶλλον παρά μιά στρατηγικὴ παρέμβαση καὶ πιέσεων στὰ νομοθετικὰ σώματα τῶν Η.Π.Α. Τὰ ἀποτελέσματα τους ἦταν ἀνάλογα. Χάσαν τὴν ὑπόθεση τοῦ «ἐμπάργκο»—παρὰ τὶς πρωτοφανεῖς ἀλλὰ χωρὶς μόνιμη ὀργανωτικὴ ὑποδομὴ καὶ συνέχεια κινητοποιήσεις τῶν όμογενῶν—, πέτυχαν ἓνα «πάγωμα» τοῦ Κυπριακοῦ ἀλλὰ ὁ χρόνος κυλοῦσε πλέον εἰς βάρος μας.

Μετὰ τὸ 1981, τὸ ΠΑΣΟΚ προσπάθησε ἐνμέρει νὰ οἰκιοποιηθεῖ τὶς παραδοσιακὲς διασυνδέσεις τῶν διπλωματῶν μας στὴν Οὐάσιγκτον, ἐνμέρει νὰ τὶς ὑποκαταστήσει μὲ φιλικούς πρὸς τὸν πρωθυπουργὸ παράγοντες τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς ζωῆς. Καὶ πάλι ἡ όμογένεια παρακάμφθηκε! Ὁ λόγος αὐτῆς τῆς νέας παράκαμψης εἶναι λίγο πιο σύνθετος: Μιά ὀργανωμένη παρέμβαση τῆς όμογένειας προϋποθέτει τὴν πολιτικὴ της χειραφέτηση. Μιά όμογένεια ὡστόσο χειραφετημένη πολιτικά θὰ εἶναι ἀναγκαστικὰ περισσότερο κριτικὴ πρὸς τοὺς λαθεμένους χειρισμούς καὶ τοὺς πολιτικούς δονκιχωτισμούς τοῦ ΠΑΣΟΚ. Μιά πολιτικὰ χειραφετημένη όμογένεια θὰ διέθετε ὑψηλὸ βαθμὸ αὐτονομίας ἐναντι τοῦ ΠΑΣΟΚ, τὸ ὁποῖο, ὅπως ὅλοι ξέρουμε, ἔχει τεράστιες δυσκολίες νὰ συνεργαστεῖ μὲ δυνάμεις πού δὲν ἐλέγχει ἐκ τῶν προτέρων. Ὅταν ὅμως δυσκόλεψαν τὰ πράγματα, ἰδιαίτερα μετὰ τὴν ἀνακήρυξη τοῦ «κράτους-Ντενκτάς», ἡ κυβέρνηση τοῦ κ. Παπανδρέου ἀναγκάστηκε νὰ ἀναζητήσει ἀπεγνωσμένα συμμάχους ἀνάμεσα καὶ στοὺς πιο διακηρυγμένους ἐχθροὺς τῆς. Τότε ἦταν πού συνέβησαν οἱ περιβόητοι ἐναγκαλισμοὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ μὲ τὸν γνωστὸ γιὰ τὸν «πρότερο βίο» καὶ τὶς πεποϊθήσεις τοῦ ἀρχιεπίσκοπο Ἄμερικῆς Ἰάκωβο. Ἴσως στὶς δύσκολες ἐκείνες στιγμὲς δὲν μπορούσε νὰ γίνε τίποτε διαφορετικὸ. Ἐκεῖνο ὅμως πού «ὁ μῦθος δηλοῖ», εἶναι ὅτι ὅποιος δὲν ἐμπιστεύεται συμμάχους βρίσκεται συχνὰ στὴν ἀνάγκη νὰ προσφύγει ἄνευ ὄρων στὴ ὑπηρεσία τῶν ἀντιπάλων του...

Τέλος ὑπάρχει καὶ τὸ χρόνιο πρόβλημα τῆς φιλοσοβιετικῆς ἀριστερᾶς ἢ ὁποῖα

μπροστὰ στὸ ἀσυμβίβαστο πού ὑφίσταται ἀνάμεσα στὸ δεδηλωμένο ἀντιαμερικανισμό καὶ τὴ μαζικὴ παρέμβαση τῆς όμογένειας, θυσιάσε τὴ δευτέρη στὸν πρῶτο καὶ παραιτήθηκε ἀπὸ κάθε προσπάθεια αὐτόνομης συγκρότησης τῶν όμογενειακῶν δυνάμεων.

Τί ἀλλάζει σήμερα καὶ γιατί

Τελευταία ὡστόσο παρατηρεῖται μιά συνεχῶς αὐξανόμενη κινητικότητα στὰ ἔθνη καὶ ζητήματα, μιά κινητικότητα πού ὑποκινεῖ κάποιες, ἀποσπασματικὲς καὶ αὐθόρμητες γιὰ τὴν ὥρα, τάσεις γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση τῆς όμογένειας. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἑλληνοαμερικάνοι πού βρίσκονται ἐγκατεστημένοι στὶς ΗΠΑ κατανοοῦν πὼς θὰ ἦταν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδας ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τὸ δικὸ τους νὰ παρέμβουν μαζικὰ κι ὀργανωμένα. Βλέποντας τί γίνεται γύρω τους κατανοοῦν ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα τεράστιο κι ἀναξιοποίητο δυναμικὸ, ἡ χρησιμοποίηση τοῦ ὁποῖου θὰ μπορούσε νὰ ἔχει καταλυτικὲς ἐπιπτώσεις τόσο στὶς ψηφοφορίες τοῦ Κογκρέσου γιὰ τὰ ἑλληνοτουρκικά, ὅσο καὶ στὴ δική τους κοινωνικὴ θέση. Μιά διαδήλωση 50.000 ἀνθρώπων, πού γιὰ τὰ δεδομένα τῆς Ἀθήνας εἶναι ἀμελητέα ὑπόθεση, γιὰ τὴ Νέα Ὑόρκη—τὸ διπλωματικὸ καὶ χρηματιστηριακὸ κέντρο τοῦ κόσμου— εἶναι γεγονόσι πρῶτου μεγέθους, μεταφραζόμενο ἀπὸ τὰ ἀμερικανικά κομματικά ἐπιτελεῖα σὲ πολλαπλάσιους ψήφους, ἀπὸ τὰ διαφημιστικὰ γραφεῖα σὲ καταναλωτικὸ κοινὸ, ἀπὸ τὰ μέσα ἐνημέρωσης σὲ ἰδιαίτερο ἀκροατήριο. Μιά ἐντονη καὶ ὀργανωμένη παρουσία τῶν Ἑλληνοαμερικανῶν στὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τῶν ΗΠΑ συνεπάγεται πολλαπλά ὀφέλη γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους, προϋποθέτει ὅμως μαζικὴ ὀργάνωση, συντονισμό, μονιμότητα παρέμβασης καὶ στρατηγικὴ.

Καὶ τὸ συνέδριο τῶν ἀποδήμων;

Τὰ ζητήματα αὐτὰ συνειδητοποιοῦνται σιγά σιγά στοὺς κόλπους τῆς όμογένειας. Μὴ φανταστεῖτε ὅμως ὅτι ἀπασχόλησαν τὸ συνέδριο τῶν ἀποδήμων. Θίχθηκαν βέβαια ἀποσπασματικά ἀλλὰ οὔτε ἀναδείχθηκαν σὲ κεντρικὰ ζητήματα οὔτε πολὺ περισσότερο προωθήθηκε ἡ ἀντιμετώπισή τους. Ἀντίθετα κυριάρχησαν στὶς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου τὰ διάφορα αἰτήματα τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον όμογενῶν πού δὲν ἦταν, βέβαια, ἄγνωστα στοὺς ἀρμοδίους καὶ πού ἡ ἐπίλυσή τους ἀπαιτεῖ μιά καλὰ ὀργανωμένη γραφειοκρατία—ὄχι ἓνα παγκόσμιο συνέδριο. Τὸ πρῶτο συνέδριο τῶν ἀποδήμων θὰ εἶχε νὰ παίξει κάποιον σημαίνοντα ρόλο ἂν ἀναδείκνυε τρία βασικὰ ζητήματα: τὴ διαμόρφωση μιᾶς ἰδιαίτερης *πολιτιστικῆς ταυτότητας* τῶν όμογενῶν, τὴν πολιτικὴ τους χειραφέτηση καὶ τὴ μαζικὴ τους παρέμβαση γιὰ τὴν προάσπιση τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων στὸ ἐξωτερικὸ. Ἴσως κάποιος δὲν τόλμησαν, ἴσως κάποιος δὲν θέλησαν, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ ζητήματα αὐτὰ παραπέμφθηκαν ξανά στὶς ἑλληνικὲς καλένδες...

Ἄπ' ὅ,τι φαίνεται στὴν Ἑλλάδα μερικά πράγματα ἀλλάζουν πολὺ δύσκολα. Ἀκόμα κι ὅταν μεσουρανεῖ ἡ Ἀλλαγὴ, ἀκόμα κι ὅταν οἱ περιστάσεις εἶναι εὐνοϊκές, ἀκόμα κι ὅταν οἱ στιγμὲς εἶναι κρίσιμες. «Οἱ τῶν πραγμάτων καιροὶ οὐ μένουσι τὴν ὑμετέραν βραδύτητα», κύριε Παπασταύρου...

Υ.Γ. Ὁ κ. Παπασταύρου εἶναι ὡς γνωστόν ὁ γενικός γραμματέας Ἐποδήμων. Ἡ εὐθύνη τῶν λαθῶν καὶ τῶν παραλείψεων δὲν βαραινεῖ μόνο οὔτε κυρίως τὸν ἴδιο. Λόγω τῆς θέσης του ὅμως, κι ἐπειδὴ εἶναι γνώστης τοῦ ἀναξιοποίητου δυναμικοῦ τῆς όμογένειας σ' ὅλα τὰ γεωγραφικὰ πλάτη, εἶναι καὶ προσωπικὰ ὁ πλέον ἀρμόδιος νὰ δεχθεῖ τὴν κριτικὴ.

Χρῦσανθος Λαζαρίδης

Στιγμαία

Προεδρικές προ(σ)κλήσεις

Στή δεξίωση για την ενδέκατη επέτειο της 24ης 'Ιουλίου 1974, ή Προεδρία της Δημοκρατίας αποφάσισε φέτος να αναδιαρθρώσει τον κατάλογο των καλεσμένων: πρόσθεσε πολλούς και άφαιρεσε άλλους. 'Ανάμεσα στους τελευταίους και οι δύο πρώην Πρόεδροι της Δημοκρατίας κύριοι Κ. Τσάτσος και Κ. Καραμανλής. Τή χαρακτηριστική αυτή μικρότητα κάποιιοι «κύκλιοι» τή δικαιολόγησαν με τό επιχειρημα ότι οι δύο πρώην Πρόεδροι είχαν προσκληθεί στο γεύμα προς τιμήν του κ. Ζίβκοφ και είχαν άρνηθεί τήν πρόσκληση και ότι (έπομένως) «δέν μπορεί να συνεχίσει ή άποστολή προσκλήσεων πού άντιμετωπίζονται με συνεχείς άρνήσεις».

'Ωστόσο αυτή ή δεξίωση, όπως και άλλες δημόσιες εκδηλώσεις της Προεδρίας, δέν είναι προσωπική ύπόθεση του σημερινού και όποιου άλλου ενοίκου του προεδρικού μεγάρου. Είναι ιδιότυπος θεσμός και επιβάλλει κανόνες, ιεραρχίες και πρωτόκολλο. 'Εκατό φορές να άρνηθεί τήν πρόσκληση ό κ. Καραμανλής (ή, ένδεχομένως, ό πρόεδρος της άξιωματικής άντιπολίτευσης, ή ίσως μιάς συνδικαλιστικής συνμοσπονδίας), ή πρόσκληση τους όφείλεται από τή θέση τους στη δημόσια ζωή και όχι για τά ώραία τους μάτια ή τίς προσωπικές τους προτιμήσεις. Τό επιχειρημα πού προβλήθηκε είναι δηλαδή έωλο και προδίδει συνοικιακή άντίληψη της πολιτικής ζωής της χώρας.

Βέβαια οι ίδιοι «κύκλιοι» ύπενθύμιζαν παρεμπιπτότως ότι οι δύο πρώην πρόεδροι δέν έχουν συγχαρεί τον κ. Σαρτζετάκη για τήν άνάδειξή του στο άξίωμα του Προέδρου. Στην τιμωρία για τήν πρώτη άρνηση πρόσκλησης προστίθεται τώρα και ή εκδίκηση, τό πιάτο της όποίας στην προεδρική δεξίωση τρώγεται κρύο. 'Αλλά τίποτα δέν προσθέτει στο καιριο θέμα της άντίληψης πού προωθείται για τά πολιτικά μας πράγματα. 'Ακόμα κι άν ή συμπεριφορά των δύο πρώην Προέδρων είναι μεμπτή (κι αυτοί κάποιιο γινάτι μηρυκάζουν...), ή έξουσία είναι εκείνη πού κρίνεται, όταν μιλάμε για θεσμούς και διαδικασίες. Καί έν προκειμένω έχει τήν ύποχρέωση να είναι άψογη άκόμα και για λογαριασμό των άλλων. 'Αλλιώς ό,τι τους επιρρίπτει, τής έπιστρέφεται διπλό.

Δύο χρόνια
βιοτεχνολογίας

Είναι γνωστό ότι ή έλληνική κυβέρνηση είναι άποφασισμένη να μη χάσουμε τό τρένο της νέας τεχνολογίας. Γι' αυτό και με κάθε ευκαιρία δέν παραλείπει να τονίζει τήν ανάγκη για έρευνα κι άνταγωνιστικά άποτελέσματα σε τομείς της σύγχρονης προηγμένης τεχνολογίας όπως π.χ. στην πληροφορική και τή βιοτεχνολογία, έστω και εις βάρος, από τήν άποψη π.χ. της χρηματοδότησης, άλλων κλασικότερων.

'Ετσι, στις 22 'Ιουλίου 1983 ό τότε αναπληρωτής ύπουργός 'Εθνικής Οικονομίας κ. Βαϊτσος έξήγγειλε σε συνέντευξη τύπου πού είχε έξαιρετική δημοσιότητα τή δημιουργία της ΒΙΟΕΛΛΑΣ, εταιρείας έφαρμογών βιοτεχνολογίας. 'Η έξαγγελία έγινε παρουσία του διευθυντή του 'Ινστιτούτου Μοριακής Βιολογίας Κρήτης και άλλων μελών του Δ.Σ. της νεοσστατης εταιρείας. 'Αναγγέλθηκε ότι ή εταιρεία θα χρηματοδοτηθεί με 2,5 έως 5 δισ. δραχμές. Τήν ήμέρα της συνέντευξης τύπου δόθηκε

ή ρητή ύπόσχεση διά στόματος του ύπουργού και με έπίρρωση των παρισταμένων έπιστημόνων ότι σε δύο χρόνια ή εταιρεία θα έχει κέρδη από τήν παραγωγή νέων προϊόντων.

Τώρα πού συμπληρώνονται δύο χρόνια από τήν έξαγγελία θα ήταν σκόπιμο να μάθουμε τί απέγινε με τίς έν 'Ελλάδι βιοτεχνολογικές έφαρμογές, εκτός άν θα πρέπει να περιμένουμε πρώτα τήν έκτροπή του 'Αχελώου.

Μακάριοι οι
ειρηνοποιοί και οι
έκπολιτίζοντες

«Καλλιθέα, πόλη της ειρήνης, του πολιτισμού και της έθνικής άντίστασης» διακηρύσσουν σε ποικίλους τόνους οι άφίσεσ του όμνυμιο δήμου για να άνακοινώσουν τίς καλοκαιρινές πολιτιστικές εκδηλώσεις του. 'Ενδιαφέρον τό πάντρεμα των έννοιών, κι άκόμα πιά ένδιαφέροσα ή έ-

γνοια του δημάρχου να τά «πεί όλα» με τήν πρώτη τυχούσα ευκαιρία. 'Όσο για τήν άνταπόκριση των συνθημάτων στην πρακτική της δημοτικής άρχής, ή άνάμνηση της έθνικής άντίστασης δέν ένοχλεί πιά κανέναν, ή άναφορά στην ειρήνη να νουρίζει τους πάντες, ένω ή επίκληση του πολιτισμού, ό,τι κι άν σημαίνει αυτό, προκαλεί ποικίλες άντιδράσεις: έντονο ένδιαφέρον στους έκατοντάδες μηχανόβιους της 'Αγίας 'Ελεούσας, ιδίως τίς μεταμεσονύκτιες ώρες, εύγενικά χασμουρητά στα κοπάδια των άδέσποτων σκύλων πού ψάχνουν για δροσιά στα φαρδιά παρτέρια της Θησέως, προς τίς Τζιτζιφιές, άσθενική συγκατάνευση στα έναπομείναντα καχεκτικά δεντράκια στους δύο τρείς δρόμους όπου συνεχίζουν τον άγώνα για τήν επιβίωση, παθιασμένες έτυμολογικές συζητήσεις άνάμεσα στα παιδιά πού ψάχνουν χώρο για μπάλα, ποδήλατο ή τσάρκα, γενικό ένθουσιασμό στους ύπόλοιπους, πού σκέφτονται ότι ήρθε πιά ό καιρός να αναβαθμιστεί ή εικόνα της δυναμικής συνοικίας τους, τώρα πού ό,τι όρόφους ήταν να πάρουνε τους πήρανε, πού ό,τι αυθαίρετα ήταν να δηλωθούν σώθηκαν και πού τά έναπομείναντα τετραγωνικά μέτρα δημιουργικών χώρων καταλήφθηκαν, καταπατήθηκαν, γενικώς άξιοποιήθηκαν. Πι στο καλό, στα σουβλάκια και στις πίτσες θα μείνουμε; Βάλε λίγο 'Αριστοφάνη να γελάσει τό χειλάκι μας...

ΕΓΩ; ΜΕΧΡΙ ΚΟΚΚΑΛΟ!

Στιγμιαία

ΦΡ - ΙΚΥ

Από τις 16.6.70 ως τις 31.8.83 ο κ. Δ. Όθ. Καδάς, υπάλληλος του ΙΚΥ (Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών) «έφαγε» 31 εκατομμύρια δραχμές, προσθέτοντας απλούς στατα αιτήματα ανύπαρκτων υποτρόφων στις καταστάσεις και προφανώς εισπράττοντας τά σχετικά χρήματα για ... λογαριασμό τους.

Τώρα ο ενλόγω κύριος θά τιμωρηθεί, αλλά μόνον αυτός. Πολλοί βέβαια είναι εκείνοι που θεωρούν ότι θά έπρεπε να βραβευθεί, λόγω εύρηματικότητας. Ωστόσο την εύρηματικότητα αυτή τίποτε δεν την αναχαίτισε, τουλάχιστον με τον τρόπο που αναχαιτίζεται ο κάθε τυχαίος πολίτης που επιδιώκει πολύ περισσότερο νόμιμους και λιγότερο δαπανηρούς για τό Δημόσιο σκοπούς: ταυτότητες, πιστοποιητικά, πολλαπλά αντίγραφα μητρώων, μάρτυρες, δηλώσεις «του 105» και άλλες, σταυροκοπήματα, γονυκλισίες... Τέτοια κανείς δεν ζήτησε επί ...13 χρόνια από τον εύρηματικό κ. Καδά. Ή του ζητήθηκαν αλλά αποδείχθηκαν αναποτελεσματικά. Αλλά τότε γιατί ζητούνται; Και εν πάση περιπτώσει πότε θά παραπεμφθούν σε δίκη οι από την 16.6.1970 διατελέσαντες πρόεδροι, αντιπρόεδροι, διευθυντές, ελεγκτές, πάρεδροι και λοιποί υπεύθυνοι για τή διαχείριση του ΙΚΥ;

Μέ τό ύπουργεϊο μου στον ώμο...

Αφότου η εξουσία χάθηκε για τά σοβιέτ και πέρασε στό και Άνώτατο λεγόμενο, τό τελευταίο, μεταξύ των άλλων που κάνει, κόβει μασούρια τά παράσημα και τά μοιράζει δημοσιοσχεστικά. Σειρά είχαν, πρόσφατα, ο κ. Εγγάγγελος Γιαννόπουλος, ο κ. Στάθης Αλεξανδρής, ο Μανώλης Γλέζος και ο καπετάν Ύψηλάντης. Ίσως επειδή ανάμεσά τους δεν συγκαταλέγεται κανένα μέλος της σημερινής κυβέρνησης, τό Άνώτατο Σοβιέτ έδωσε τό όμώνυμο παράσημο και στον κ. Κάρολο Παπούλια και την κ. Μελίνα Μερκούρη. Ίσως πάλι οι πρώτοι να τό πήραν ένεκα των έν ένεργεία κυβερνητικών στελεχών. Όπως και να 'ναι, όλοι μαζί οι άνωτέρω, τιμήθηκαν, λέει, «για τήν άντιστασιακή τους δράση κατά τήν Κατοχή (1941-44)».

Τόν καπετάν Ύψηλάντη και τόν Μανώλη Γλέζο δεν περιμέναμε τό συμπαθές δργανο να μās τούς μάθει. Και για τόν κ. Α-

λεξανδρή κάτι έχουμε άκούσει, όσο για τόν κ. Γιαννόπουλο έχουμε βαρεθεί να διαβάζουμε (κυρίως στην Έλευθεροτυπία) για τήν τότε δράση του. Οι Παπούλιας και Μερκούρη όμως; Πώς άκριβώς έδρασαν στην Κατοχή, σε βαθμό μάλιστα παρασημοφόρησης; Και, εν πάση περιπτώσει, πόσων χρονών είναι; Προλαμβάνοντας τά έρωτήματα, τά Νέα έλυσαν τό πρόβλημα: «Τόσο ο Παπούλιας όσο και ή Μελίνα ήταν μικροί τότε, αλλά όπως και άλλα παιδιά της ηλικίας τους άγωνίστηκαν κατά των κατακτητών».

Άστράφτει ο Κάρολος, βροντάει ή Μελίνα...

Κράτος προνοίας

Και συνταξιούχος θά μπορεί να προσλάβει ή Προεδρία της Δημοκρατίας, οι όποιοι θά εισπράττουν, κατά παρέκκλιση των κειμένων νόμων, και τή σύνταξη και τό μισθό τους για τίς υπηρεσίες τους.

Τι παρεκκλίσεις και πράσινα άλογα! Καιρός ήταν να γίνει κάτι υπέρ της τρίτης ηλικίας πέρα από τά ΚΑΠΗ.

Πανάθεμά σας γράμματα...

«Όξεϊς δηλώσεις κατά του κ. Μητσοτάκη» (Νέα, 16/7/85)... και άμβλυμένο τό γλωσσικό αίσθητήριό της εφημερίδας (που από άλλες στήλες δίνει τακτικά μαθήματα, μεταξύ άλλων, και γλώσσας).

Στόν άγώνα ένωμένοι και στή μάσα χωριστά

Ή κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ αλλά και τό όμώνυμο κόμμα, ως εξουσία και ως άνθρωποι υποστηρίζουν τούς άγώνες των λαών του Τρίτου Κόσμου. Όλοι οι καταφρονεμένοι από τή Δύση (γενικώς) βρίσκουν ένα από τούς καλύτερους υποστηρικτές τους στις ανακοινώσεις (στά λόγια μόνο λένε οι κακοί) του ΠΑΣΟΚ. Σε όλες τις έπάλξεις, με κάθε ευκαιρία βρίσκουν στό πρόσωπο του Άντρέα ή της Μάργκαρετ (ένίοτε και του κ. Παπούλια) τούς άνυποχώρητους υποστηρικτές του δικίου μας.

Ναι αλλά...

«... Μείωση του προσωπικού (στά ναυπηγεία Σκάραμαγκά). Θα προέλθει από

τούς 300 Πακιστανούς έργάτες στους όποιους δεν πρόκειται να δοθεί παράταση της άδειας εργασίας...» (Καθημερινή, 18/7).

Έ! ποιός τούς είπε να έχουν τόν Ζία Ουλ Χάκ και όχι, ως πούμε, τόν Καντάφι.

Εϊς μνήμην

Λίγες μέρες πριν από τό θάνατό του, στη διάρκεια μιās άλλης (ρουτίνα ήταν τότε...) διαδήλωσης, ο Σωτήρης Πέτρουλας έλεγε σε μιá παρέα συναγωνιστών του: «Τό δέντρο της έλευθερίας δεν ποτίζεται παρά μόνο με αίμα». Ή φράση του μόλις που θά μπορούσε να θεωρηθεί, ως πούμε, μεγαλόστομη, τότε. Ήταν τέτοιες οι μέρες, δηλαδή οι περιστάσεις, οι αντικειμενικές και οι ύποκειμενικές. Κι ήταν έπειτα και κείνη ή απόμακρη συμπεριφορά του και κείνο τό πείσμα του. Κανείς δεν γέλασε, ούτε καν ανασήκωσε τούς ώμους, ούτε βέβαια ανέκραξε τίποτα τό ιδιαίτερα δραματικό. Ή διαδήλωση συνεχιζόταν, μαζί και ή συζήτηση για τά τεκταινόμενα και τό πρακτέο. Όπως κάθε μέρα.

Τή φράση αυτήν τή θυμήθηκε ένας από τήν παρέα, λίγες ώρες αφότου μαθευτηκε ότι τό πτώμα που είχε μείνει πάνω στην άσφαλτο, ανάμεσα σε κουρελιασμένα ρούχα, σπασμένα γυαλιά και χαμένα παπούτσια, ήταν του Σωτήρη. Και οι παρενρυσκόμενοι, με κόκκινα τά μάτια από τά δακρυγόνα, μερικοί κι από τά δάκρυα, ανατρίχιασαν.

«Κατευθύνσεις Ἀγροτικής Πολιτικῆς»

Εἰσαγωγικά σχόλια σέ ἓνα κείμενο ἐργασίας

Στίς ἀρχές Ἰουνίου ὁ ὑπουργός Γεωργίας Κώστας Σημίτης ἔδωσε στή δημοσιότητα ἓνα ἐκτενές κείμενο (165 σελίδες) ἐργασίας ὅπως τό ὑποτιτλοφορεῖ μέ θέμα τίς «Κατευθύνσεις Ἀγροτικής Πολιτικῆς» τοῦ ὑπουργείου στό ὁποῖο ὁ ἴδιος προΐσταται κοντά τέσσερα χρόνια τώρα. Αὐτή ἡ μακρόχρονη γιά τά ἑλληνικά δεδομένα παρουσία σ' ἓνα ἀπό τά σημαντικότερα γιά τήν οἰκονομία μας παραγωγικά ὑπουργεῖα — παρά τήν πρόσφατη ὑποβάθμισή του στή σχετική ἱεραρχία — ἔχει ἐπιτρέψει στόν κ. Σημίτη καί τό ἐπιτελεῖο του ὄχι μόνο ὅπως θά δοῦμε πιο κάτω νά συγκροτήσουν μιά ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τῶν προβλημάτων καί ἐξελίξεων τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα ἀλλά καί νά ἀποκτήσουν τήν αὐτοπεποίθηση νά ἐκθέτουν πρὸς δημόσιο σχολιασμό τίς ἀπόψεις τους γιά τήν ἐπίλυση αὐτῶν τῶν προβλημάτων. Τό γεγονός δέν θά πρέπει νά περάσει ἀπαρτήρητο στό βαθμό πού τό ἴδιο τό κείμενο, ἀποφεύγοντας μέ ἑλάχιστες ἐξαιρέσεις τήν ἐνκόλια τῆς ἀνοιχτῆς προπαγάνδας στήν ὁποία συνήθως καταφεύγουν ἀνάλογα ἐγχειρήματα, ἀναπτύσσει ἓνα λόγο νευρώδη, κριτικό, κάποτε προσωπικό, μ' ἄλλα λόγια σύγχρονο, ἱκανό νά προκαλέσει τόν δημόσιο διάλογο πού ἐπιζητεῖ. Καί ἄληθινά ἡ πρόκληση σέ οὐσιαστικό διάλογο δέν εἶναι τό φόρτε αὐτῆς ἡ τῶν προηγούμενων κυβερνήσεων. Αὐτή βέβαια ἡ ἐπιδοκιμασία τοῦ «δείγματος γραφῆς» τοῦ ὑπουργείου δέν ἀναιρεῖ τίς ἀντιρρήσεις πού θά εἶχε κανεῖς τόσο γιά τήν ἔκταση τοῦ κειμένου ὅσο καί γιά τήν πυκνότητά του. Οἱ ἐπαναλήψεις εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό συχνές καί γίνονται ἰδιαίτερα περιττές ὅταν ἀναφέρονται σέ ζητήματα γιά τά ὁποῖα οἱ σημερινές δυσχερεῖς ἀντιμετώπισή τους ἐπιτρέπουν μόνο τήν παραπομπή τους στούς ἀπό μη-

χανῆς θεούς τῆς «συλλογικῆς δράσης», τῆς «ἐναλλακτικῆς τεχνολογίας», τῆς «ἀλλαγῆς τῶν δομῶν» κ.λπ. Ὡστόσο καί παρ' ὅλες αὐτές τίς ἀδυναμίες τό κείμενο παραμένει ἐνδιαφέρον ὄχι μόνο γιά τοὺς εἰδικούς ἀλλά καί γιά τόν ἀπλό ἀναγνώστη, πράγμα πού κατά τή γνώμη μου τοῦ προσδίδει καί τή μεγαλύτερη ἀξία, δεδομένου ὅτι στήν τελευταία κατηγορία ἀναγνωστῶν γιά εὐνόητους λόγους θά συμπεριλάμβανα ὄχι μόνο τόν σύγχρονο ἀγρότη ἀλλά καί τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν γεωτεχνικῶν μας, Δηλαδή τό σύνολο τῶν κατεξοχῆν φορέων τοῦ γεωργικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ σήμερα.

Πράγματι στίς «Κατευθύνσεις...» δίνεται μιά σχεδόν πανοραμική ἄποψη τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος στήν ἐποχή μας. Ξεκινώντας ἀπό τά χαρακτηριστικά τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα μεταπολεμικά καί περνώντας διαδοχικά στίς σχέσεις μέ τήν Κοινή Ἀγροτική Πολιτική, τίς γενικές κατευθύνσεις ἀγροτικῆς πολιτικῆς, τά ἐπιμέρους διαρθρωτικά μέτρα, τήν ἐπιμέρους πολιτική κατά κλάδο παραγωγῆς, τήν πολιτική παρέμβασης στή διαμόρφωση τοῦ κόστους παραγωγῆς, στήν ἐμπορία καί μεταποίηση, τή χρηματοδότηση τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα, τήν ἐπαγγελματική καί τεχνική στήριξη τῆς παραγωγῆς καί τέλος τίς συλλογικές ἀγροτικές ὀργανώσεις, οἱ «Κατευθύνσεις...» ἐκθέτουν ὄλο τό φάσμα τῶν δράσεων καί ἀντιδράσεων τοῦ τομέα πού πολύ σχηματικά, ὅπως καί οἱ ἴδιες ὁμολογοῦν, συνεχίζουμε ὄλοι νά ἀποκαλοῦμε ἀγροτική οἰκονομία. Ὅλα τά προβλήματα τοῦ ἀγροτικοῦ χώρου ἔχουν ἔντονα κοινωνικό χαρακτήρα ὅπως ὀρθά παρατηρεῖται (σελ. 53) καί αὐτή εἶναι ἡ ὀπτική στίς παρατηρήσεις πού ἀκο-

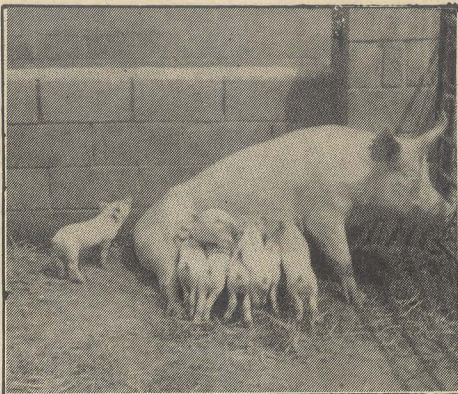
λουθοῦν, ἀναγκαστικά γενικές σέ σχέση μέ τήν ἔκταση καί τήν πολυμορφία τῶν προβλημάτων πού τίθενται στό ὑπό κρίση κείμενο. Καί ξεκινῶ μέ τρεῖς βασικές ἐπισημάνσεις. Ἡ πρώτη ἀφορᾷ τόν πολιτικό ρεαλισμό τῶν «Κατευθύνσεων...», ἡ δεύτερη τήν ἱεράρχηση τῶν ἀναπτυξιακῶν προτεραιοτήτων τους καί ἡ τρίτη τέλος ἀλλά ὄχι τελευταία τή σοσιαλιστική προοπτική τους.

Ἄν ἀντί τοῦ ὅρου πολιτικός ρεαλισμός υἱοθετοῦσα ἐκείνον τῆς πολιτικῆς προσηγείωσης θά ἤμουν ἀναμφίβολα πλησιέστερα στό εἶδος τῆς κριτικῆς πού δέν ἐννοεῖ νά ἀγνοεῖ τίς παρελθούσες κυβερνητικές διακηρύξεις. Ἔτσι σέ δύο τουλάχιστον στρατηγικῆς σημασίας ἐπιλογές τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς τῶν «Κατευθύνσεων...», δηλαδή τόν τύπο τῆς ἀγροτικῆς ἐκμετάλλευσης καί τήν ἀξιολόγηση τῆς ΚΑΠ, οἱ ἐκτιμήσεις φαίνεται ὅτι ἔχουν ἀλλάξει δραματικά. Τά γεγονότα εἶναι ἀρκετά πρόσφατα ὥστε νά μή χρειάζεται τό «τσιτάρισμα» ἀπό κομματικές ἀναλύσεις, διακηρύξεις, συνεντεύξεις καί λόγους γιά νά ὑποστηρίξει κανεῖς ὅτι ἡ προκρινόμενη ὀργανωτική μονάδα ἀκόμα καί λίγο μετά τίς ἐκλογές τοῦ 1981 ἦταν γιά τό ΠΑΣΟΚ ὁ ἀγροτοβιομηχανικός συνεταιρισμός. Οἱ περιπέτειες ψήφισις τοῦ νέου νόμου περί συνεταιρισμῶν ἀλλά κυρίωτερα ἰξένδογενεῖς ἀδυναμίες τοῦ ὑπαρκτοῦ συνεταιριστικοῦ κινήματος «ἐδῶ καί τώρα» σέ πρωτοβάθμιο ἀκόμα ἐπίπεδο μᾶλλον ἐπεισαν τό ὑπουργεῖο ὅτι ἀπό ἐκεῖ θά ἔπρεπε νά ξεκινήσει ἡ παρέμβαση του.

Δέν εἶναι λοιπόν παράδοξο ὅτι ὁ ἀγροτοβιομηχανικός συνεταιρισμός, ἔννοια-

κλειδί στο προπαγανδιστικό όπλοστάσιο του ΠΑΣΟΚ μέχρι το 1981, σήμερα περιορίζεται στη φυσική του θέση ως μετεξελικτικό σχήμα μιάς εύτυχους ανάπτυξης των αγροτικών συνεταιρισμών. Ο αγροτοβιομηχανικός συνεταιρισμός αν και θεωρητικά παραμένει στρατηγικός στόχος με τις δύο σελίδες που καταλαμβάνει στις «Κατευθύνσεις...», πρακτικά μπορεί να θεωρηθεί ως εξαιρετικό και όχι καθολικό σχήμα. Αντίθετα, αν και η συσχέτιση είναι έμμεση, η έμφαση αποδίδεται καθ' όλοκληρίαν στη «Συνεταιρισμένη Οικογενειακή Έκμετάλλευση», την επιβίωση και την ανάπτυξή της. Η επιλογή της Σ.Ο.Ε. ως βασικού μοχλού και κυττάρου ανάπτυξης του αγροτικού τομέα είναι σαφής (σελ. 17). Η σύζευξη συνεταιρισμού και οικογενειακής έκμετάλλευσης σε αντιπαράθεση με την επιχειρηματική οικογενειακή έκμετάλλευση άποτελεί την απάντηση της κυβέρνησης στην προπαγάνδα της αντιπολίτευσης για τα πλεονεκτήματα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και στον αγροτικό χώρο. Μία απάντηση που με δεδομένα τα έγχειδιαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, τη σημερινή αδυναμία του άστικού τομέα να άπορροφήσει τό πλεονάζον έργατικό δυναμικό που άποδεδεσμεύει ο έκσυγχρονισμός της γεωργικής έκμετάλλευσης και τό έπιεικώς έφηβικό στάδιο του συνεταιριστικού μας κινήματος, είναι και πολιτικά πειστική αλλά και πρακτικά ύλοποιήσιμη. Παραμένει ώστόσο πρός άμεση διευκρίνιση τό μέλλον αυτής της απάντησης όσο η μετεξέλιξή της είτε άποδίδεται ως αγροτοβιομηχανικός συνεταιρισμός ή καθετοποίηση κ.λπ. και πού ουσιαστικά θά αλλάξει την αγροτική δομή προσθέτοντας τόν έλλείποντα κρίκο στό αγροτροφικό σύστημα, δέν αντιμετώπιζεται άκόμα με την ένταση πού άπαιτεί τό έγχείρημα. Καί οί καιροί ού μενετοί.

Άπό την άλλη η σχέση με την αγροτική Κοινότητα έχει πάψει πρό καιρού έξίσου νά έρμηνεύεται με τό δόγμα του «ΕΟΚ και ΝΑΤΟ τό ίδιο συνδικάτο» ή την προφητεία του «ξεκληρίσματος της αγροτιάς». Η διαφορά στό ύφος διαπιστώνεται εύχερώς από τή σημερινή άποσταση πού χωρίζει την εύρωπαϊκή πολιτική της κυβέρνησης από εκείνη του ΚΚΕ. Άπόσταση άδιόρατη ως και λίγο πριν τό 1981. Οί «Κατευθύνσεις...» προχωρώντας ουσιαστικά πολύ ταχύτερα από τή στατική επιφυλακτικότητα του πρωθυπουργού για τό υψηλότερο κόστος άποχώρησης σε σχέση μ' εκείνο της παραμονής, στην πραγματικότητα στηριζόμενες στη δυναμική άρχη ότι «τό όφελος της Ελλάδας, όπως και των υπόλοιπων μεσογειακών χωρών, από την ένταξη στην Κοινότητα θά είναι τόσο μεγαλύτερο, όσο μεταβάλλεται ή κυριαρχούσα διαχειριστική αντίληψη της ΚΑΠ σε διαρθρωτική, άκόμα και μέσα από τόν τομέα έγγυήσεων...» (σελ. 49) έναποθέτουν κάθε προτεινόμενο μέτρο ή πολιτική κατά κλάδο στην έστω μεταβαλλόμενη αυτή διαχειριστική αντίληψη της ΚΑΠ. Τακτική πού θά προσυπγράφαν χωρίς δισταγμό όσοι υπέρμαχοι της ένταξης άκριβώς σ' αυτή τή δυνατότητα μεταβολής στηρίζαν τό μελλοντικό «όφελος της Ελλάδας» από την ένταξη. Γιατί τί άλλο λείπει σήμερα ή κυβέρνηση ό-

ταν διαβεβαιώνει ότι «οί ελληνικές θέσεις καλύπτονται σε σημαντικό βαθμό από τούς παραπάνω προσανατολισμούς της υπό διαμόρφωση νέας κοινής διαρθρωτικής πολιτικής, δεδομένου ότι ή ελληνική συμβολή στη διατύπωση αυτών των θέσεων ήταν και συνεχής και ουσιαστική» (σελ. 67).

Όστόσο, αν θά μπορούσαμε νά προσημειώσουμε θετικά τά προαναφερθέντα παραδείγματα πολιτικού ρεαλισμού, δέν συμβαίνει τό ίδιο μ' ένα άλλο είδος πολιτικού ρεαλισμού πού διατρέχει συνέχεται τις «Κατευθύνσεις...» και θά μπορούσε νά άποδοθεί άκριβέστερα σαν πολιτικός συμβιβασμός. Ηδη τις μέρες αυτές ο ήμερησιος τύπος «άνακαλύπτει» έκπληκτος μαζί με τούς βουλευτές των δύο μεγαλύτερων παρατάξεων στη Βουλή την ουσιαστική φοροαπαλλαγή των αγροτών. Στο βασικό αυτό θέμα όχι μόνο λόγω της σκανδαλώδους άνισομεταχείρισης των διαφόρων παραγωγικών τάξεων αλλά κυρίως γιατί ή διαίωσή του μετατρέπεται κάθε έκσυγχρονιστική πολιτική σε έργαλειό όξυνσης των εισοδηματικών και περιφερειακών άνισοτήτων στον ίδιο τόν αγροτικό τομέα, οί «Κατευθύνσεις...» άπεφώνουν μόνο τή λιτότατη φράση «... με την ουσιαστική άπουσία άμεσης φορολογίας του αγροτικού εισοδήματος» (σελ. 40). Εύτυχώς για τό έξίσου σκανδαλώδες σημερινό καθεστώς έπιδοτήσεων-ένισχύσεων, οί αναφορές είναι πυκνότερες και πρός τή σωστή κατεύθυνση της μείωσης και διαφοροποίησής τους. Αναρωτιέται όμως ο άναγνώστης αν ή ειλικρίνεια ως πρός τό δεύτερο φαινόμενο δέν προβάλλεται έπειδή ούτως ή άλλως άποτελεί κεντρική κατεύθυνση της νέας πολιτικής διαρθρώσεων της ΚΑΠ, ένδω για τό πρώτο φαινόμενο πού άποτελεί ελληνική ιδιαιτερότητα επιλέγεται ο δρόμος του κρείττον τό σιγάν. Τά ίδια ισχύουν για την κατάχρηση των φυσικών πόρων και ένδιάμεσων εισροών των όποιων οί αντιορθολογικές καταναλώσεις (ιδιαίτερα λιπάσματα, νερό, φυτοφάρμακα, ενέργεια) με έθνικά και κοινωνικά κριτήρια σωστά έπισημαίνονται αλλά εξαιρετικά διστακτικά στά οικεία κεφάλαια (σελ. 113-125). Καί με

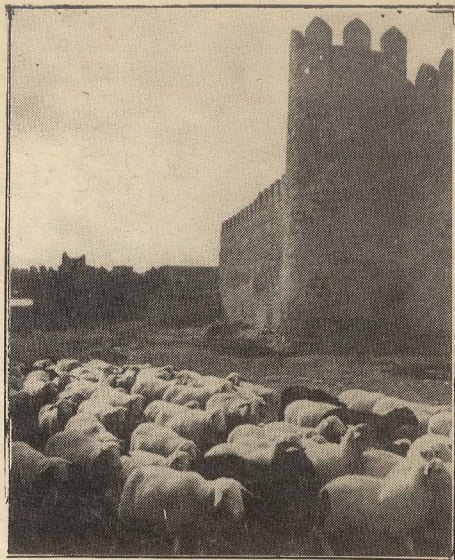
τήν εύκαιρία, γιατί ο φυσικός πόρος γή έξαντλείται σε μιά κοστολόγησή του από την όποία άπουσιάζει ή λόγω τρόπου καλλιεργείας άπόλειά του κάτω από την επίδραση του ραγδαίως εξελισσόμενου φαινομένου της διάβρωσης. Άλλά για τή σημασία αυτών των άποκρύψεων ή μισοαναφορών θά επανέλθουμε στη συζήτηση της τρίτης μας έπισημάνσης για τις σοσιαλιστικές προοπτικές πού θέτουν οί «Κατευθύνσεις...».

Η δεύτερη έπισημάνσή μας άφορά όπως ήδη άναφέραμε την ιεράρχηση των άναπτυξιακών προτεραιοτήτων των «Κατευθύνσεων...». Άν και πάλι ή πλησιέστερη στις «Κατευθύνσεις...» διατύπωση θά έπρεπε νά είναι ή έλλειψη των σχετικών προτεραιοτήτων. Καί τότο δέν είναι διόλου άσημαντο. Ένα παράδειγμα έχει ήδη σημειωθεί. Ο Γ.Γ. Νίκου παρατηρεί (Άύγή, 16.6.85) ότι τά ειδικά προβλήματα της κτηνοτροφίας περιορίζονται σε πέντε μόνο από τις 165 σελίδες του κειμένου έτσι ώστε «ή έντύπωση πού μένει είναι πώς ή κτηνοτροφική μας πολιτική βρίσκεται σε σημαντική άναντιστοιχία με τό μέγεθος του προβλήματος». Άν όμως έτσι έχουν τά πράγματα και δεδομένου ότι ή ισορροπία άνάμεσα σε φυτική και ζωική παραγωγή από χρόνια έχει άνατραπεί εις βάρος της δεύτερης για λόγους άρκετά γνωστούς, άπορεί κανείς γιατί άκόμα οί «Κατευθύνσεις...» ό,τι νεότερο προσκομίζουν στην αντιμετώπιση του ζητήματος είναι ότι «προγραμματίζεται ή σύνταξη του γενικού άναπτυξιακού πλαισίου για την κτηνοτροφία» (σελ. 99). Καί βέβαια κανείς δέν άγνοεί τά μεγέθη των δυσχερειών αλλά σ' ένα κείμενο του επιπέδου των «Κατευθύνσεων...» θά περιμέναμε αντί της καταγραφής όλων των προβλημάτων πού συναντώνται στον αγροτικό χώρο και έν συνέχεια των λύσεων πού εφαρμόζονται, θά εφαρμοστούν ή πρέπει νά εφαρμοστούν κατά παρατακτικό τρόπο, την ιεράρχησή τους και με δεδομένη τή στενότητα του έμψυχου και άψυχου ύλικού κατά προτεραιότητα αντιμετώπισή τους. Έτσι τό κτηνοτροφικό ζήτημα θά έπαιρνε την προτεραιότητα σε μιά λανθασμένη πολιτική πού άκολουθείται χρόνια τώρα και της όποιος τό συναλλαγματικό κόστος είναι πολύ μικρότερο από τό κοινωνικό κόστος έξαφάνισης ή άγωνιζόμενης νά επιβιώσει παραγωγικής δραστηριότητας άλλοτε άκμαίας στις σήμερα θεωρούμενες προβληματικές περιοχές. Άντίθετα, άλλες έπιλογές πού γνωρίζουμε ότι δέν άπασχόλησαν στό βαθμό πού άπαιτείται την ήγεσία του ύπουργείου, όπως τό καθεστώς της φυτοπροστασίας ή γενικότερα της προστασίας του περιβάλλοντος και του καταναλωτή, θά μπορούσαν νά περιοριστούν στην έκταση πού τό ένδιαφέρον του ύπουργείου δικαιολογεί. Έτσι και οί «Κατευθύνσεις...» από ένα κείμενο σχεδόν άριστο για τή χρησιμοποίησή του ως βοήθημα σ' ένα εισαγωγικό σεμινάριο αγροτικής πολιτικής θά μετατρέποταν σ' ένα κείμενο άποψης πού μιά συγκεκριμένη πολιτική έξουσία έχει για τή βαθύτερη φύση των έμποδίων πού πρέπει νά άρθουν στην πορεία πραγμάτωσης του όποιου άώτερου στόχου της. Ένα κείμενο δηλαδή με τό όποιο θά μπορούσε κανείς νά διαφωνήσει όχι μόνο

σχετικά με τό στόχο πού θέτει αλλά και μέ τά βασικά έργαλαία πού κατά προτεραιότητα επιλέγει γιά τήν εξυπηρέτηση αὐτοῦ τοῦ στόχου. Ἔτσι, γιά νά μείνουμε στή φυτοπροστασία, ἐνῶ μπορεί νά εἶναι μέσα στή λογική τῶν κυβερνητικῶν ἐπιλογῶν καί συνεπῶς ὀρθῶς ἀναφέρονται τά βραχυπρόθεσμα μέτρα ἀντιμετώπισής της, ἡ ἀναφορά στή συνέχεια τῶν μέτρων ἀντιμετώπισης τῶν μεσοπρόθεσμων συνεπειῶν τῆς χρήσης φυτοφαρμάκων (σελ. 127) μόνο ἀκαδημαϊκό χαρακτήρα ἔχει καί μάλλον ἀναιρεῖ τήν πειστικότητα ὄλου τοῦ σχετικοῦ ζητήματος. Θά μᾶς χάρη οὐδὲν μιά οἰκολογική προοπτική γιά τήν ἐλληνική γεωργία ἀλλά ἂν ἡ ἐπιλογή τῆς ἀξίωσης τῶν ἀποδόσεων εἶναι αὐτή πού ὑλοποιεῖται ἤδη μέ τήν παραγωγή τῶν νέων ὕβριδίων τύπου «Ἄρης» καί «Ἀλέξανδρος» (σελ. 128), αὐτή ἡ ἐπιλογή δέν εἶναι συμβατή μέ τήν οἰκολογική προοπτική καί δέν μπορεί συνεπῶς νά συσχετῶνται οἱ δύο ὀπτικές καί μάλιστα σέ γεωγονικές σελίδες τοῦ ἴδιου κειμένου. Ἐπαναλαμβάνω, θά διευκόλυνε ὄλους νά γνωρίζουμε τί θέλουμε καί σέ τί διαφωνοῦμε. Ὅλα δέν γίνονται μαζί καί αὐτό εἶναι τό πρόβλημα.

Τέλος, θά ἤθελα νά ἐπισημάνω τόν μάλλον ἐπιφανειακό καί πάντως περιθωριακό σέ ἔκταση τρόπο πού οἱ «Κατευθύνσεις...» συζητοῦν τή σοσιαλιστική προοπτική τους. Τό ζήτημα βέβαια εἶναι τεράστιο. Καί εἶναι γνωστό ὅτι πολύ πρὶν ἀπασχολήσει τίς «Κατευθύνσεις...» ἔχει ταλαιπωρήσει πολλούς ἐν δράσει ἢ ἐπίδοξους σοσιαλιστές. Γιατί ἂν ὁ κ. Σημίτης ἀπαντώντας στή Νέα Δημοκρατία ὀρθά ἐπισημαίνει ὅτι «μερικοί ἔχουν προσπαθήσει νά ταυτίσουν, γιά λόγους πολιτικῆς ἐκμετάλλευσης, τή σοσιαλιστική προοπτική μέ τήν κοινοκτημοσύνη τῆς γῆς ἢ τῶν μέσων καλλιέργειας», ἀπό τήν ἄλλη γνωρίζει ὅτι αὐτή ἡ ἐκμετάλλευση βασίζεται στό ὑπαρκτό πρόβλημα — γιά τό σοσιαλιστικό — ὅτι «ὁ ἀγρότης θεωρεῖ ὡς οὐσιαστικό στοιχεῖο τῆς ἐλευθερίας του τήν ἰδιοκτησία τῆς γῆς πού καλλιεργεῖ». Καί τοῦτο γιατί ἡ (ἰδιόκτητη) γῆ ὡς φυσικός πόρος ἀποτελεῖ βασικό παραγωγικό συντελεστὴ πού ἀξιῶνεται ἀπὸ τήν πραγματικὴ ἐντατική ἐργασία τῶν μικρομεσαίων ἰδιοκτητῶν του ἀλλά πού ἡ τελικὴ τιμὴ του ἐπηρεάζεται καί καθορίζεται ἀπὸ τό εὐρύτερο οἰκονομικοκοινωνικό πλαίσιο ἐντὸς τοῦ ὁποῖο λειτουργεῖ.

Ἡ γῆ συμβάλλει στό κόστος τῆς φυτικής παραγωγῆς μέ ποσοστὰ κυμαινόμενα ἀπὸ 15% ὡς 35% τοῦ συνολικοῦ κόστους παραγωγῆς, ἀνάλογα μέ τό εἶδος τῆς καλλιέργειας ἀλλά καί ἀνάλογα μέ τή χωροταξική ἀνάπτυξη τῆς κάθε περιφέρειας (πίεσεις πού δέχεται ἀπὸ ἀντίπαλες χρήσεις ἐδάφους). Σέ ἀπόλυτες τιμές, τό κόστος τῆς γῆς, θά μᾶς πῶν οἱ «Κατευθύνσεις...» (σελ. 113), ὅπως ἐκφράζεται στίς τιμές ἐνοικίων, ἔχει φτάσει σέ ὑπερβολικά ὑψηλά ἐπίπεδα στή χώρα μας καί διαμορφώνεται κάτω ἀπὸ συνθήκες «ἐλεύθερης ἀγορᾶς». Οἱ τιμές αὐτές εἶναι ἀπὸ τίς ὑψηλότερες πού ἐμφανίζονται στήν Εὐρώπη. Εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς δέν ἀποτελεῖ μόνο στοιχεῖο ἐλευθερίας ἀλλά καί ἀνισότητος μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν γεγονός πού ἀναγνωρίζουν καί οἱ «Κατευθύνσεις...» πού μέ τά μέτρα

ἐγγειοδιαρθρωτικῆς πολιτικῆς, νομικῆς κατοχύρωσης τῆς γῆς, θεσμοθέτησης κανονιστικῶν διαδικασιῶν ἀλλαγῆς χρήσης τῆς, κ.λπ. (παραγρ. IV2. 4, V.1, VII.1.) οὐσιαστικά ἐπιχειροῦν τὴν ἀμβλυνση αὐτῆς τῆς ἀνισότητος ἢ ἄλλως τὸν περιορισμό τοῦ «οὐσιαστικοῦ στοιχείου ἐλευθερίας τοῦ ἀγρότη» πού ὑποτίθεται δέν πρέπει νά ἀγγίζει μιά παρέμβαση μέ σοσιαλιστικὴ φορά.

Αὐτὰ τὰ μέτρα καθὼς καί ὁ νόμος γιά τοὺς συνεταιρισμούς, ἡ ἐξασφάλιση ὑποδομῆς στήν παραγωγή, ἐμπορία καί μεταποίηση τῶν προϊόντων διαμορφώνει ἕνα ἀναπτυξιακό πλαίσιο μέσα στό ὁποῖο βελτιώνεται ἡ ἀτομικὴ καί συλλογικὴ προσπάθεια τοῦ ἀγρότη καί διασφαλίζεται ἡ ἐλευθερία ὑπαρξῆς του ἔστω — λόγω μεγέθους — καί κατὰ «παρέκκλιση» τῶν νόμων τῆς ἀγορᾶς. Ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ μέτρα ἀφοροῦν τὸ κράτος καί ὁ σοσιαλισμός δέν εἶναι ἢ δέν εἶναι μόνο ὑπόθεση τοῦ κράτους. Γιατί σοσιαλισμός δέν εἶναι — τουλάχιστον ἀπ' ὅ,τι ὁ μαρξισμός μᾶς διδάσκει — ἡ βελτίωση τοῦ εἰσοδήματος, τῆς ποιότητος ζωῆς ἢ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀτομικοῦ ἢ συλλογικοῦ παραγωγῶ. Ὁ σοσιαλισμός προϋποθέτει ἀνατροπὴ τῶν σημερινῶν παραγωγικῶν σχέσεων, σχέσεων ἐννοουμένων μέ τό μεγαλύτερο κοινωνικό βάθος. Συνεπῶς καί τό ζήτημα «τῆς κοινοκτημοσύνης τῆς γῆς ἢ τῶν μέσων καλλιέργειας» τίθεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν σοσιαλιστικὴ προοπτικὴ καί ὄχι ἀπὸ

τὴν προπαγάνδα τῆς συντηρητικῆς παράταξης, μόνο πού τίθεται ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς κοινωνίας, τῶν παραγωγῶν, τῶν ὀργανωμένων πολιτικῶν ἐκφράσεών τους, τοῦ κόμματος καί ὄχι τοῦ κράτους. Τότε μόνον ἡ ἀνατροπὴ τῶν παραγωγικῶν καί κοινωνικῶν σχέσεων μποροῦν νά ὑπερβῆ τὴν ἐμβέλεια ὅσων τό συνεταιριστικὸ κίνημα ἢ τὰ ἀναπτυξιακά πλαίσια ἀπὸ τὴ φύση τους ὑπόσχονται. Τότε μόνο οἱ «Κατευθύνσεις...» θά μπορούσαν νά προχωρήσουν στή διαγραφή ἐνός μέλλοντος πρὸς τολμηροῦ ἀπ' ὅ,τι ἡ φράση «συναγωνιστικές καί ὄχι ἀνταγωνιστικές παραγωγικές καί κοινωνικές σχέσεις» ὑπόσχεται (σελ. 131).

Ἄλλὰ ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ μεριά αὐτῶν τῶν δυνάμεων ἀπὸ τίς ὁποῖες τό σοσιαλι-

στικό «θαῦμα» φυσιολογικὰ ἀναμένεται, σημειώνονται οἱ μεγαλύτερες ἀδυναμίες καί καθυστερήσεις. Οἱ ἀγροτικές κοινότητες σήμερα εἴτε φθίνουν δημογραφικά μέ ἀνεστραμμένες ἡλικιακές πυραμίδες, πού δέν ἐγγυῶνται ὄχι τὴν ὑπαρξὴ συνεταιρισμῶν ἀλλὰ οὔτε καί τοῦ ἴδιου τοῦ οἰκογενειακοῦ θεσμοῦ, ἢ ἀναπτύσσονται οἰκονομικά βελτιώνοντας τὴ σχέση τους μέ τό ἄστικό εἰσόδημα ἀλλὰ ἀποδιαιρθρώνονται κοινωνικά ἀπὸ ἕναν τρόπο ζωῆς πού εἰσβάλλει σέ ἀναντίστοιχες δόσεις μέ τίς ἀποροφητικὲς τους ἰκανότητες. Ὁ ἐκσυγχρονισμός δέν ἦταν ποτέ μιά ἀπρόσκοπτη διαδικασία χωρὶς πόνους γιά ὅσους τὸν ὑφίστανται. Στίς διαλυτικὲς του συνέπειες ἐναπόκειται στήν κοινωνία τῶν πολιτῶν νά ἀπαντήσει μέ τὴν ἀνάδειξη νέων εὐαισθησιῶν, συμπεριφορῶν, δράσεων, πολιτισμικῶν ἐκφράσεων. Εἶναι ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ κοινωνία πού λείπει ἀπὸ τό ἐλληνικὸ χωριὸ καί συνεπῶς οἱ ἀπαντήσεις πού δίνει στὰ ἔξωθεν ἐρεθίσματα ἐξαντλοῦνται στὰ πανοσηκώματα, τὰ μάρμαρα, τίς σαλοτραπεζαρίες, τὰ ντάτσου καί τίς με-ε-μ-βέ. Καί ἐπειδὴ τό ὕλικό αὐτῶν τῶν ἀπαντήσεων ἀποδεικνύεται ἀνεξάντλητο σέ ποσότητες καί γοητεία, τόσο περισσότερα λείπει ἐκείνη ἡ κοινωνικὴ διαθεσιμότητα πού θά διεκδικούσε τὴν «παρέμβαση τῆς ὀλότητος ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν ἢ δημιουργοῦνται μονοπωλιακά ἢ ὀλιγοπωλιακά φαινόμενα, ὅπου συντεχνιακὰ συμφέροντα διατηροῦν παγιωτημένες πρὸς ὀρελὸς τους καταστάσεις» ὅπως τό εὐχεται ὁ κ. Σημίτης (σελ. 10). Πόσο μάλλον πού καί ἡ «ὀλότητα» ἂν κρίνουμε ἀπὸ τοὺς διαταγμούς, τίς ἐπιφυλάξεις ἢ τίς μισές ἀναφορές στὰ κεντὰ προβλήματα πού ἀναφέραμε στή δευτέρη ἐπισημανσή μας γιά τίς «Κατευθύνσεις...» — πού παρ' ὅλα αὐτὰ δέν ἐπέτρεψαν τὴν κυκλοφορία τους παρὰ τὴν ἐπαύριο τῶν ἐκλογῶν, δηλαδὴ ἔξι μῆνες ἀφότου ἐκδόθηκαν — δέν φαίνεται διαθεσιμὴν νά προχωρήσει τὸ μαχαίρι στό κόκαλο. Ἄλλὰ ὁ σοσιαλισμός μόνον ἀπὸ τέτοια ξεβολέματα καί περιπέτειες τῆς «ὀλότητος» μπορεῖ νά προκύψει. Εἶθε ὁ νέος νόμος τοῦ συνεταιρισμοῦ, τὰ νέα ΚΕΓΕ, οἱ ἀγροτικὲς ἐκπομπές, γενικότερα τό ἀναπτυξιακὸ πλαίσιο στό ὁποῖο τόσο λεπτομερῶς ἐξαντλοῦν καί ἐξαντλοῦνται οἱ «Κατευθύνσεις...» νά φτιάξουν κάποτε — ἂν ἐφαρμοστοῦν — κάτι περισσότερο ἀπὸ ἕναν λιγότερο κοινωνικά ἄνισο καί οἰκονομικὰ ἀποτελεσματικὸ ἀγροτικὸ τομέα.

Θά ἦταν ἄδικο ἂν οἱ παρατηρήσεις πού προηγήθηκαν θεωρηθεῖ ὅτι ἐξήντησαν τὴν κριτικὴ πού ἀξιῶναι ἕνα Κείμενο Ἐργασίας τόσο πλούσιο σέ προβληματισμούς καί ἐρωτήματα ὅπως αὐτό τῶν «Κατευθύνσεων...». Τόσο στὰ γενικά ζητήματα πού θέτει ὅσο καί στὰ εἰδικά, ἔχουν ἤδη γίνει πολὺ πρόσφατα ἀξιόλογες ἂν καί λίγες κριτικὲς παρεμβάσεις (Γ.Γ. Νίκου — Ἡ Ἀγὴ, Ἀντί, Μ. Παπαγιαννάκης — Τὸ Βῆμα τῆς Κυριακῆς, Β. Ζουναλῆς — Δεκαπενθήμερος Πολίτης). Γιά τό παρὸν κείμενο θά ἦταν ἀρκετὸ νά θεωρηθεῖ ὅτι ἕνα ἀπλό εἰσαγωγικό σχόλιο στήν ἀναλυτικότερη συζήτηση αὐτῆς τῆς σοβαρῆς προσπάθειας τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας.

Λεωνίδας Λουλουδῆς

Τό πρόβλημα

Ἄμέσως μετά τή μεταπολίτευση τοῦ '74 ἡ διάκριση ἀνάμεσα σέ «πολιτικοποίηση» καί «κομματικοποίηση» ἔκανε δυναμική ἐμφάνιση στήν πολιτική ἀγορά τῶν ἰδεῶν καί παρέμεινε στό προσκήνιο γιά ἄρκετό καιρό κατόπιν. Ἦταν ἡ ἐποχή ὅταν τό ΠΑΣΟΚ, τό ΚΚΕ, τό ΚΚΕ ἔσωτ. ἀλλά καί ἄλλες μικρότερες ἀριστερές ὁμάδες καί ὀργανώσεις προσπαθοῦσαν νά οἰκοδομήσουν τά ἐρείσματά τους στούς κοινωνικούς χώρους, νά φτιάξουν ὀργανώσεις, νά ἀποκτήσουν μέλη καί ὁπαδούς. Ἡ εἰσαγωγή, ἡ ἐπεξεργασία ἢ ἡ ἀπλή ἐπικύρωση τῆς παραπάνω διάκρισης συνιστοῦσε

μακροπρόθεσμα προβλήματα τά ὁποῖα ἡ κοινωνία πού οἱ ἴδιοι συναπαρτίζουν πιεστικά τούς θέτει. Οἱ συγκεκριμένοι αὐτοὶ τρόποι κάθε ἄλλο παρά ἄγνωστοί εἶναι. Σέ ὅλων τῶν εἰδῶν τίς ἰδιωτικές συζητήσεις οἱ διαστάσεις τῆς κοινωνικῆς μας ἀσφυξίας ἐντοπίζονται μέ ἀκρίβεια, σχολιάζονται διεξοδικά, ἀναλύονται καί αἰτιολογούνται πειστικά. Ὡστόσο ὁλόκληρη αὐτῆ ἡ κοινῆ ἰδιωτικῆ γνώση οὐδέποτε διατυπώνεται δημόσια γιά νά ἀντιμετωπιστεῖ τό ἀντικείμενό της πολιτικά. Ὅσο καί ἂν τά συμπτώματα εἶναι πασίγνωστα, κανένας δέν ἀναλαμβάνει τήν εὐθύνη τῆς συνολικῆς διάγνωσης καί τήν προσπά-

θένα θά μπεῖ ἐπιτέλους στό πανεπιστήμιο (καί θά βγεῖ ἀπό ἐκεῖ), τό συγκοινωνιακό καί τό περιβαλλοντολογικό πρόβλημα τῆς Ἀθήνας στούς συσχετισμούς δυνάμεων ἀνάμεσα σέ ἰδιοκτητές Ι.Χ. καί ταξιτζῆδες ἢ στίς δυνατότητες ἐκβιασμοῦ τῶν βιομηχάνων καί βιοτεχνῶν πού ἀρνοῦνται νά βάλουν φίλτρο στίς μονάδες τους.

Καί αὐτή ἡ μορφή «κίνησης» τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων, αὐτή ἡ μόνιμα εὔσταθής ἐξισορρόπηση τῶν ἐκατέρωθεν πιέσεων μέσα στό γενικευμένο τέλμα ὀδηγεῖ σέ ἀπόλυτη ἀσφυξία ὅλες τίς ὄψεις, ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ἀλλά καί τῆς προσωπικῆς ζωῆς, ὅλους τούς χώρους

Κοινωνική ἀσφυξία καί σοσιαλιστικό σχέδιο

τότε μιά γραμμὴ ἄμυνας πολλῶν ἀριστερῶν — ἀνοργάνωτων ἀλλά καί ὀργανωμένων σέ ὅλους λίγο-πολύ τούς φορεῖς αὐτοῦς— ἀπέναντι στήν εὐθεία ὑπαγωγή, χωρίς καμιά διαμεσολάβηση, τῆς κοινωνικῆς κίνησης, στίς κομματικές σκοπιμότητες, ἀπέναντι στήν προσπάθεια ἀπόλυτου ἐλέγχου τοῦ κοινωνικοῦ ἀπὸ τό κομματικό. Γιά πολλοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι ὅσο κι ἂν εἶναι ἐνδιαφέροντες δέν εἶναι τοῦ παρόντος, ἡ γραμμὴ πού πρόβαλε αὐτὴ τῆ διάκριση καί προώθησε τήν «πολιτικοποίηση» ἐναντία στήν «κομματικοποίηση» ἠττήθηκε κατὰ κράτος τόσο στό κοινωνικό πεδίο ὅσο καί στό ἐσωτερικό τῶν κομμάτων καί σιγά σιγά ἡ ἴδια ἡ διάκριση ξεχάστηκε. Μόνο τό ΚΚΕ ἔσωτ., ὅταν πλέον δέν παιζόταν τίποτε καί ἀφοῦ ἡ μάχη εἶχε ὀριστικά χαθεῖ, υἰοθέτησε μετά ἀπὸ ἀγῶνες τήν ἀρχὴ τῆς «αὐτονομίας τῶν κοινωνικῶν χώρων» καί συνέβαλε στή συγκρότηση συνδικαλιστικῶν παρατάξεων πού στηρίζονταν σέ αὐτὴν τήν «ἀρχή».

Τά παραπάνω δέν ἀναφέρονται ἐδῶ γιά νά θυμίσουν τήν κοινωνικὴ κινητικότητα ἀμέσως μετά τή μεταπολίτευση καί νά φέρουν στή μνήμη μιά ἀκόμη ἀπὸ τίς πολλὰς χαμένες μάχες τῶν ἀριστερῶν. Θέλουν μόνο νά ὑποδείξουν ὅτι ὑπάρχουν ἐμπειρίες ἀντίστασης ἀπέναντι στό στραγγαλισμὸ τοῦ κοινωνικοῦ, ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἀσφυξία πού ἔχει ἀπὸ τότε ἐπιβληθεῖ δέν εἶναι νομοτελειακὰ ἀναπόδραστη.

Ποιά ὁμως εἶναι αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ ἀσφυξία καί ποιοὶ εἶναι οἱ μηχανισμοὶ πού τὴν ἐπιβάλλουν;

Ὁ ὅρος «κοινωνικὴ ἀσφυξία» δέν παραπλῆκει, κατ' ἀντιδιαστολή, σέ κάποιο μυθικὰ αὐθόρμητο, ἰδεολογικὰ καί πολιτικὰ παρθένο, κοινωνικὸ κίνημα. Ἀναφέρεται, πολὺ ἀπλά, στοὺς πολὺ συγκεκριμένους τρόπους μέ τούς ὁποῖους πολιτεύονται καί δρῶν — ἢ ἀρνοῦνται νά πολιτευτοῦν καί νά δράσουν— οἱ διάφοροι συνδικαλιστικοὶ καί εὐρύτερα κοινωνικοὶ φορεῖς οἱ ὁποῖοι κατὰ τεκμήριο ἐκφράζουν κοινωνικά στρώματα καί κοινωνικὲς κατηγορίες, στοὺς πολὺ συγκεκριμένους τρόπους μέ τούς ὁποῖους οἱ πολίτες, αὐτῆς τῆς χώρας ἀντιμετωπίζουν ἢ ἀρνοῦνται νά ἀντιμετωπίσουν τά ἄμεσα καί

θεια θεραπείας. Ἄς διατρέξουμε ἐπιτροχάδην τὸν σχετικὸ κατάλογο.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα τὰ αἰτήματα πού διατυπώνουν, στή συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν περιπτώσεων, οἱ διάφοροι κοινωνικοὶ φορεῖς, εἶναι αἰτήματα στενὰ κλαδικὰ ἂν ὅχι εὐθέως συντεχνιακὰ, αἰτήματα τά ὁποῖα ὄχι μόνον δέν εἶναι ἐντάξιμα, ἔστω δυνάμει, στήν προοπτικὴ ἑνὸς κάποιου εὐρύτερου κοινωνικοῦ ξεβαλτώματος ἀλλά, ἀντίθετα, εἶναι αἰτήματα τά ὁποῖα, ὅσο ἱκανοποιοῦνται, συσσωρεύουν προβλήματα σέ ἄλλες, ὑποτιθεταί σύμμαχες, κατηγορίες ἐργαζομένων. Ἡ φοροαπαλλαγὴ τῶν ἀγροτῶν μεταφέρει τό ἀντίστοιχο βᾶρος στοὺς ὄμους τῶν μισθωτῶν καί τούς ὠθεῖ στή δευτέρη ἀφορολόγητη ἀπασχόληση, ἂν ὄχι ἀπευθείας στό λάδιμα. Ἡ ἀντιμετώπιση τῆς ἀνεργίας διὰ τῶν προσλήψεων στό δημόσιο, πέρα ἀπὸ τό καθαρά οικονομικὸ —καί ἀπολύτως ἀντιπαραγωγικὸ— κόστος της, αὐξάνει ἐκθετικὰ τὴν ἀναποτελεσματικότητα τῶν ἀντίστοιχων ὑπηρεσιῶν καί διογκῶναι ἀπερίγραπτα τὴ γραφειοκρατία. Ἡ προσπάθεια διαφύλαξης τῶν προνομίων τῶν μηχανικῶν ὑποβαθμίζει ἐξ ἀντικειμένου τίς ἄλλες κατηγορίες ἐπιστημόνων ἢ τεχνικῶν. Οἱ «ἔξεταστικὲς διευκολύνσεις» τῶν φοιτητῶν ὑπονομεύουν τὴν εκπαιδευτικὴ λειτουργία. τῶν διδακτικῶν προσωπικῶν. Τὰ παραδείγματα μποροῦν νά πολλαπλασιαστοῦν στό ἄπειρο καί ἡ ἀναλυτικὴ καταγραφή τους μόνο πλήξη —καί θλίψη— μπορεῖ νά προκαλέσει.

Ἄλλὰ τό πράγμα δέν σταματᾷ ἐδῶ. Ἄν τὰ οικονομικὰ αἰτήματα εἶναι, κατὰ κανόνα, αἰτήματα «ἐπιδοματουχικοῦ» χαρακτῆρα, ἂν τὰ ἐπιμέρους κοινωνικὰ αἰτήματα εἶναι αἰτήματα διατήρησης τῶν «κεκτημένων» καί διεύρυνσης τῶν «προνομίων», δηλαδή αἰτήματα πού ὀδηγοῦν τίς διάφορες κοινωνικὲς κατηγορίες στὸν μεταξύ τους ἐμφύλιο πόλεμο, καί τὰ συνολικότερα κοινωνικὰ προβλήματα, αὐτὰ πού δέν ἀφοροῦν στενὰ μερικὲς μόνο κατηγορίες ἐργαζομένων (ὕψεια, παιδεία, περιβάλλον κ.λπ.) ἀνάγονται μέ τὴ σειρά τους εὐθέως σέ κλαδικὰ καί διεκδικοῦνται ἀνάλογα. Τό πρόβλημα τῆς λαϊκῆς ὑγεῖας ἀνάγεται στή σχέση τοῦ γαιτροῦ μέ τό ἰδιωτικὸ του ἱατρεῖο, τό πρόβλημα τῆς παιδείας στό πῶς ὁ γιὸς ἢ ἡ κόρη τοῦ κα-

καί ὅλες τίς βαθμίδες τοῦ σύνολου νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ μας. Πουθενά, οὔτε στήν πολιτικὴ οὔτε στήν οἰκονομία οὔτε στοὺς θεσμούς οὔτε στό συνδικαλισμὸ οὔτε στήν τέχνη, δέν παράγεται ἔργο. Κι ὅπου τυχόν παραχθεῖ αὐτό, στήν καλύτερη περίπτωση, ἀγνοεῖται ἀπ᾽ ὅλους καί στή χειρότερη καταπολεμεῖται μέ κάθε μέσο γιὰ νά χαλαίει τὴν πιάτσα. Τά πάντα, ἀπὸ τό συμβιβασμὸ γιά τὸν πολιτικὸ γάμο μέχρι τὴν ἄτακτη ὑποχώρηση μπροστά στοὺς ἰδιοκτητῆς αὐθαιρέτων καί ἀπὸ τὴ σχεδὸν ἀποκλειστικὴ χρῆση τοῦ νόμου-πλαίσιο γιά τὰ ΑΕΙ ὡς μέσον γιά τὴν προαγωγή τῶν κατώτερων βαθμίδων τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ μέχρι τὴ μετονομασία τῆς περιφορᾶς τῆς ἀθλιότητος σέ πολιτιστικὴ ἀποκέντρωση δείχνουν ὅτι οἱ κοινωνικοὶ χώροι καί οἱ κοινωνικοὶ θεσμοί, οἱ φορεῖς, οἱ ἰδέες καί οἱ ἄνθρωποι κινοῦνται μόνο γιά νά πλατύνουν καί νά βαθύνουν τό τέλμα ὅπου λίγο-πολύ ὅλοι, μοιρολατρικὰ ἢ ὀργισμένα, βολεύομαστε νά βουλιάζουμε. Καί ἀπέναντι σέ μιά τέτοια κατάσταση συνολικῆς κοινωνικῆς ἀσφυξίας ἢ ἀπλή ἐπικύρωση τοῦ ἀπαραίτητου, βέβαια, ἤθους μετατρέπεται ἀναγκαστικὰ σέ πολιτικὸ ἄλλοθι.

Οἱ λόγοι γιά τούς ὁποῖους ὁ ἐλληνικὸς καπιταλισμὸς παράγει καί ἀναπαράγει αὐτοῦ τοῦ τύπου τὴν κοινωνικὴ ἀσφυξία ταυτιζόμενος τελικὰ μαζί της, ὅσο κι ἂν εἶναι *πολιτικὰ ἀναγκαῖο* νά διερευνηθοῦν ἐξαντλητικὰ, δέν μποροῦν νά ἀντιμετωπιστοῦν ἐδῶ. Στό περιγραφικὸ ἐπίπεδο ὅπου κινεῖται τό παρὸν κείμενο ἀρκεῖ μιά γρήγορη ἀναφορὰ στό κράτος ἀφοῦ αὐτό —ὡς ὁ βασικὸς ἐγγυητής, γενικὰ, τῶν διαδικασιῶν ἀναπαραγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ— δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι καί ὁ κύριος «ὕπευθυνος» γιά τὴν ἀναπαραγωγὴ τῆς κοινωνικῆς ἀσφυξίας. Ἡ ἱστορικὴ πορεία διαμόρφωσης τοῦ κυρίαρχου ἐδῶ κεφαλαίου καί ὁ ἰδιαίτερος χαρακτῆρας πού αὐτὴ ἡ πορεία προσέδωσε σ' αὐτό, οἱ μορφές καί οἱ διαδικασίες μέ τίς ὁποῖες ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος παραγωγῆς —ὁπως αὐτὸς ὀρίστηκε ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου— ἀρθρώθηκε μέ τούς παραδοσιακούς τρόπους παραγωγῆς, τούς μετασχημάτισε καί τούς ὑπήγαγε στή δική του διαδικα-

σία διευρυμένης άναπαραγωγής, οί μορφές και ό χαρακτήρας τής ταξικής πάλης πού τά παραπάνω προσδιόρισαν αλλά και από τήν όποία αυτά τά ίδια καθορίστηκαν, διαμόρφωσαν ένα κράτος μέ εϋτελώς ιδιαίτερα γνωρίσματα. Τό νεοελληνικό κράτος είναι κυριολεκτικά πανταχού παρόν και τά πάντα πληροϋν. Πρώτα άπ' όλα αυτό μετέχει καθοριστικά ή έλέγχει άποφασιστικά, μέ τόν έναν ή τόν άλλο τρόπο, τό σύνολο σχεδόν τών οικονομικών δραστηριοτήτων. Οί κατασταλτικές του λειτουργίες υπήρξαν σέ όλόκληρη τή διάρκεια τής νεοελληνικής ιστορίας ιδιαίτερα άναπτυγμένες ένώ τό ίδιο νομιμοποιείται νά παρεμβαίνει άμεσα σέ κάθε αίσταση τής κοινωνικής ζωής. "Όλα τά αίτήματα άπευθύνονται εϋθέως στό κράτος ή υπόκειται ύποχρεωτικά στή διαίτησία του, ένώ κάθε κοινωνικός χώρος όργανώνεται μέ μοντέλο τό κράτος και κάθε σωματείο ή σύλλογος λειτουργεί μέ τή μορφή του κοινοβουλίου. "Ο κρατισμός δέν είναι έδώ άπλως πολιτική ιδεολογία ή πολιτικό σχέδιο· είναι ό συνολικός τρόπος ζωής τής κοινωνίας μας.

Και είναι αυτή ή διείσδυση του κράτους μέσα στήν κοινωνία, αυτή ή εϋθεία ύπαγωγή του κοινωνικού στό κρατικό πού συνιστά τόν κύριο μηχανισμό άναπαραγωγής τής κοινωνικής άσφυξίας. Καθώς καμιά κοινωνική δυναμική δέν μπορεί νά άναπτυχθεί αυτόνομα αλλά υπόκειται έντελώς άμεσα στήν κρατική έξουσία, ή κοινωνική ισχύς δέν κερδίζεται, γενικά, στό κοινωνικό πεδίο αλλά άπορρέει από τή σχέση μέ τό κράτος και τούς έπιμέρους μηχανισμούς του. "Η έξουσία έτσι αυτονομείται από τούς στόχους τής και γίνεται ή ίδια ό σκοπός πού αγιάζει κάθε μέσο. Τά πολιτικά κόμματα πού διεκδικούν τήν κεντρική κρατική έξουσία άποκτοϋν δύναμη μόνο στό μέτρο πού επιβάλλουν μιά κρατικής μορφής έξουσία στό χώρο πού έλέγχουν και τά κοινωνικά αίτήματα γίνονται τό μέσον πού χρησιμοποιούν τά πολιτικά κόμματα για νά άποκτήσουν αυτή τή μερική έξουσία και για νά διαπραγματευθούν από καλύτερες θέσεις τήν κεντρική. Γι' αυτό ή κορυφαία πολιτική στιγμή στή ζωή κάθε συλλόγου, συνδικάτου ή σωματείου είναι ή στιγμή τών έκλογών, γι' αυτό σέ τέτοιες έκλογές τά μέλη ψηφίζουν σύμφωνα μέ τή γενική πολιτική τους τοποθέτηση και όχι στή βάση τών αίτημάτων πού προβάλλει κάθε παράταξη, γι' αυτό ή σύνταξη τών αντίστοιχων προγραμμάτων άντιμετωπίζεται σαν μιά τυπική και άνουσια ύποχρέωση. "Όσο και άν κατά καιρούς και σποραδικά υπήρξαν και σίγουρα θά έμφανιστούν και στό μέλλον κοινωνικές κινήσεις πού άππειράθηκαν ή θά άποπειραθούν νά σπάσουν τόν κλοιό και νά άρθρώσουν τόν δικό τους αυτόνομο λόγο, ή δομή τής κοινωνίας μας και οί όροι τής άναπαραγωγής τής μέχρι σήμερα περιθωριοποίησαν και θά συνεχίζουν όσο δέν αλλάζουν νά περιθωριοποιούν όλες τις προσπάθειες αυτές.

Ο στόχος

Από μιά τέτοια κατάσταση γενικευμένης κοινωνικής άσφυξίας δύο είναι, τυπικά, οί δυνατές διέξοδοι. "Η διέξοδος τής κα-

πιταλιστικής «έκλογίκευσης» και του άστικού «έκσυγχρονισμού» και ή σοσιαλιστική διέξοδος. "Η πρώτη από αυτές τις διέξόδους προγραμματικά προβάλλει τό αίτημα τής άνάπτυξης τών παραγωγικών δυνάμεων στά πρότυπα τών βιομηχανικά άναπτυγμένων χωρών του δυτικού καπιταλισμού και τήν προσαρμογή τών άστικών κοινωνικών σχέσεων στις άνάγκες αυτής τής άνάπτυξης. "Όμως αυτή ή «διέξοδος», όσο και άν κατά καιρούς είχε ισχυρά ιδεολογικά και πολιτικά έρείσματα, ποτέ δέν κατόρθωσε νά άποκτήσει ή νά οικοδομήσει τούς κοινωνικούς όρους τής έφαρμογής τής. "Ο ελληνικός

καπιταλισμός είναι ένας καπιταλισμός πού άναπτύσσεται στή βάση του άμεσου κέρδους, ένας καπιταλισμός ό όποιος δέν έχει κανένα λόγο νά στηριχθεί στις έπενδύσεις μακρόχρονης άπόδοσης πού κάθε προοπτική άνάπτυξης τών παραγωγικών δυνάμεων άναγκαστικά προϋποθέτει. "Όταν τό χρήμα πού συσσωρεύεται ξεπεράσει τά όρια τής πολυτελούς και ύπερπολυτελούς κατανάλωσης και ζητάει νά έπενδυθεί, τότε ό τομέας πού επιλέγεται είναι οί διεθνείς χρηματιστηριακές και συναλλαγματικές έπιχειρήσεις ή ή έξίσου «έθνικά» άνεξέλεγκτη έμπορική ναυτιλία. "Ο Άνδρεάδης παλαιότερα ή ή

οικογένεια Τσάτσου σήμερα δέν είναι «άπατεώνες». Είναι τυπικοί Έλληνες καπιταλιστές. "Όπως και αντίστροφα, τό χρήμα πού έπενδύεται έδώ δέν τό κάνει για πατριωτικούς λόγους. Τό κάνει γιατί τό κράτος του παρέχει τις συνθήκες εκείνες πού του εξισώνουν τις δυνατότητες μέ αυτές του κεφαλαίου πού έπενδύεται έξω

από τά σύνορα τής χώρας. "Όλες οί προσπάθειες καπιταλιστικής «έκλογίκευσης» και άστικού «έκσυγχρονισμού», από τόν Τρικούπη μέχρι τόν Καραμανλή και τόν Ράλλη, υπέκυψαν στις νομοτέλειες του ελληνικού καπιταλισμού και τών κοινωνικών σχέσεων πού τόν συνιστούν. "Η κοινωνική άσφυξία είναι σύμφυτη μέ τόν ελληνικό καπιταλισμό, είναι ή βάση τής ιδιοπροσωπείας του. Χωρίς μείζονες, έπαναστατικού χαρακτήρα, άναστατώσεις, ή διέξοδος τής καπιταλιστικής έκλογίκευσης δέν έχει στήν Ελλάδα καμιά προοπτική.

"Η σοσιαλιστική διέξοδος, από τήν άλλη μεριά, προγραμματικά επαγγέλλεται τούς νέους δεσμούς κοινωνικής συνοχής πού άποκαθιστά τό κίνημα τών ελεύθερων, συναπισμένων και άλληλέγγων παραγωγών, ένα νέο λαϊκό πολιτισμό, μιά ριζικά άνώτερη ποιότητα ζωής. Πρόκειται για μιά επαγγελία πού κανένας δέν μπορεί νά άρνηθεί αλλά ή όποία έχει τήν ιδιομορφία νά μήν προκύπτει αυτόματα από τήν κοινωνική κίνηση αλλά νά κερδίζεται μέ συνειδητούς κοινωνικούς άγώνες, νά κατακτητεί τόσο στή συνείδηση όσο και στήν πράξη. Και επειδή κανένας δέν άναλαμβάνει άγώνες άν δέν άναγνωρίζεται στους στόχους τους και άν δέν πιστευτεί πώς θά νικήσει, ή επαγγελία πού όλοι άποδέχονται δέν μπορεί νά γίνει ή υλική δύναμη πού θά αλλάξει τήν κοινωνία συθέμελα άν δέν καταστεί πρώτα αυτή στις συνειδήσεις στόχος έφικτός. "Όμως

ή πορεία πού διέγραψε μέχρι σήμερα, σέ παγκόσμιο και ελληνικό επίπεδο, τό τεράστιο λαϊκό κίνημα πού είχε στόχο τό σοσιαλισμό όδήγησε στήν καταστροφάντηση αυτού του στόχου, στήν άναγωγή του τελικά στις συνειδήσεις σέ ουτοπία ή σέ χλιαστικό χαρακτήρα όραμα. Και έπιπλέον, τό καθεστώς κοινωνικής άσφυξίας πού επιβάλλει ό ελληνικός καπιταλισμός έγκλωβίζει τις κοινωνικές δυνάμεις πού, από τήν κοινωνική τους θέση, μπορούν πίο εύκολα νά υιοθετήσουν τό στόχο και όσα αυτή ή υιοθεσία συνεπάγεται, σέ κινήσεις οί όποιες τελικά άπλως άναπαράγουν αυτήν τήν άσφυξία. "Ο σοσιαλισμός μπορεί νά είναι ή μόνη πραγματική διέξοδος από τόν σημερινό βάλτο αλλά οί δυνάμεις πού θά τόν επιβάλουν σήμερα δέν ύπάρχουν. Και για νά ύπάρξουν ένα είναι τό πρώτο βήμα. Πρέπει ό σοσιαλισμός νά καταστεί ξανά σάχος έφικτός, νά καταστεί στόχος τέτοιος ώστε ό άγώνας πού τόν επιδιώκει νά είναι άγώνας έπικαιρος. "Η επικαιρότητα του άγώνα για τό σοσιαλισμό, δηλαδή ή πολιτική επικαιρότητα του σοσιαλισμού, καταδεικνύεται μέ τό σοσιαλιστικό σχέδιο.

Τά μέσα

Τό σοσιαλιστικό σχέδιο δέν είναι ή άφηρημένη περιγραφή ενός κοινωνικού όραματος ούτε ένας κατάλογος κάποιων γενικών προθέσεων και όρισμένων συγκεκριμένων μέτρων και αίτημάτων. Είναι ένα συνεκτικό πολιτικό σχέδιο έφ' όλης τής όλης τό όποιο συνδέει τά έπιμέρους έπικαιρα κοινωνικά αίτήματα και τά συναιρεί στόν σοσιαλιστικό στόχο, τό όποιο ύποδεικνύει συγκεκριμένα τό δρόμο για τήν έπίτευξη του στόχου αλλά και τά κριτήρια και τις διαδικασίες για τις άναπόφευκτες διορθώσεις του ίδιου του σχεδίου μέσα στήν πορεία, τό όποιο άναλύει διεξοδικά και καθιστά έντελώς συγκεκριμένο τό πλέγμα τών πρωτοβουλιών πού πρέπει σήμερα νά άναληφθούν στήν κατεύθυνση πού τό ίδιο τό σχέδιο περιγράφει. Είναι προφανές ότι ή σύνταξη του σοσιαλιστικού σχεδίου δέν είναι καθόλου άπλή ύπόθεση. Έκτός από πολιτική βούληση, έκτός από τή στενή σχέση τήν όποια τό πολιτικό ύποκειμενο πού θά άναλάβει τή σύνταξη αυτού του σχεδίου πρέπει ύποχρεωτικά νά έχει μέ όλους τούς χώρους και όλες τις δυνάμεις τής ελληνικής κοινωνίας, έκτός από τή θεωρητική έπάρκεια πού άπαιτείται ώστε οί κοινωνικές και πολιτικές έμπειρίες νά μετατραποϋν σέ στέρεο δίδαγμα, ή σύνταξη του σοσιαλιστικού σχεδίου προϋποθέτει έπιπλέον τήν «προδικαστική» εκείνη πολιτική και ιδεολογική μεθοδολογία πού θά κάμψει τις συγκεκριμένες άντιστάσεις, οί όποιοι όρθώνονται σήμερα μπροστά στήν προοπτική τής ίδιας αυτής τής σύνταξης. "Ορισμένα τέτοια «προδικαστικά» στοιχεία θέλω έδώ νά έπισημάνω.

"Ενα από τά κεντρικά σημεία όπου προσκρούει όχι μόνον ή ένδεχόμενη άποδοχή αλλά και ή ίδια ή σύνταξη του σοσιαλιστικού σχεδίου ήδη άναφέρθηκε παραπάνω. Μπορεί όλοι νά άναγνωρίζουν χωρίς δυσκολία στα λόγια τήν ύπεροχή

του σοσιαλιστικού στόχου, μπορεί δλοι, παραπέρα, να βλέπουν καθαρά το συνολικό κοινωνικό αδιέξοδο και να παραδέχονται ότι ασφυκτιούν, μπορεί, ακόμη, πολλοί να αναγνωρίζουν, πάντοτε όμως μόνον ιδιωτικά, και τή δική τους συμβολή στη διαίωνηση αυτής τής άσφυξίας. Τό πράγμα όμως σταματάει εδώ και κανένας ή σχεδόν κανένας δέν είναι διατεθειμένος να βγάλει τό φίδι από τήν τρύπα. Καί αυτό όχι γιατί οί άνθρωποι είναι κατ' ανάγκη φύσει ιδιοτελείς άλλα κυρίως γιατί, τουλάχιστον οί νεοέλληνες, ξέρουν από πείρα ζωής ότι αν κάποτε μερικοί από αυτούς ξέχασαν, στό όνομα ενός γενικότερου ιδανικού, τά στενά τους προσωπικά ή συντεχνιακά (κάθε είδους) συμφέροντα, τότε τό μόνο πού έγινε ήταν να έπωφεληθούν αντίστοιχα κάποιοι άλλοι και οί ίδιοι να περιπέσουν στην κατηγορία του κοροΐδου. Τόσο ή δομή και ή διαδικασία άναπαραγωγής του ελληνικού καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού όσο και ή ιστορία τής κοινωνικής και πολιτικής πάλης στην Ελλάδα καταλήγουν άναπόδραστα —έκτός από όρισμένες έξαιρετικές περιπτώσεις συλλογικής έξαρσης— σε μία στάση ζωής πού ύποδεικνύει τό μάταιο κάθε άγώνα ή άναδεικνύει, ως μόνο αντίστροφό του, τόν προσωπικό ήρωισμό.

Καί αν αυτή ή διάγνωση είναι σωστή τότε προκύπτουν δύο σημαντικά συμπεράσματα. Τό πρώτο είναι ότι τό πολιτικό ύποκείμενο πού θά αναλάβει τή σύνταξη του σοσιαλιστικού σχεδίου, γνωρίζοντας, βέβαια, ήδη ότι τό σοσιαλιστικό σχέδιο ούτε συντάσσεται από ήρωες ούτε άπευθύνεται σε ήρωες, όφείλει προδικαστικά επιπλέον να γνωρίζει ότι για να είναι τό σχέδιο αυτό άπευθυντέο στην ελληνική κοινωνία, πρέπει αυτό όχι μόνο να αναγνωρίζει αυτή τή γενικευμένη επιφυλακτικότητα και να κατανοεί τους λόγους πού τή γέννησαν και τή συντηρούν άλλα και να τή σέβεται άποδεχόμενο ότι τό βάρος για τή άρση τής τό έπωμίζεται καταρχή τό ίδιο τό πολιτικό ύποκείμενο αυτό.

Τό δεύτερο συμπέρασμα είναι ότι τό σοσιαλιστικό σχέδιο, προτείνοντας σε κάποιο κοινωνικό χώρο τή μετατροπή των συντεχνιακών αίτημάτων του σε αίτηματα σοσιαλιστικής προοπτικής, δέν μπορεί να επικαλείται τό συλλογικό, έστω, ήρωισμό του χώρου αυτού και να ζητάει να θυσιάσουν οί εργαζόμενοι εκεί τά όποια προνόμια τους στό όνομα ενός άφηρημένου σχεδίου γενικευμένης ισότητας. Καθώς ή ελληνική κοινωνία είναι άκρως συνεκτική; καθώς ή συνοχή τής αυτή βασίζεται, εκτός των άλλων, στην άμοιβαία έξισορρόπηση διακεκριμένων προνομίων, τό σοσιαλιστικό σχέδιο μπορεί να γίνει αξιόπιστο μόνο στό μέτρο πού ή προτεινόμενη κατάργηση κάποιων προνομίων δέν έκλαμβάνεται ως ή διατήρηση ή ή ένίσχυση κάποιων άλλων άλλα ως ή συγκεκριμένη και όχι άόριστη καλύτερευση των όρων και των συνθηκών τής ζωής όλων, μόνο στό μέτρο πού ή δική του συνοχή ως σχεδίου σοσιαλιστικής προοπτικής άντιστοιχεί ρητά και με σαφήνεια στην συνεκτικότητα τής κοινωνίας στην όποία άπευθύνεται και τήν όποία τό ίδιο επιδιώκει να αλλάξει.

Η παραπάνω θέση δέν κομίζει βέβαια,

καμία νέα θεωρητική γλαύκα. Όστόσο αυτή χρειάζεται, πιστεύω, να επισημανθεί ξανά γιατί, υπό τό καθεστώς τής συνολικής κοινωνικής άσφυξίας μέσα στό όποίο ζούμε και έγκλωβισμένοι στον ιδιαίτερο κοινωνικό του χώρο ό καθένας, τείνουμε πολύ εύκολα να δοϋμε τά προνόμια και τό συντεχνιακό χαρακτήρα των αίτημάτων των άλλων και, μέσα στην μιζέρια πού έτσι κι άλλως καθημερινά βιώνουμε, να ξεχάσουμε πώς βλέπουν τά δικά μας προνόμια αυτοί οί άλλοι. Καί αυτό δέν συνιστά καμία ήθικολογία και δέν κάνει έπικλήση στα καλά αισθήματα κανένος. Πόσο εύκολο είναι να εντάξουν συγκεκριμένα τά σημερινά τους αίτηματα στην σοσιαλιστική προοπτική σοσιαλιστές πολιτικοί μηχανικοί, αρχιτέκτονες και οικοδόμοι ή σοσιαλιστές μηχανικοί, φυσικοί, ύπομηχανικοί και τεχνίτες; Καί πώς είναι δυνατό να αναγνωρίσουν οί Σύλλογοι Γονέων τόν έαυτό τους στό σοσιαλιστικό στόχο πού λέει ότι ή γνώση είναι αξία χρήσης και όχι αξία άνταλλακτική και να διαμορφώσουν τά ανάλογα αίτηματα για τό Γυμνάσιο και τό Λύκειο όταν τά Πανεπιστήμια είναι άπλοι χορηγοί πτυχίων και τά πτυχία λειτουργούν κοινωνικά ως χαρτιά πού άπλως πιστοποιούν ένα σημαντικό κοινωνικό πρόνομιο; Τό σοσιαλιστικό σχέδιο θά είναι αξιόπιστο μόνο αν άπαντά συνεκτικά, δηλαδή όλόπλευρα, σε καθένα από αυτά τά πλέγματα προβλημάτων. Καί μόνον ή αντίστοιχα όλοκληρωμένη κατάκτηση τής επίλυσης ενός τέτοιου πλέγματος μπορεί να συνιστά διαρθρωτική άλλαγή σοσιαλιστικού χαρακτήρα. Ός τότε, και για να ύπάρξει μία τέτοια άλλαγή, θά πρέπει καταρχήν τό πολιτικό ύποκείμενο πού συντάσσει αυτό τό σχέδιο να μήν άναπαράγει στό έσωτερικό του τόν κορπορατισμό οργανώνοντας τά μέλη του σε όμοιοεπαγγελματικές κλαδικές οργανώσεις.

Ένα τελευταίο σημείο. Τό σοσιαλιστικό σχέδιο μπορεί μόνον να τή συντάξει ένα πολιτικό ύποκείμενο άλλα, προφανώς, δέν είναι αυτό τό πολιτικό ύποκείμενο πού θά φέρει τό σοσιαλισμό. Η κοινωνία γίνεται σοσιαλιστική μόνον αν οί κοινωνικές δυνάμεις του σοσιαλισμού αναγνωρίσουν τόν έαυτό τους σ' αυτό τό σχέδιο και τό μετατρέψουν σε ύλική δύναμη άνατροπής. Είναι αυτή ή συνάντηση σοσιαλιστικού σχεδίου και κοινωνικών δυνάμεων του σοσιαλισμού πού συνιστά τό ουσιαστικό άφετηριακό σημείο τής κοινωνικής διαδικασίας του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού. Καί καθώς, πάλι προφανώς, αυτή ή συνάντηση δέν μπορεί παρά να είναι έθελοντική και τό σοσιαλιστικό σχέδιο δέν μπορεί κατά κανένα τρόπο να έπιβληθεί από «τά πάνω», ή αυτόνομη —ως πρós τό κράτος και τς κομματικές ιδιοτελείες και σκοπιμότητες— έκφραση του κοινωνικού συνιστά άναγκαια πρόθεση για αυτή τή συνάντηση. Όμως τό κυρίαρχο καθεστώς κοινωνικής άσφυξίας περιστελλει στό ελάχιστο αν δέν έξαφανίζει όλοκληρωτικά όλους σχεδόν τους όρους για μία τέτοια αυτόνομη έκφραση. Καί αυτό σημαίνει ότι τό πολιτικό ύποκείμενο πού θά συντάξει τό σοσιαλιστικό σχέδιο δέν χρεώνεται άπλά με τό καθήκον να συναντήσει τς κοινωνικές δυνάμεις του σοσιαλισμού. Έπωμίζεται

τό πρόσθετο και πολύ πιό δυσβάσταχο χρέος να φτιάξει αυτό αυτές τς δυνάμεις. Δέν άρκει, δηλαδή, για αυτό τό πολιτικό ύποκείμενο άπλως να σέβεται και να περιφρουρεί πολιτικά τήν αυτόνομη έκφραση των κοινωνικών δυνάμεων. Όφείλει να οικοδομήσει αυτό τό ίδιο τους όρους για μία τέτοια αυτόνομη έκφραση, δηλαδή για μία έκφραση, ή όποία, στό βαθμό πού είναι, άκριβώς, αυτόνομη, ένδέχεται να θέτει υπό άμφισβήτηση και τό ίδιο τό πολιτικό ύποκείμενο πού τήν οικοδομεί και τήν περιφρουρεί. Καί τά νέα ύποκείμενα πού θά διαμορφωθούν μέσα στό καθεστώς αυτόνομης έκφρασης των κοινωνικών δυνάμεων διαφοροποιούμενα και διαφωνώντας με τό πολιτικό ύποκείμενο πού οικοδομεί και περιφρουρεί τούς όρους αυτής τής αυτόνομίας δέν μπορεί παρά να άποτελέσουν τούς προνομιακούς συνομιλητές αυτού του πολιτικού ύποκειμένου, τούς συμμάχους του. Τό καθεστώς κοινωνικής άσφυξίας επιβάλλει στό πολιτικό ύποκείμενο πού θά συντάξει τό σοσιαλιστικό σχέδιο να διαμορφώσει ακόμη και τούς ίδιους τούς δικούς του συμμάχους. Οί προνομιακές σχέσεις των «νέων κοινωνικών κινημάτων» (όποιων τελοσπάντων σχετικών κοινωνικών πρωτοβουλιών τό καθεστώς κοινωνικής άσφυξίας έχει μέχρι σήμερα επιτρέψει τήν εμφάνιση) με τήν Άνανεωτική Άριστερά πιστοποιούν και έμπειρικά ότι μόνο αυτή μπορεί πραγματικά να είναι ή κατεύθυνση.

Καί για να ξαναγυρίσουμε εκεί από όπου ξεκινήσαμε. Ήταν ή κοινωνική κινητικότητα μετά τή μεταπολίτευση, συνδυασμένη τόσο με τήν «καπελωτική» ιδεολογία και πρακτική —για να ξαναθυμηθούμε άλλη μία έκφραση τής έποχής— των «προοδευτικών» κομμάτων όσο και με τή σχετική τότε άδυναμία τους, αυτό πού έφερε στό προσκήνιο τή διάκριση «πολιτικοποίηση-κομματικοποίηση» και αυτό πού έπείρεσε με πολλούς άριστερους να υπεραπιστούν για έναδιόστημα με άποτελεσματικότητα τήν άνάγκη τής αυτόνομης έκφρασης των κοινωνικών δυνάμεων. Καί ή γραμμή τής «πολιτικοποίησης» ήττήθηκε γιατί ένώ με αυτοί οί άριστεροί δέν ήταν έφοδιασμένοι ούτε με τό πρόπλασμα του σοσιαλιστικού σχεδίου άλλα άντιστέκονταν με βάση μόνο μία πολύ άμυδρή εικόνα των νομοτελειών του ελληνικού καπιταλισμού και του ρόλου του κράτους και των κομμάτων —συντηρητικών και «προοδευτικών»— στην διαδικασία άναπαραγωγής του, οί αντίπαλοί τους (και κυρίως τό ΚΚΕ και τό ΠΑΣΟΚ), με τήν κεντρική πολιτική παρουσία τους και τούς στόχους έξουσίας πού προωθούσαν, διέθεταν ένα επαρκές, όπως άποδείχθηκε, για τς άνάγκες τους, υποκατάστατο του σοσιαλιστικού σχεδίου. Σήμερα, μέσα στό καθεστώς τής γενικευμένης κοινωνικής άσφυξίας πού έχει επικρατήσει άλλα και με βάση τά διδάγματα πού συσσωρεύθηκαν στα έντεκα χρόνια από τή μεταπολίτευση, ή Άριστερά δέν μπορεί να ύπάρξει παρά στην βάση του σχεδίου σοσιαλιστικής διεόδου πού ή όλόπλευρη κοινωνική κρίση τήν καλεί άμεσα να συντάξει.

Άριστείδης Μπαλτάς

Προεκλογικά υπόλοιπα

μιά απάντηση
στόν Γ. Κατηφόρη

Ἡ κριτική πού ἄσκησα, στόν ἀμέσως προεκλογικό *Δεκαπενθήμερο Πολίτη* τῆς 29.5, τεύχος 43, σέ ἄρθρο τοῦ Γιώργου Κατηφόρη στά *Νέα* τῆς 26.5 περί ἀπλῆς ἀναλογικῆς, κινήθηκε (σύμφωνα μέ τήν ἀπάντηση τοῦ ἴδιου στό *Ἀντί* τῆς 19.7, τεύχος 295) «σέ παραδεκτά πλαίσια». Ἴσως σέ ὑπερβολικά παραδεκτά, συμπληρώνω σήμερα. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Γ. Κατηφόρη ἀναφέρεται καί σέ ἄλλους ἀρθρογράφους (ὄλοι μας συναποτελοῦμε «κύκλους τοῦ ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ»). Θά σταθῶ ἀποκλειστικά στά ὅσα ἀφοροῦν τῇ μεταξὺ μας συζήτηση.

Σέ κείνο τό κείμενο τῶν *Νέων*, λοιπόν, ὁ Γ. Κατηφόρης ἰσχυρίζοταν ὅτι ἡ ἀντιπροσωπευτική δημοκρατία ἐγγένει εἶναι πάντα καί ἀναπόφευκτα ἄδικο σύστημα. Ἡ ἀπλή ἀναλογική εἶναι ἴσως λιγότερο ἄδικη, πάντως καί μέ αὐτὴν χάνονται ψῆφοι ἰδίως γιά τά μικρά κόμματα, μερικά μάλιστα δέν βγάζουν καν βουλευτή. Ἡ «κλοπή» λοιπόν εἶναι ἐγγενῆς στή μὴ ἄμεση δημοκρατία (ἀλλά, τελικά, ἀκόμα καί στήν ἄμεση), καί ἄς μὴ μιλοῦν τά δύο ΚΚ περί κλοπῆς τῶν ψήφων τους ἀπό τό ΠΑΣΟΚ. Μετά ἀπό αὐτό μᾶς θύμιζε ὅτι «κάθε ἄσκηση κρατικῆς ἐξουσίας, ἀκόμα καί στή δημοκρατία, περιέχει ἀναπόφευκτα κάποιο στοιχεῖο αὐθαιρεσίας». Ἄν λοιπόν τό πρόβλημα εἶναι «μιά κοινωνία πραγματικά ἐλεύθερη χωρίς ἐξουσιαστές καί ὑπηκόους», αὐτό δέν εἶναι θέμα «μόνο πολιτικό. Πολύ λιγότερο εἶναι θέμα ἐκλογικό. Εἶναι ζήτημα κοινωνικῶν καί οικονομικῶν σχέσεων». Καί ὡς πρὸς αὐτό «δέν κρίνεται a priori. Ἄν στή σημερινή στιγμή, γιά τήν προώθηση κοινωνικῶν τελικά ἀγῶνων, εἶναι πρόσφορο μέσο ἡ ἀπλή ἀναλογική». Γιατί εἰδικά στή σημερινή στιγμή; Γιατί σήμερα ὑπάρχει τό ΠΑΣΟΚ. Αὐτό τό τελευταῖο δέν τό ἄσχετο ὁ Γ. Κατηφόρης σέ ἐκείνο τό ἄρθρο ἐκεῖ περιοριζόταν νά σημάνει τήν κοινωνική ἐπανάσταση. Τά περί ΠΑΣΟΚ τά ἔλεγε σέ ἄλλο κείμενό του, στό *Ἀντί* τῆς 24.5. Ἀπαντώντας στό κείμενο τῶν *Νέων* εἶχα ἀναφερθεῖ καί σέ ἐκείνο τοῦ Ἀντί.

Ἐπομένως δέν θεώρησα ὅτι ἡ δημοσίευση τῶν δύο ἄρθρων του σέ δύο διαφορετικά ἔντυπα ἦταν «ἐκ τοῦ πονηροῦ», ὅπως φαντάζεται ὁ Γ. Κατηφόρης. Ἴσα ἴσα. Τά θεώρησα «πακέτο», ὅπως καί ὁ ἴ-

διος λέει ὅτι ἦταν. Καί εἶπα ὅτι, προσέξτε: αὐτός πού λέει τά περί ἀπλῆς ἀναλογικῆς, τά περί ἄμεσης δημοκρατίας κ.λπ. ὑπό μακροϊστορικήν ἔποψιν, εἶναι ἐκεῖνος πού πλάι (ὄχι γιά νά κρυφτεῖ, κάθε ἄλλο) μᾶς καλεῖ νά ψηφίσουμε ΠΑΣΟΚ. Δέν εἶναι δηλαδή κάποιος τρελός ἐπιστήμων («ἀπλῶς μαρξιστής ἐπιστήμων», εἶχα γράψει), κάποιο ψῆνιο, κάποιος ἀκαδημαϊκός μαρξιστής, κάποιος πού ἐτοιμάζει τό διδακτορικό του περί ἐκλογικῶν συστημάτων στό πανεπιστήμιο τοῦ Ντακάρ ἢ τῆς Νεμπράσκα καί τοῦ τῆ δίνει νά μᾶς κοινοποιήσει τά πορίσματά του ἀκριβῶς μιά βδομάδα πρὶν τίς ἐκλογές, ἐνῶ ἐδῶ ὁ κόσμος καίγεται. Θά ἴταν θεμιτό αὐτό καίτοι λάθος, ἔγραφα. Καί θεμιτό εἶναι, μόνο πού ὄλοι θά λέγαμε: ἄ, τόν φουκαρά, αὐτός δέν κατάλαβε τίποτα. Αὐτό ἐννοῦσα μέ ἐκεῖνο τό ἐμφανῶς εἰρωνικό «μαρξιστής ἐπιστήμων»: ἀκαδημαϊκός, ἐκτός θέματος, ἀπολιτικός.

Δέν εἶναι, προφανέστατα, αὐτή ἡ περίπτωση ὁ Γ. Κατηφόρης. Ἡ παρέμβασή του ἦταν εὐθέως *πολιτική*, καί ἐδῶ συμφοροῦμε. Τί νά συζητήσω μαζί του λοιπόν περί ἀπλῆς ἀναλογικῆς, ὅταν ἡ λειτουργία ἀλλά καί ὁ στόχος τῆς παρέμβασής του ἦταν νά ἐνισχύσει τό ΠΑΣΟΚ; Δέν λέω ὅτι δέν πιστεύει τά ἐπιχειρήματα πού ἔφερε κατά τῆς ἀπλῆς ἀναλογικῆς, ὑποθέτω τά ἀσπάζεται. Γιατί ὅμως νά κουβεντιάσουμε γι' αὐτά ὅταν ἄλλο εἶναι τό μεῖζον, ὅταν τά ἐπιχειρήματα αὐτά ἀπλῶς τά χρησιμοποιεῖ γιά ὁμολογημένους (καί ὄχι τάχα ἀνομολογητους, ὅπως μέ βάζει νά ὑπαινίσσομαι) σκοπούς;

Νομίζω ὅτι ἡ πρόθεσή του ἦταν ἡ ἐξῆς: τά περί ἀπλῆς ἀναλογικῆς εἶναι ἓνα ἀπό τά ἀδύνατα σημεῖα τῶν πασοκτζήδων· οἱ ἀριστεροὶ πού ἀμφιταλαντεύονται περί τό ΠΑΣΟΚ εἶναι εὐάλωτοι στό ζήτημα τῆς ἀπλῆς ἀναλογικῆς, ἔχουν ἀγωνιστεῖ γι' αὐτήν καί εἶναι τό τελευταῖο ἴσως ἐμπόδιο πού ἔχουν νά ὑπερηγήσουν. Τό θέμα τῆς ἀπλῆς ἀναλογικῆς εἶναι ἐμπόδιο λοιπόν στήν ἐξ ἀριστερῶν συρροή ψηφοφόρων. Εὐαίσθητος δέκτης ὁ Γ. Κατηφόρης, διέγνωσε τόν κίνδυνο καί ἐπιχείρησε νά παρέμβει εὐθέως στό σημεῖο αὐτό μέ τήν ἐγγυρότητα τοῦ ἀριστεροῦ, καί μάλιστα βγαίνοντας σέ ὄλους μας ἀπό τά ἀριστερά: μέ ἄμεση δημοκρατία, ἐνῶ ἐμεῖς ἀσχολούμασταν μέ τίς ἐκλογές.

Δέν ἔβαλα κατά τοῦ αἰτήματος τῆς ἀριστερᾶς γιά ἀπλή ἀναλογική, λέει ὁ Γ. Κατηφόρης: «μιά βδομάδα πρὶν ἀπό τίς ἐκλογές ἡ τύχη τοῦ αἰτήματος εἶχε πιά κριθεῖ. Πρακτικά, θέμα ἱκανοποίησής του δέν ἔμπαινε πιά». Δέν θά σχολιάσω ἐδῶ τό «ρεαλιστικό» ἐπιχείρημα. Γιατί τό ἄρθρο ἄλλο ρόλο εἶχε νά παίξει: ἄν τό ζήτημα τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος εἶχε «πιά κριθεῖ», ἔμενε καί νά νομιμοποιηθεῖ στά μάτια τῶν ἀριστερῶν· καί δέν ἔμενε μόνο αὐτό, ἔμεναν καί ἑφτά μέρες μέχρι τίς ἐκλογές. Ἡ παρέμβαση δέν εἶχε πρόθεση νά ἐπηρεάσει τήν τύχη τοῦ αἰτήματος, τοῦς ἀριστεροῦς ἤθελε νά ἐπηρεάσει.

Μίλησα εὐθέως γιά «πρόθεση». Ὁ Γ. Κατηφόρης μέ κατηγορεῖ ἤδη ὅτι κάνω «δίκη προθέσεων». Νομίζω ὅτι οἱ προθέσεις, ἄκόμα καί οἱ ἀνομολογητες, μπαίνουν στό παιχνίδι. Ὄταν μάλιστα εἶναι καί ρητά ὁμολογημένες, τότε ἡ δίκη τους δέν ἐπιτρέπεται ἀπλῶς· ἐπιβάλλεται. «Προεκλογικά δημοσίευσσα δύο ἄρθρα»,

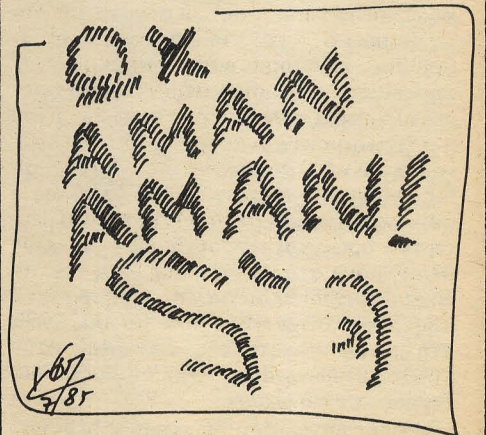
γράφει ὁ Γ. Κατηφόρης — μέ ποῖο σκοπό; Μά «μέ σκοπό νά ἐνισχύσω τήν προεκλογική καμπάνια τοῦ ΠΑΣΟΚ». Καί ἔρχεται τώρα νά μέ κατηγορήσει πού δέν τοῖμπησα καί δέν ἄρχισα γιά ἀσχολοῦμαι μέ τά περί ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας καί τά ρέστα. Χοντρό μου φαίνεται...

Νά γιατί λοιπόν δέν ἀσχολήθηκα μέ «τά ἐπιχειρήματά» του, ὅπως μοῦ προσάπτει. Εἶναι σίγουρος ὅμως ὅτι θέλει νά ἀσχοληθῶ; Νά ρωτήσω, γιά παράδειγμα, ἂν ὁ φραγμός στήν «κάθε ἄσκηση κρατικῆς ἐξουσίας», ἡ ὁποία «περιέχει ἀναπόφευκτα κάποιο στοιχεῖο αὐθαιρεσίας», εἶναι ὁ Μένιος καί ὁ Κουλουμπής, ὁ Καταιφάρας καί ὁ Σκουλαρίκης; Ἄν ἡ «μόνιμη ἀντίθεση» τῶν ἀριστερῶν «στό φαινόμενο τῆς ἐξουσίας» ἐκπροσωπεῖται ἐπάξια ἀπό τόν Τσοχατζόπουλο; Ἄν ἡ διεκδίκηση «μῆς κοινωνίας πραγματικά ἐλεύθερης χωρίς ἐξουσιαστές καί ὑπηκόους» ἔχει ἀταλάντευτο μπιστάρι τῆς τῆν ΠΑΣΚΕ; Ἄν τάσεις πρὸς ἄμεση δημοκρατία γεννιῶνται καί διευρύνονται στό Σοβιέτ τοῦ Καστριῦ καί στήν Κομμούνα τῆς Ἐλδούνας;

Τελικά, μοῦ φαίνεται, θέλει νά τόν ρωτήσω. Καί ὄχι μόνο αὐτό· μοῦ ἔχει ἤδη ἀπαντήσει, στό κείμενο τοῦ τελευταίου Ἀντί: «Ἡ μεγάλη ἀνώδυμη ἑλληνική Ἀριστερά (...) νίκησε καί τό '58 καί τό '63 καί τό '64 καί τό '81. Αὐτή νίκησε ξανά προχθές, στίς 2 τοῦ Ἰουνίου, ξεφεύγοντας τήν τελευταία παγίδα πού τῆς εἶχαν στήσει ἀπό στενοκαρδο μικροκομματικό ὑπολογισμό (...) οἱ ἡγεσίες καί τῶν δύο κομμουνιστικῶν κομμάτων. Νά τήν καταντήσουν νεροκουβαλητή στόν ἀρχιποστάτη τοῦ '64. Πρέπει νά εἶναι κανεῖς πολύ μικρόψυχος γιά νά διανοεῖται πῶς οὐδὲποτε ἄλλο ἐκτός ἀπό περηφάνια, ἀπό αἰσθημα βλαβῆς ἱκανοποίησης, μπορεῖ νά νιώθει σήμερα ὁποῖος ἐξόδεψε τή ζωή του κοντά στήν ὑπέροχη, τῇ μεγάλῃ ἑλληνικῇ Ἀριστερά».

Ἡ Δημοκρατία νίκησε, ἔλεγε ὁ Γεώργιος Παπανδρέου (καί τό πρὲ μετὰ καί ὁ γιός του καί ἤδη κάνει πρόβες στόν καθρέφτη ὁ ἐγγονός του). Ἀλλά δέν ἤξερε ὁ φουκαράς ὁ Γέρος καί οἱ κατιόντες του ὅτι ἐμεῖς εἶχαμε στήν πραγματικότητα νικήσει. Ὅτι τοῦς ἔχουμε καπελλάσει.

Γιώργος Καρρᾶς

Θ' ΑΡΧΙΣΟΥΜΕ
ΚΑΜΙΑ ΦΟΡΑ;

Διερργασίες στήν ανανεωτική 'Αριστερά

Μέ τό ΚΚΕ έσωτ. καί γενικότερα τήν ανανεωτική 'Αριστερά, έτσι όπως είναι, φαίνεται ότι τό πράγμα δέν πάει άλλο: δέκα χρόνια τώρα μιά διακύμανση μεταξύ 1,37% καί 3,4%, μιά υπόθεση μεταξύ φθοράς καί άφθαρσίας.

"Αν όμως οί διαπιστώσεις είναι κοινά άποδεκτές, άν κανείς δέν μπορεί ν' άμφισβητήσει στά σοβαρά τά περιγραφικά στοιχεία πού συνθέτουν τή σημερινή κατάσταση, κι άν άκόμη, όπως φαίνεται, είναι επίσης κοινή ή πεποίθηση ότι «κάτι πρέπει νά γίνει», ώστόσο κάθε άλλο παρά είναι ώριμα τά πράγματα για νά δοθεί μιά ένιαία καί προπαντός πειστική από όλους καί πρós όλους άπάντηση στό μοιραίο έρώτημα «Τί νά κάνουμε;». Ευεξήγητες καί οί αιτίες τής άσυμφωνίας πού, δυστυχώς, έκλαμβάνονται ως «πλουραλισμός». 'Αλλά σκοπός έτούτου του σημειώματος δέν είναι ν' άσχοληθούμε μέ τή γενεαλογία τής άσυμφωνίας στις γραμμές τής 'Αριστεράς.

"Όμως παρά τό γεγονός ότι πολλές οί άπόψεις καί πλείστα τά σημεία άσυμφωνίας, μπορεί κανείς νά διακρίνει δύο διαφορετικές στάσεις άπέναντι στά προβλήματα. 'Ενδεχομένως νά μή συμπίπτουν οί θεωρητικές καί οί πολιτικές άφετηρίες όλων όσοι συντάσσονται μέ τή μιά ή μέ τήν άλλη, πάντως ή καθεμιά προδίδει, τό λιγότερο, μιά διαφορετική πολιτική έυαισθησία. "Ετσι μιά κατηγορία άριστερών, έντός καί εκτός ΚΚΕ έσωτ., ύποστηρίζει ότι χρειάζεται ένας ριζικός πολιτικός άναπροσανατολισμός τής 'Αριστεράς, ότι ή προβληματική, άβέβαιη καί άφερέγγυα κατάστασή της όφείλεται στην πολιτική της ή όποία, μέ δύο λόγια, τής άπαγορεύει μιάν αυτόνομη πολιτική ύπαρξη, ενώ τά τελευταία χρόνια θολώνει τά μέτωπα καί επιτρέπει τήν ένσωμάτωση των άριστερών στό ΠΑΣΟΚ. 'Η άλλη κατεύθυνση, χωρίς πάντα νά παραγνωρίζει ότι ύπάρχουν καί προβλήματα πολιτικής γραμμής, έντοπιζει τά αίτια τής κακοδαιμονίας στό είδος του πολιτικού φορέα. "Ετσι μιά τάση αυτού του προσανατολισμού (πράγματα βέβαια άρκούντως γνωστά από τήν ειδησεογραφία, βλ. π.χ. κα-

ταποιστικό άρθρο του Γιάννη Φλώρου στό τελευταίο ΑΝΤ) ύποστηρίζει ότι πρέπει νά δημιουργηθεί ένας νέος φορέας χωρίς άναφορά στά κομμουνιστικά πράγματα, μιά άλλη νά δημιουργηθεί μέ βάση τό ΚΚΕ έσωτ. ή "Ένωση Κομμουνιστών - Σοσιαλιστών 'Ελλάδας (ΕΚΟΣΕ) καί μιά τρίτη τά πράγματα από όργανωμένη άποψη νά μείνουν ως έχουν.

"Υποτίθεται ότι όλες αυτές οί άπόψεις θά δημοσιοποιηθούν, όλοι οί άριστεροί θά λάβουν μέρος στις σχετικές διαδικασίες πού ύπόσχεται τό ΚΚΕ έσωτ. καί τά πράγματα θά ξεδιαλύνουν στό συνέδριό του πού συγκαλείται για τίς άρχές του 1986. "Ισως. 'Αλλά τά πράγματα είναι άρκούντως σοβαρά ώστε νά άφεθούν στή δικαιοδοσία των συνεδρίων. Γιατί τά πάντα παίζονται πριν από αυτά, τά πάντα εξαρτώνται από τήν πολιτική έτοιμότητα του κόσμου τής 'Αριστεράς καί τήν ποιότητα τής πολιτικής διαμάχης. "Ισως αυτή τή φορά, μετά από τόσες διαψεύσεις, ή κατάσταση νά είναι πιο ώριμη για ριζικούς άναπροσανατολισμούς.

Γι' αυτούς τους ριζικούς άναπροσανατολισμούς, πού ύπαγορεύονται από τήν κρισιμότητα των προβλημάτων καί τήν άνάγκη τής έπικαιροποίησης τής σοσιαλιστικής προοπτικής, όρισμένοι από τους συντάκτες του *Δεκαπενθήμερου Πολίτη* (καί συγκεκριμένα οί: Δημήτρης 'Αβραμίδης, Μαρίαννα Δήτσα, "Αγγελος 'Ελεφάντης, Βασίλης Ζουναλής, Γιώργος Καρράς, Διονύσης Καψάλης, Κυριάκος Κατζουράκης, Σταύρος Λιβαδάς, Γιώργος Μαργαρίτης, 'Αριστείδης Μπαλτάς, Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος, Νίκος Πολίτης, Χρύσα Προκοπάκη καί 'Ασημίνα Σταματοπούλου), έκαναν μιά πρώτη καταγραφή των άπόνεών τους σε ένα κείμενο πού ήδη επιδόθηκε στό ΚΚΕ έσωτ. καί όποιος θέλει μπορεί νά τό προμηθευτεί.

Τά κεντρικά σημεία θά μπορούσαν νά συνοψιστούν ως έξης: 1) 'Η κρίση τής ελληνικής κοινωνίας είναι τέτοια σήμερα πού είτε θά έπιταχυνθεί ό δρόμος του «ά-γριου» καπιταλιστικού έκσυγχρονισμού

είτε θά έπικαιροποιηθεί πολιτικά ή σοσιαλιστική προοπτική καί τό σοσιαλιστικό σχέδιο. 2) 'Η 'Αριστερά πρέπει νά ξεκόψει από τίς αναχρονιστικές ιδεολογίες του άντιφασισμού, του λαϊκομετωπισμού καί των σταδίων, νά άναδείξει τήν επικαιρότητα του σοσιαλισμού βασιζόμενη σ' εκείνα τά κοινωνικά στρώματα πού είναι οί παραγωγοί τής υλικής καί πνευματικής ζωής. 3) Στην προοπτική αυτή ή 'Α-

ριστερά έρχεται σε αντίθεση μέ τίς ιδέες καί πρακτικές πού πρυτανεύουν στό χώρο του ΚΚΕ, αλλά επίσης καί του ΠΑΣΟΚ, τό όποιο άποτελεί πλέον τή δεύτερη έκδοχή του άστικού έκσυγχρονισμού. 4) "Αν ό σοσιαλισμός είναι έπίκαιρος δέν είναι καί νομοτελειακά άναπόδραστος. 'Αναντικατάστατο έργαλείο για τήν άνάδειξη των δυνάμεων του σοσιαλισμού παραμένει πάντα τό κομμουνιστικό κόμμα. 'Ο κομμουνισμός δέν είναι ιστορικά ξεπερασμένος. 35) «'Εμεις ύποστηρίζουμε», καταλήγει τό κείμενο, «τή θέση ότι «ά-πλω» τό ΚΚΕ έσωτ. πρέπει νά γίνει ένα πραγματικό κομμουνιστικό κόμμα. Νά γίνει τό 'Ελληνικό Κομμουνιστικό Κόμμα».

Βεβαίως ή προβολή των σημείων αυτών δέν σημαίνει ότι τά προβλήματα λύνονται τελεσίδικα. 'Αλλά όπως καί κάθε άλλη άποψη έντάσσεται σε μιά πολιτική διαδικασία στην όποία ό καθένας μπορεί νά συναντήσει τον άλλο, ώστε οί γραμμές καί οί άναπόφευκτες διαφοροποιήσεις νά γίνουν σαφέστερες. Σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά, ή άναζήτηση καί ή συζήτηση είναι όροι για τήν άνασυγκρότηση τής 'Αριστεράς, για τήν άνασυγκρότηση των δυνάμεων του σοσιαλισμού στον τόπο μας. 'Ο *Δεκαπενθήμερος Πολίτης* θέλει μέ τον τρόπο του νά συμβάλει σ' αυτή τή διαδικασία πού έρχεται από παλιά καί συνεχίζεται. "Ηδη στό τεύχος αυτό για τό ζήτημα του φορέα εκθέτει τίς άπόψεις του ό Θανάσης 'Αθανασίου, μέλος τής Κ.Ε. του ΚΚΕ έσωτ. Στα έπόμενα τεύχη θά ύπάρξουν καί άλλες συμβολές.

Κ.Κ.

Τό πρόβλημα του «φορέα» ή ή φυσιογνωμία της ανανεωτικής ἀριστεράς

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Οι απόψεις που εκφράζονται παρακάτω δεν έχουν ως αιτιολογική βάση τα αποτελέσματα των τελευταίων βουλευτικών εκλογών. Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται απλώς να επιβεβαιώσουν για μία ακόμη φορά τα προβλήματα της κομμουνιστικής ἀριστεράς, προβλήματα τα όποια πρώτον έχουν «δομικό» χαρακτήρα και όχι συγκυριακό, δεύτερο άφορουν όλόκληρη την ευρωπαϊκή κομμουνιστική ἀριστερά, ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που υπάρχουν από χώρα σε χώρα, και τρίτον, εκδηλώνονται με ιδιαίτερα έντονο τρόπο στην ελληνική περίπτωση.

Στό σημείωμα αυτό θα ασχοληθώ κυρίως με την ανανεωτική κομμουνιστική ἀριστερά γιατί εκεί βρίσκεται η δυνατότητα, ή έλπίδα της ἀριστεράς για μετάβαση σε μία σύγχρονη σοσιαλιστική κοινωνία όπου η κατάργηση της εκμετάλλευσης θα είναι πραγματική και όχι ψευδελίγραφο και ταυτόχρονα θα συνοδεύεται από τη συνολική απελευθέρωση του ανθρώπου. Ἀκόμη γιατί αν υπάρχει δυνατότητα επαναπροσανατολισμού, μόνο στην ανανεωτική κομμουνιστική ἀριστερά μπορεί να αναζητηθεί.

Θεωρώ δηλαδή πώς τό ΚΚΕ —και κάθε παρόμοιο ΚΚ— στερημένο από τη δυνατότητα κριτικής σκέψης, μαρξιστικής ἀνάλυσης, δέσμο ενός μοντέλου «σοσιαλισμού» που τό χαρακτηριστικό του δεν είναι ότι «επιβάλλεται» απ' τα πάνω στό λαό αλλά ότι δεν είναι σοσιαλισμός, δέσμο ενός συστήματος που αναπαράγει την οικονομική εκμετάλλευση και την άλλοτρίωση σε όλα τα επίπεδα, που αναπαράγει τις εξουσιαστικές σχέσεις στό επίπεδο της παραγωγικής διαδικασίας, στις κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές σχέσεις, αυτό λοιπόν τό κόμμα είναι από την αρχή, από τη φύση του, τή φυσιογνωμία και την ιδεολογία του έξω από τον άγώνα για την κοινωνική απελευθέρωση, την οποία προφανώς *αντιστρατεύεται* και *αντιπαλεύει*. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν αξίζει τον κόπο να ασχοληθεί κανείς μαζί του. Ἀντίθετα είναι ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα να αναλύσουμε τό ρόλο και τις συνέπειες της ιδεολογίας και της πρακτικής αυτού του κόμματος στην σύγχρονη κοινωνία. Νά αναλύσουμε τό φανακισμό των αγωνιστών που τό ακολουθούν και ακόμη τό πώς ένα συντηρητικό κόμμα —όπως τό ΚΚΕ— μπορεί να εμφανίζεται σαν κομμουνιστικό. Ὅμως για τις ανάγκες αυτού του άρ-

θρου κάτι τέτοιο δεν χρειάζεται να γίνει. Ἀρκεί μόνο ο παραπάνω προσδιορισμός για να προχωρήσουμε τή σκέψη μας στό κεντρικό ζήτημα που είναι ή προοπτική, ή φυσιογνωμία και οι αντιφάσεις της ανανεωτικής κομμουνιστικής ἀριστεράς.

Είναι ίσως περιττό να πούμε ότι οι απόψεις που θα ακολουθήσουν δεν φιλοδοξούν να απαντήσουν σε όλες τις πλευρές του ζητήματος, πολύ δε περισσότερο δεν σημαίνει ότι διεκδικούν τό αλάθητο. Αυτό που χρειάζεται είναι υπεύθυνη, άδογματιστη, συστηματική συζήτηση δημόσια και μέσα στό ΚΚΕ έσωτ. Έτσι ώστε όποιαδήποτε κατάληξη να είναι προϊόν ώριμης συνείδησης και να διασφαλίζει την ενότητα του κόμματος. Αυτό σημαίνει ότι τό ζήτημα δεν μπαίνει απειλητικά και διασπαστικά, αλλά ούτε πρέπει να αντιμετωπιστεί απειλητικά και διασπαστικά από όσους έχουν αντίθετη άποψη. Φυσικά ή στάση της ήγεσίας του κόμματος ως προς τό χαρακτήρα και τους όρους του διαλόγου θα είναι καθοριστικής σημασίας για την ποιότητα της προβληματικής και την όμαλή εξέλιξη του διαλόγου συνολικά. Πρέπει να πούμε ότι απ' αυτήν την άποψη τα σημάδια είναι ένθαρρυντικά.

2. Ἡ εικόνα της κομμουνιστικής ἀριστεράς

Αυτό που παρατηρούμε μετά τό τέλος του έμφυλιού πολέμου στην Ἑλλάδα μέχρι σήμερα όσον άφορά την «έκλογική συμπεριφορά» της ἀριστεράς είναι ότι, με εξαίρεση τις εκλογές του 1958, τά ποσοστά της κινούνται μεταξύ του 9% και 14% περίπου. Ἀκόμη ότι στό βαθμό που ένα «ένδιάμεσο» κόμμα μεταξύ παραδοσιακής δεξιάς και παραδοσιακής ἀριστεράς διεκδικεί την έξουσία, τά ποσοστά της δεύτερης συμπιέζονται προς τα κατώτατα όρια. Ἡ ἀριστερά έρμηνευε τό γεγονός αυτό πάντα με άναφορά στό ζήτημα της συγκυρίας —έκλογικό σύστημα, τρομοκρατία, λάθη στην τρέχουσα πολιτική γραμμή, οργανωτικές αδυναμίες κ.λπ. Χωρίς βέβαια να μηδενίζει κανείς τους παράγοντες αυτούς, έντούτοις πρέπει να είναι άθεράπευτα δογματικός για να μην καταλαβαίνει ότι όταν ένα γεγονός επαναλαμβάνεται επί μισόν αιώνα, κάτι τό μονιμότερο, τό οργανικότερο, τό «δομικό» πρέπει να λειτουργεί που να έρμηνεύει την εξέλιξη αυτή (στασιμότητα) και όχι μόνο κυρίως οι λόγοι της συγκυρίας. Πολύ δε περισσότερο όταν σε γενικές γραμμές τό φαινόμενο αυτό (ανε-

ξάρτητα από τις διαφορές στό ποσοστό) παρατηρείται σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες με άλλη πολιτική εξέλιξη από τή δική μας μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Για να «όλοκληρώσουμε» την εικόνα πρέπει να προσθέσουμε ότι τά ΚΚ έχουν μία μικρότερη ή μεγαλύτερη ιδεολογική έπιρροή, μικρότερη ή μεγαλύτερη σύνδεση με τά εργατικά συνδικάτα και την τοπική αυτοδιοίκηση, άσκουν κριτική και πίεση στό κόμματα που κυβερνούν για να τά «σπρώξουν» σε ἀριστερότερες ή σε λιγότερο αντιδραστικές κατευθύνσεις και είναι καταγραμμένα στην συνείδηση του λαού ως *φυσική μόνιμη αντιπολίτευση*.

Όπου δε κλήθηκαν να συμμετάσχουν στην έξουσία, κλήθηκαν να εφαρμόσουν μία πολιτική κόμματος —μέ τό ψευδελίγραφο του μίνιμουμ προγράμματος— παίζοντας τό ρόλο μιάς κατά παραχώρηση συμπληρωματικής δύναμης σε κυβερνητικό επίπεδο. Για να είμαστε πιο σωστοί πρέπει να πούμε (ή να όμολογήσουμε) ότι και τά ίδια τά ΚΚ έχουν την ίδια συνείδηση για τον έαυτό τους, δηλαδή τή συνείδηση της μόνιμης αντιπολίτευσης και της κριτικής φωνής.

Είναι σα να έχουν σιωπηρά παραιτηθεί από αυτό που θα 'πρεπε να είναι αυτόνοτο, δηλαδή από τή διεκδίκηση της έξουσίας σήμερα, τώρα, σε κάθε εκλογική μάχη. Είναι σα να δέχονται ότι «δεν είναι ή σειρά τους», ότι θα είναι ή σειρά τους άμα... έρθει ο σοσιαλισμός (!), δηλαδή όταν κάποια άλλα κόμματα που θα κυβερνούν θα... φέρουν τό σοσιαλισμό!! (έμεις θα αγωνιζόμαστε μόνο «από τά κάτω»).

Αυτή σε γενικές γραμμές είναι ή εικόνα της κομμουνιστικής ἀριστεράς στην Ἑλλάδα και στην Ευρώπη. Καί βέβαια προκύπτει τό ερώτημα γιατί συμβαίνει αυτό. Ἐτσι πρέπει να είναι; Αυτός είναι ο ρόλος της ἀριστεράς; Πώς θα έρθει ο σοσιαλισμός; Ποιά είναι ή στρατηγική των ΚΚ και πώς ανταποκρίνονται σε αυτή τή στρατηγική;

Ἐδώ χρειάζεται να κάνουμε μία μικρή άναφορά στην εποχή... της Τρίτης Διεθνούς.

3. Τά κόμματα της Τρίτης Διεθνούς και ή αντίστοιχία μεταξύ στρατηγικής, ιδεολογίας και πολιτικής πρακτικής

Τά ΚΚ στην εποχή της Ὀκτωβριανής Ἐπανάστασης (και μέχρι τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο) είχαν τή στρατηγική της βίαιης άνατροπής του καπιταλιστικού συστήματος. Ἦταν ή εποχή των «προλεταριακών» επαναστάσεων, του «γκρεμίματος» της αστικής τάξης με ένοπλη σύγκρουση, κατάληψη και «σπάσιμο» της κρατικής μηχανής. Τά ΚΚ —τότε— ύπόσχονταν την άνατροπή του καπιταλισμού *άμεσα* έτσι ώστε τό ιστορικό-ιδεολογικό στοιχείο (ύπόσχεση μιάς άλλης, μιάς σοσιαλιστικής κοινωνίας) συνδεόταν με τό πολιτικό στοιχείο, δηλαδή άνατροπή του καπιταλισμού, *άμεσα* και όχι στό άπώτερο, άγνωστο μέλλον. Ἐ-

πρόκειτο δηλαδή για ένα οργανικά και όρθολογικά «δεμένο» σύνολο στρατηγικής, τακτικής και πολιτικής πρακτικής που ταίριαζε στις συνθήκες της εποχής εκείνης.

Μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, μετά τις διευθετήσεις που έγιναν στον ευρωπαϊκό χώρο, έχουμε εντελώς καινούργιες επιλογές από τη μεριά των ευρωπαϊκών ΚΚ. Μέσα από τις αναλύσεις για τις αλλαγές στις σύγχρονες αναπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες τα ΚΚ καταλήγουν στη νέα στρατηγική του ευρωκομμουνισμού. "Άξονας αυτής της αντίληψης είναι η λογική των διαρθρωτικών αλλαγών, ο δημοκρατικός δρόμος προς τον σοσιαλισμό. Από το σημείο αυτό θα αναφερόμαστε πλέον στα ευρωκομμουνιστικά κόμματα που ξέκοψαν από τη σταλινική παράδοση γιατί για τα άλλα ΚΚ το ζήτημα μπαίνει διαφορετικά όπως είπαμε από την αρχή.

4. 'Η αναντιστοιχία ανάμεσα στον δημοκρατικό δρόμο προς τον σοσιαλισμό και τον στενό κομμουνιστικό χαρακτήρα των κομμάτων. 'Η διάσταση μεταξύ στρατηγικής και πολιτικής

Ο δημοκρατικός δρόμος για το σοσιαλισμό άρνητικά σημαίνει εγκατάλειψη της τακτικής της άμεσης και βίαιης (ένοπλης) λύσης της βασικής αντίθεσης του καπιταλιστικού συστήματος (κεφαλαίου — έργασίας). Θετικά σημαίνει την υιοθέτηση της λογικής των διαρθρωτικών αλλαγών που μέσα από μία μη ένοπλη διαδικασία ή υπόθεση του σοσιαλισμού θα κερδίζει θέσεις και θα δημιουργεί ρήγματα στο καπιταλιστικό σύστημα. Πρόκειται δηλαδή για επικέντρωση της πολιτικής πάλης στη λύση των κυρίαρχων κάθε φορά αντιθέσεων του συστήματος. "Ετσι η πολιτική πάλη πρέπει να διαπνέεται, να διαπερνάται, να συνδέεται με το δράμα, την ιδεολογία. Οι λύσεις δηλαδή που προτείνουμε, για τις οποίες αγωνιζόμαστε, μας κατευθύνουν προοπτικά στη λύση της βασικής αντίθεσης. "Εχουμε έτσι μία χρονική απομάκρυνση του στρατηγικού στόχου (σοσιαλιστική κοινωνία) από το πολιτικό στοιχείο της άμεσης καθημερινής πάλης που σκοπεύει σε μεταρρυθμίσεις, σε διαρθρωτικές αλλαγές, σε λύση των κυρίαρχων αντιθέσεων. Πρόκειται δηλαδή για μία μακρόχρονη διαδικασία και το έρώτημα που μπαίνει είναι: Σ' αυτή τη διαδικασία ποιός είναι και ποιός πρέπει να είναι ο ρόλος της αριστεράς; "Εδώ ανοίγονται δύο δρόμοι.

5. Οι δρόμοι που ανοίγονται για την αριστερά

α) Ο ένας δρόμος είναι αυτός που περιγράψαμε προηγουμένως μιλώντας για την εικόνα της κομμουνιστικής αριστεράς — και ο οποίος ακολουθείται... με συνέπεια. 'Η αριστερά κρατάει για τον εαυτό της τον ρόλο του ιδεολογικού μηχανισμού (παρότι ονομάζεται κόμμα) μέσα α-

πό τον αυστηρό και όροθετημένο κομμουνιστικό της χαρακτήρα, ασκεί πίεση στα κόμματα που κυβερνούν, εκχωρεί τη διακυβέρνηση σε άλλα κόμματα, μέχρις ότου ωριμάσουν οι κοινωνικοί όροι για το πέρασμα στο σοσιαλισμό. Αυτή η αριστερά δουλεύει για τό... αύριο, συγκεντρώνει επομένως αποκλειστικά τους ιδεολόγους του αύριο (και παρ' όλα αυτά παραπονείται που ο λαός με την ψήφο του την τοποθετεί στο αύριο). "Αν λοιπόν αυτός είναι ο ρόλος της, τότε πραγματικά το μόνο που πρέπει να κάνει είναι να βελτιώνεται οργανωτικά, να συνδέεται όσο γίνεται καλύτερα με το μαζικό κίνημα, να έχει μία όσο γίνεται καλύτερη πολιτική πλατφόρμα για το σήμερα που να την υποδεικνύει στους άλλους να την εφαρμόσουν και να τους εγκαλεί αν δεν τό κάνουν και όλα τα υπόλοιπα γνωστά. Τό μόνο που πρέπει ν' αλλάξει στην περίπτωση αυτή είναι να μην παραπονείται που τα κυβερνώντα κόμματα δεν εφαρμόζουν τό πρόγραμμα της αριστεράς και φυσικά να μην άδικεί τους ψηφοφόρους που την τοποθετούν στο άοριστο μέλλον.

β) "Αν όμως αντίθετα επιδιώκει, και κατά τη γνώμη μας πρέπει να επιδιώκει, τη συμμετοχή της στη διακυβέρνηση της χώρας — όχι σαν κολαούζος ή παραπλήρωμα αλλά αυτόνομα — τότε πρέπει να επαναπροσανατολιστεί συνολικότερα. 'Η φυσιογνωμία και ο χαρακτήρας του κόμματος πρέπει να έρθει πιό κοντά, να αντιστοιχηθεί στο χαρακτήρα της πολιτικής πάλης και των διαρθρωτικών αλλαγών. Είναι προφανές ότι στην περίπτωση αυτή τό κόμμα πρέπει να άποκτησει την ευρύτητα που αντιστοιχεί στην ευρύτητα των ιδεολογικών ρευμάτων και κοινωνικών δυνάμεων που ένδιαφέρονται για μία άριστη λύση των κυρίαρχων αντιθέσεων σήμερα. Οι δυνάμεις αυτές είναι συντριπτικά περισσότερες από έμάς τους αυστηρούς, κομμουνιστές ιδεολόγους που μάς ένδιαφέρει τό αύριο.

6. Ποιά είναι τά βασικά στοιχεία αυτής της νέας φυσιογνωμίας, του νέου φορέα της αριστεράς

1. Τό θεωρητικό του «έργαλειο» θά είναι ή μαρξιστική θεωρία και ο στόχος του ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός της κοινωνίας με δημοκρατία και αυτοδιαχείριση.

2. Δέν θά ονομάζεται κομμουνιστικό κόμμα.

3. Θά άπορρίπτει τον ύπαρκτό σοσιαλισμό και θά διακηρύσσει καθαρά ότι δέν πρόκειται για σοσιαλισμό, αλλά για τρόπο παραγωγής που πρέπει να διερευνηθεί επιστημονικά.

4. Δέν θά άπαιτεί από τό ύποψήφιο μέλος να είναι κομμουνιστής για να ένταχθεί. Μπορεί και να είναι αριστερός ή δημοκράτης.

5. Κυρίαρχο στοιχείο της φυσιογνωμίας του θά είναι ή άσκηση της πολιτικής, οι θέσεις και οι άγώνες για τη λύση των κυρίαρχων αντιθέσεων της έλληνικής κοινωνίας και όχι ή κομμουνιστολογία, δη-

λαδή άμβλυνση του στοιχείου της μονολιθικής ιδεολογικής ένότητας και της συνακόλουθης κομμουνιστικής (σταλινικής) παράδοσης. Θά μπορούσαμε να τό πούμε και διαφορετικά: δυνατότητα συνύπαρξης διαφόρων ρευμάτων στα πλαίσια της αριστεράς και του μαρξισμού.

6. Φυσικά μιλάμε για κόμμα ένιαίο και όχι για συμμαχία.

7. Χώρος κοινωνικής αναφοράς θά είναι ή έργατική τάξη, τά νέα στρώματα των εργαζομένων, τά κινήματα κοινωνικής κριτικής, ή νεολαία, οι διανοούμενοι (δηλαδή οι «ύποδεέστερες» τάξεις που συνθέτουν την πλειοψηφία του έλληνικού λαού).

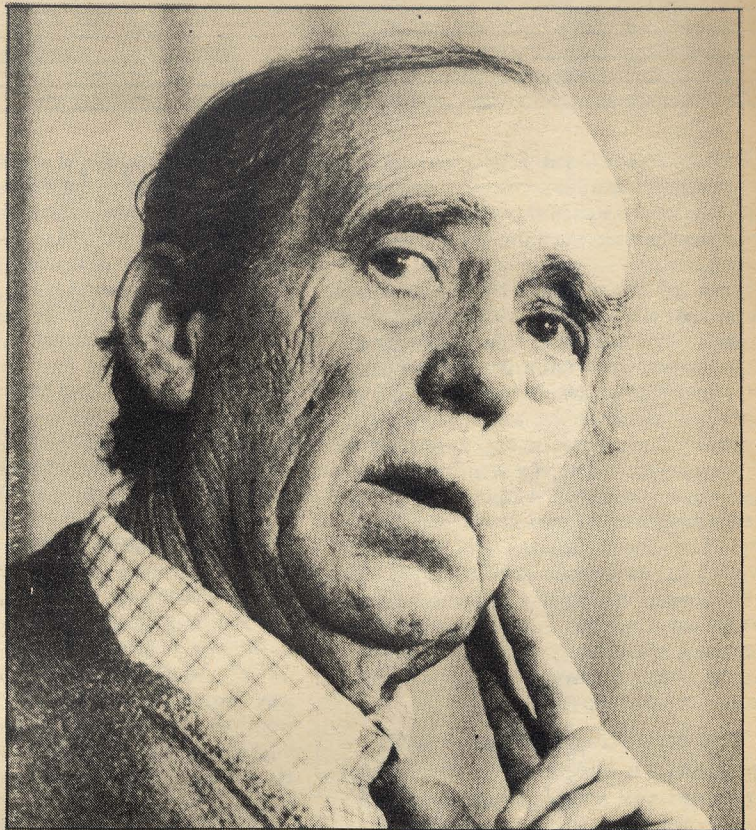
Μιλάμε λοιπόν για ένα κόμμα που θά ύπερασπίζεται τά συμφέροντα των κατώτερων τάξεων, δηλαδή για ένα κόμμα με σαφή ταξικότητα και ταξική πολιτική. "Επομένως μιλάμε για ένα κόμμα όχι «πολυσυλλεκτικό» στην άσκηση της πολιτικής. "Επίσης για ένα κόμμα που θά άπορρίπτει κάθε πολιτικό και ιδεολογικό συμφιλίωτισμό και συμπαράτηση με τό ΚΚΕ. 'Η δυναμική αυτού του κόμματος θά είναι ή δξυση του ιδεολογικού και πολιτικού μετώπου και όχι ή άμβλυνση. "Ακόμη μιλάμε για ένα κόμμα που θά είναι ύποχρεωμένο — διεκδικώντας τη διακυβέρνηση του τόπου — να έχει πρόγραμμα κυβερνητικό, δηλαδή συγκεκριμένο για όλα τά ζητήματα της έλληνικής κοινωνίας με άξονα τό σήμερα και κατεύθυνση τό σοσιαλιστικό αύριο. Δηλαδή για ένα κόμμα που δέν θά μπορεί να άποφεύγει τό σήμερα στο όνομα του αύριο.

Μέ αυτούς λοιπόν τους όρους μπαίνει — από τον ύπογράφο — τό θέμα του «φορέα», τό θέμα της μετεξέλιξης του ΚΚΕ έσωτ. Είναι προφανές δηλαδή ότι τό ζήτημα δέν μπαίνει επειδή ύπάρχουν κάποιοι (έστω άρκετοί) άνέντακτοι ή επειδή ύπάρχουν κάποιοι (έστω άρκετοί) έγκλωβισμένοι στο ΠΑΣΟΚ και στο ΚΚΕ. "Απλώς τό γεγονός αυτό — της ύπαρξης αυτών των κατηγοριών — άποτελεί έννοική συγκυρία για έναν τέτοιο φορέα.

Είναι άκόμα δοσμένο ότι τό ΚΚΕ θά κερδοσκοπήσει ιδεολογικά, αφού θά παραμείνει ο μόνος έκφραστής της παραδοσιακής κομμουνιστικής αριστεράς. "Ωστόσο, αυτό περίπου έχει ήδη πραγματοποιηθεί και με τά σημερινά δεδομένα. "Υστερα αυτό που είναι ζητούμενο δέν είναι ή διαπάλη για περιχαράκωση κάποιων ψηφοφόρων της παραδοσιακής κομμουνιστικής αριστεράς. Τό ζητούμενο είναι ή άνάπλαση της έλληνικής κοινωνίας, ο σοσιαλισμός.

Θανάσης 'Αθανασίου

ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ 1917-1985

Έχοντας μπροστά του τήν πόλη του, τήν Κολωνία, σχεδόν συντρίμια, ο Μπέλ αρχίζει νά γράφει μιλώντας γιά αυτά πού έζησε: γιά τόν πόλεμο, τή δύσκολη ζωή στην ά-μέσως μεταπολεμική Γερμανία.

Καί τήν ένοχή, μιά ένοχή όμως πού πληρώθηκε μέ τή συμφορά και τήν καταστροφή. Σέ αυτή τήν αντιφατική συνύπαρξη ένοχης-πόνου κινούνται τά πρώτα έργα του Μπέλ. Περιγράφει σκληρά, λιτά, χωρίς νά έξωραίζει. Ταυτόχρονα όμως στρέφει και τήν κριτική του κατά τής γενικευμένης συλλογικής άμνησίας πού έτεινε νά επικρατήσει, μιάς άπώθησης δηλαδή του πρόσφατου παρελθόντος συνυφασμένης μάλιστα μέ τήν άνομολόγητη αίσθηση του άδικημένου. Αυτό όμως όχι γιά νά ώθήσει τούς συμπατριώτες του σέ άδιάκοπες τύψεις (ή άλλη όψη του νομισματος), αλλά γιά νά απαλλαγούν από τήν ένοχή κοιτάζοντας τήν κατάματα: γιατί μόνο τό όριστικό ξεκαθάρισμα των λογαριασμών μέ τό παρελθόν άνοιγε κάποια διέξοδο ώστε νά συμπλιωθεί κανείς και νά παρέμβει στό σήμερα: «Γιά νά καταλάβουμε πός τά πού πρέπει νά πάμε και τί πρέπει νά κάνουμε ως λαός», έλεγε άργότερα, «πρέπει πρώτα νά καταλάβουμε ποιοί είμαστε. Και γιά νά τό καταφέρουμε αυτό πρέπει νά δούμε καλά από πού περάσαμε». Ήταν εκείνο πού άργότερα όρισμένοι περιφρόνησαν ως «λογοτεχνία των έρειπίων»...

Αυτή τή στάση του, τήν προσπάθεια νά σπρώξει πός μιά συλλογική άυτογνωσία, ο Μπέλ δέν τήν εγκατέλειψε όταν καταπιανόταν άργότερα μέ τό παρόν τής νέας Γερμανίας. Κριτικός, έπίμονος, έδινε πάντοτε τό παρών. Ήταν έπιπέσει τήν έχθρα του συντηρητικού πολιτικού κόσμου και τύπου, αυτό δέν όφείλεται μόνο στην καταγγελία «τής βρωμιάς μιάς κάποιας μερίδας του τύπου» πού προάγει τήν «συλλογική ύστερία» γιά τήν τρομοκρατία (ή Καταρίνα Μπλούμ κυκλοφορεί έναν μόλις μήνα πριν από τή δίκη του Μπάαντερ τής ΡΑΦ)· αν αυτό του έπέφερε τό στίγμα του «συμπαθούντος», στή βάση τής έχθρότητας βρίσκεται μάλλον ή κριτική του στάση άπέναντι στην κοινωνία του λεγόμενου Γερμανικού Θαύματος. Μέ τά λόγια του Έντσενσμπέργκερ: «Ή έπιτυχία του Μπέλ παρωδούσε εκείνην τής Λουφτχάνσα, τής Ντόιτσε Μπάνκ, τής Ντέμελερ-Μπέντς, τήν έπιτυχία ενός όλόκληρου κράτους, άπέναντι στην όποία αυτός άμυνόταν μέ χέρια και μέ πόδια».

Μέ τό ίδιο πάθος πού υπερασπιζόταν τή δημοκρατία και τά ανθρώπινα δικαιώματα στή χώρα του ο Μπέλ νοιαζόταν γιά όλες τές χώρες —και τές ανατολικές: αυτός διαμαρτυρήθηκε δημόσια στην Πράγα τό 1968, αυτός φιλοξένησε τόσους και τόσους «άντιφρονούντες» (τόν Σολζενίτσιν, τόν Μπίρμαν, τόν Κόπελεβ): αυτός τηλεφωνούσε, άρρωστος πιά, εκείνη τή νύχτα του Δεκεμβρίου σέ άλλους κατόχους του Νομπέλ γιά νά καταγγείλουν από κοινού τόν Γιαρουζέλσκι.

Μπέλ, ο άνθρωπος των άποχωρήσεων, όπως τόν είπαν. Μπέλ, ο κριτικός πολίτης, όπως έλεγε ο ίδιος.

Β.Μπ.

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ

Γεννήθηκα στην Κολωνία, εκεί όπου πλαταίνει ο Ρήνος και ή μεσορηνανική του χάρη εκβάλλει γιγαντιαία στά όμιχλώδη λιβάδια τής Βόρειας Θάλασσας· εκεί όπου ποτέ δέν πάρθηκε τόσο στα σοβαρά ή κοσμική έξουσία, ενώ ή πνευματική έξουσία άνεκαθεν λαμβανόταν λιγότερο σοβαρά, σέ σύγκριση μέ ό,τι συνήθως πιστεύεται ότι συμβαίνει στα γερμανικά κράτη· εκεί όπου ρίξανε γλάστρες στον Χίτλερ, εκεί όπου γελοιοποίησαν δημόσια τόν Γκέρινγκ, αυτόν τόν αίμοσταγή λιμοκοντόρο, πού τά κατάφερε νά παρουσιαστεί μέσα σέ μιά ώρα μέ τρεις διαφορετικές στολές· είχα μπει κι εγώ στή γραμμή μ' άλλα χίλια σχολιαρόπαιδα από τήν Κολωνία, τήν ώρα πού αυτός περνούσε μέσα από τήν πόλη μέ τήν τρίτη —τή λευκή— στολή του· είχα φοβηθεί πάντως ότι ή δημόσια αντίδραση —νά μήν τούς παίρνουν στα σοβαρά— τής πόλης δέν θά κατάφερνε τίποτα άπέναντι στην νέα άνερχόμενη δυναμική τής συμφοράς· γεννήθηκα στην Κολωνία, πού είναι φημισμένη γιά τόν καθεδρικό της ναό, μά πού θά 'πρεπε νά 'ναι περισσότερο ξακουστή γιά τές ρομανικές της εκκλησίες· φιλοξένησε και εγκατέλειψε τήν άρχαιότερη ιουδαϊκή κοινότητα τής Ευρώπης· ή πολιτική αίσθηση και τό χιούμορ —έκεινο τό χιούμορ πού ήταν τό ίδιο διάσημο μέ τή Μητρόπολη— δέν κατάφεραν ν' αποτρέψουν τό κακό, γιατί οι έπίσημες στολές στό δρόμο προκαλούσαν μέ τό μεγαλείο τους και μέ τήν ύποτιθέμενη σοφία τους τρόπο.

Γεννήθηκα στην Κολονία στις 21 Δεκεμβρίου 1917, τήν εποχή πού ὁ πατέρας μου ἦταν στήν ἐθνοφρουρά τῆς Γέφυρας τοῦ Ρήνου· στήν πιό σκληρή χρονιά τῆς πείνας τοῦ παγκοσμίου πολέμου γεννήθηκε τό ὄγδοο παιδί του· προηγουμένως εἶχε ἤδη θάψει δύο· ὁ πατέρας μου καταριόταν τόν πόλεμο καί τίς αὐτοκρατορικές τρέλες καί κάποτε, πολύ ἀργότερα, δείχνοντάς μου τό ἄγαλμα τοῦ Κάιζερ μου ἔπε: «Αὐτός ἐκεῖ πάνω ἔχει καβαλήσει τό μπρούντζινο παλιάλογό του καί τραβάει γιά τή Δύση, ὅλο γιά τή Δύση, ἄσχετα πού χρόνια τώρα κόβει ξύλα στό δάσος»· παρ' ὅλα αὐτά κείνος κεῖ πάνω εἶναι ἀκόμα καβάλα στό μπρούντζινο παλιάλογό του κι ὅλο τραβάει γιά τή Δύση.

Οἱ πρόγονοι τοῦ πατέρα μου ἦρθαν πρῖν ἀπό αἰῶνες ἀπ' τά βρετανικά νησιά. Ἦταν καθολικοί· προτίμησαν τή μετανάστευση ἀπό τή θρησκεία τοῦ κράτους τοῦ Ἑρρίκου τοῦ 8ου. Δούλεψαν θαλαμηπόλοι στά καράβια, πέρασαν ἀπ' τήν Ὀλλανδία κι ἀκολούθησαν ἀντίστροφη πορεία ἀπ' τό ρεῦμα τοῦ Ρήνου, προτιμοῦσαν νά ζοῦν στίς πόλεις παρά στήν ὑπαιθρο, ἀρκετά μακριά ἀπ' τή θάλασσα —μαραγκοί. Οἱ πρόγονοι ἀπ' τή μεριά τῆς μητέρας μου ἦταν ἀγχρότες καί ζυθοποιοί· ἡ μιὰ γενιά ἦταν εὐκατάστατη καί ἄξια, ἡ ἐπόμενη σπάταλη· ἡ μεθεπόμενη, ἄν καί φτωχή, ἐπανεφέρε τούς ἄξιους, ὡς τό τελευταῖο της σοί —ἀπ' αὐτό πού κατάγεται ἡ μητέρα μου— πού δέχτηκε ὅλη τήν περιφρόνια τοῦ κόσμου, κι ἔσβησε τ' ὄνομα.

Ἡ πρώτη μου ἀνάμνηση. Ἡ στρατιά τοῦ Χίντενμπουργκ. Ἐπέστρεφε στήν πατρίδα —γκρίζα, ἀπαρηγόρητη, μέ τάξη—, πέραναγε μπροστά ἀπ' τά παράθυρά μας μ' ἄλογα και κανόνια· βασιόμουν στό μπράτσο τῆς μητέρας μου καί κοίταγα ἔξω, στό δρόμο, τίς ἀτέλειωτες φάλαγγες νά προχωροῦν πάνω στίς γέφυρες τοῦ Ρήνου· ἀργότερα: τό ἐργαστήρι τοῦ πατέρα μου: ἡ μυρουδιά τοῦ ξύλου, ἡ μυρουδιά ἀπό κόλλα, γομαλάκα καί βερνίκι· τό θέαμα καινούργιων σανιδιῶν, πού μόλις εἶχε πλανίσει· τό πίσω σπῖτι μιᾶς πολυκατοικίας, πού νοίκιαζε δωμάτια, ἦταν τό ἐργαστήρι· ἐκεῖ ζοῦσαν περισσότεροι ἄνθρωποι, ἀπ' ὅ,τι σέ κάποιο χωριό —ζοῦσαν, τραγουδοῦσαν, βρίζανε, κρεμοῦσαν τά ροῦχα τους σέ μπάρες· πιό ὕστερα: τά ἡχηρά παλαιογερμανικά ὀνόματα τῶν δρόμων, πού ἔπαιζα: Τόιτομπούργκεστράσε, Ἐμπουρνεστράσε, Βελεντάστράσε· ἡ ἀνάμνηση τῶν μεταφορῶν —πόσο τίς ἀγαποῦσε ὁ πατέρας μου— μέ τ' ἀμάξι πού ἔχαμε νά κουβαλάμε τά ἔπιπλα· οἱ μεταφορεῖς πού πίνουν μπύρα· ἡ μητέρα μου νά κουνᾷ τό κεφάλι της· ἀγαποῦσε τό τζάκι της· ἤξερε πῶς νά κρατάει πάντα τόν καφέ στό σημεῖο πού μόλις ἄρχιζε νά φουσκώνει. Ποτέ μας δέν μείναμε μακριά ἀπ' τόν Ρήνο, παίζαμε πάνω σέ σχεδίες, σέ τάφρους παλιῶν φρουριῶν, σέ ἐγκαταλειμμένα πάρακα· ἀνάμνηση τῶν πρώτων χρημάτων πού

Ὁ Χάινριχ Μπέλ μέ τόν Σολτζενύτσιν

ἦταν: ἦταν ἓνα χαρτονόμισμα μ' ἓνα ψηφίο, πού ἔφτανε τήν ἄξια τοῦ λογαριασμοῦ τοῦ Ροκφέλερ: ἓνα δισεκατομμύριο μάρκα· πῆρα ἓνα γλειφιτζούρι· ὁ πατέρας μου μετέφερε ἀπ' τήν τράπεζα τά χρήματα τοῦ μισθοῦ τῶν βοηθῶν του μ' ἓνα καμιόνι· μερικά χρόνια ἀργότερα τά πφένιχ τοῦ σταθεροποιημένου μάρκου ἦταν ἤδη λιγοστά, οἱ σωμαθητές μου μοῦ ζητιάνευαν στό διάλειμμα ἓνα κομμάτι ψωμί· οἱ πατεράδες τους ἦταν ἄνεργοι· ταραχές, ἀπεργίες, κόκκινες σημαίες, κι ἐγώ νά περνῶ μέ τό ποδήλατό μου τά πιό πυκνοκατοικημένα τετράγωνα τῆς Κολονίας καί νά πηγαίνω σχολεῖο· λίγα χρόνια ἀργότερα οἱ ἄνεργοι βολεύτηκαν, ἔγιναν ἀστυνομικοί, στρατιωτικοί, δήμιοι, ἐργάτες στίς βιομηχανίες ὄπλων —τούς ὑπόλοιπους τούς· σέρνανε στά στρατόπεδα συγκεντρώσεως· ἡ Στατιστική ἐπαληθεύτηκε, τό αὐτοκρατορικό μάρκο ἔρρευσε ποτάμι· οἱ λογαριασμοί πληρώθηκαν πιό ὕστερα, ἀπό μᾶς, ἐνῶ ἐμεῖς στό μεταξύ εἴχαμε ἀνδρωθεῖ δίχως νά τό πάρουμε χαμπάρι, καί προσπαθοῦσαμε ν' ἀποκρυπτογραφήσουμε τή συμφορά, μά δέν βρῖσκαμε τό κλειδί· τά πάθη παραῆταν πολλά καί μεγάλα γιά κείνους τούς λίγους, πού μποροῦσαν νά θεωρηθοῦν δίχως ἄλλο ἔνοχοι· ἡ διαίρεση ἦταν ἀτελής, καί τό ὑπόλοιπο δέ μοιράστηκε ἴσαμε σήμερα.

Ἦθελα πάντοτε νά γράφω —τό κυνηγοῦσα ἀπό νωρίς ἤδη—, τίς λέξεις τίς βρῆκα πιό ὕστερα.

Μετάφραση: Κυριάκος Κεντροῦτης
(«Αὐτοβιογραφικός Ἐπίλογος» στή συλλογή *Der Mann mit den Messern*, ἐκδόσεις Reclam, 1965).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ

Ο Χάινριχ Μπέλ γεννήθηκε στην Κολογία, στα τέλη του 1917. Γιός ξυλουργού και ξυλογλύπτη, τέλειωσε το γυμνάσιο και πήγε ως μαθητευόμενος σε βιβλιοθήκη. Ήδη από τα είκοσί του έχει αρχίσει να γράφει, το 1938 όμως καλείται στα τάγματα εργασίας και τόν επόμενο χρόνο στρατεύεται. Η θητεία του κράτησε έξι χρόνια...

Ο Μπέλ πολεμάει στα μέτωπα της Γαλλίας και της Σοβιετικής Ένωσης, τραυματίζεται κάμποσες φορές και αιχμαλωτίζεται από τους Αμερικανούς. Απελευθερώνεται από το στρατόπεδο στη Γαλλία το 1945 και εγκαθίσταται στην Κολογία, όπου και έμεινε έκτοτε. Γράφεται στο πανεπιστήμιο και παράλληλα απασχολείται στο επιπλοποιείο του αδερφού του. Το πρώτο του βιβλίο, *Τό τρένο ήρθε στην ώρα του*, κυκλοφορεί το 1949. Από τότε ο Μπέλ ασχολείται αποκλειστικά με το γράψιμο.

Τα βιβλία του, συλλογές διηγημάτων, νουβέλες και μικρά μυθιστορήματα, έχουν κυκλοφορήσει σε 30 εκατομμύρια αντίτυπα και έχουν μεταφραστεί σε 45 γλώσσες. Άνάμεσά τους τά: *Πού ήσουν*, *Αδάμ*, (1951), *Και δεν είπε λέξη* (1953), *Σπίτι χωρίς σκεπές* (1954), *Τό ψωμί τών πρώτων χρόνων* (1955), *Ίρλανδικό Ημερολόγιο* (1957), *Μπιλιάρδο στίς έννιάμισι* (1959), *Ο Κλόουν* (1963), *Αδικαιολογήτως άπών* (1964), *Ομαδικό πορτρέτο με μιά κυρία* (1971), *Η χαμένη τιμή της Καταρίνα Μπλούμ* (1974). Τελευταίο, φετινό, μυθιστόρημά του τό *Γυναίκες στην ποταμιά*.

Τό 1972 ο Μπέλ πήρε τό βραβείο Νομπέλ γιά τή λογοτεχνία, πρώτος Γερμανός μετά τόν Τόμας Μάν (1929). Και ενώ ο τελευταίος δέν εκλέχτηκε πρόεδρος του Διεθνούς Πέν-Κλάμπ τό 1953 επειδή είχε κριθεί ότι ήταν πολύ νωρίς ακόμα γιά Γερμανό πρόεδρο, ο Μπέλ είναι ο πρώτος Γερμανός που εκλέγεται στη θέση αυτή τό 1971, με ψήφους μάλιστα και τών Ανατολικογερμανών.

Ο Χάινριχ Μπέλ πέθανε τήν Τρίτη, 16 Ιουλίου, στό Μπόρνχαϊμ, κοντά στην Κολογία.

Ο ΜΠΕΛ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο Κλόουν, μτφρ. Γ. Λάμψας, εκδόσεις Ζάρβανος.

Μπιλιάρδο στίς έννιάμισι, μτφρ. Γ. Λάμψας, εκδόσεις Ζάρβανος

Η χαμένη τιμή της Καταρίνα Μπλούμ, μτφρ. Θ. Φραγκόπουλος, εκδόσεις Ζάρβανος.

Τό τρένο ήρθε στην ώρα του, μτφρ. Ίάκωβος Μόρφης, εκδόσεις Γράμματα.

Τό ψωμί τών πρώτων χρόνων, μτφρ. Λεωνίδα Καζαντζής, εκδόσεις Γράμματα.

Ομαδικό πορτρέτο με μιά κυρία.

Ο Ζ. ΛΕΝΤΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ

«Όταν στρέψαμε τό βλέμμα στην Κολογία...»

(...) Σπρωγμένος από τις έμπειρίες τής γενιάς του, επενέβαινε κάθε φορά πού στά γεγονότα κρινόταν ή τύχη του άτόμου — άναζητώντας, προσφέροντας κάλυψη, ακόμα και διαμαρτυρόμενος, με εκείνη τή μοναδική αίσθησή του γιά τά προβλήματα του παρόντος. Δέν του άρκούσε νά φτάνει κοντά στά όρια του ανθρώπινου πόνου. Γιά νά μάθει τήν αλήθεια ήταν συχνά πρόθυμος νά προχωρήσει και πίο μακριά. Τό έργο του — και σ' αυτό άνήκουν τά μυθιστορήματα, τά διηγήματα αλλά και ένα πλήθος άλλα δημοσιεύματα — είναι κριτική του σύγχρονου με τή πίο καθαρή έννοια.

Δέν ήθελε νά βγάλει διδάγματα και συνταγές, νά χαράξει κατευθύνσεις. Έκείνο πού τόν ενδιέφερε ήταν καταρχήν τό έξής: νά δώσει γιά τις έμπειρίες τής γενιάς του — πού κατά τ' άλλα, παρά μιά κάποια διαφορά ηλικίας, είναι και δική

μου γενιά — μιά σύλληψη, μιά έκφραση, στην όποία θά ξανάβρισκε ο καθένας τόν έαυτό του, με όλα του τά τραύματα, με όλα όσα τόν στιγμάτισαν. Και πολλοί, όντας σε άνάγκη και άμηχανία, αυτοαναγνωρίστηκαν. Θυμάμαι ακόμα πόσο άναστατωμένος άναρωτιόμουν μετά τήν πρώτη άνάγνωση του Μπέλ: πούθε ξέρει αυτός τόν δάσκαλό σου, τή σπιτινοοικοκυρά σου, τόν εκπαιδευτή σου και πούθε τις εδαισθησίες σου και εκείνη τήν άνάγκη σου γιά όριστική άρνηση; Δείχοντάς μας σε πούά πραγματικά κατάσταση βρισκόμασταν, μάς εξανάγκαζε νά ζούμε έναργέστερα, νά μαθαίνουμε από τις ίδιες μας τις μνήμες.

Πόσο γρήγορα και πόσο επιδέξια πνίξαμε σ' αυτόν τόν τόπο τις όχληρές μνήμες! Ο Χάινριχ Μπέλ δέν έπαψε ποτέ νά ξεκινάει άπ' αυτές. Και αντίδρουσε, δείχνοντας μέσα από πολλούς ήρωες τών έργων του ότι μόνο με τή χωρίς φραγμούς διεκδίκηση τής μνήμης μπορεί νά κατακτηθεί ή άξιοπιστία. Κι επειδή ή λήθη άπαξιώνει πάντα τόν βιωμένο ή και τόν άβίωτο πόνο, γι' αυτό συνηγορούσε συνεχώς ύπέρ μιάς άνόθευτης μνήμης.

Αναλογιζόμενος όλους αυτούς τούς ήρωες, με έντυπωσιάζει πάντα πόσο πολλά σημαίνει γι' αυτούς ή μνήμη. Δέν θέλουν νά «προχωρήσουν», νά χορέψουν κι αυτοί στό ρυθμό τής σταδιοδρομίας πού χορεύουν οι άλλοι. Κι επειδή μέσα στα ύπουρεια και τις έπισκοπές, στα γραφεία και στα στρατόπεδα, άπλώς επιβεβαιώνουν τή θλίψη τους, άποτραβιούνται σε μιάν άνήκουστη άμυνα: δηλώνουν τήν άνεπάρκεια τους σε έναν κόσμο χωρίς μνήμη και μένουν πιστοί στα τραύματά τους. Κι αυτή ή προθυμία στα βάσανα χαρακτηρίζει τό παρόν.

Ό,τι θά άποκοτούσε έχοντας ως αντικείμενο τής έπίμονης ένασχόλησής του τή συνείδηση, ένα τέτοιο ήθικό κύρος, όσο κανείς άλλος από τούς συναδέλφους του — αυτό ποτέ δέν τό έπεδίωξε και συχνά αντίσταθηκε κιόλας. "Αν πίσω άπ' αυτό διαφαίνεται ή άναζητηση μιάς βολικής κάλυψης, κάτι τέτοιο δέν του πήγαινε ποτέ.

Κι όμως δέν κατάφερε νά έμποδίσει πολλούς από μάς νά στρέψουμε, συχνά με άγωνία, τό βλέμμα προς τήν Κολογία, κάθε φορά πού τά γεγονότα άπαιτούσαν μιά παρέμβαση, μιά ένσταση, ένα σχόλιο. Σχεδόν τό είχαμε πιά συνηθίσει νά περιμένουμε τή δική του φωνή, πριν πάροουμε οι ίδιοι τό λόγο γιατί σιωπηρά είχαμε όλα συναποδεχθεί νά του εμπιστευθούμε τις έλπίδες μας. Με τήν εδαισθησία και τήν καλοσύνη του αισθανόμασταν σε τόσο καλά χέρια, ώστε νά τόν καταστήσουμε, χωρίς τή θέλησή του, εκπρόσωπό μας, ακόμα κι άν ήταν μερικές φορές φυσικό νά μή συμπίπτουμε στίς άποχρώσεις. Τό κύρος του ήταν άπόρροια τής εϋθυκρισίας του και ήταν χαρακτηριστικό γι' αυτόν ότι στίς κρίσιμες στιγμές δέν έβγαλε τόν έαυτό του άπ' έξω (...).

Ζίγκφριντ Λέντς

άπό τό ΣΠΗΓΚΕΛ, 22.7.1985

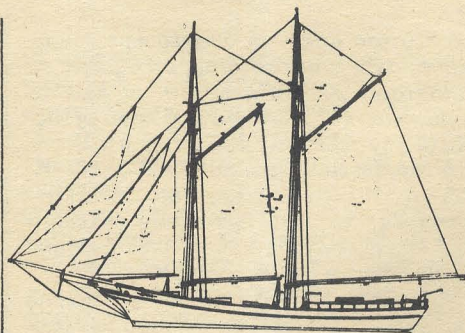

Σκαραμαγκάς Τά ναυπηγεία έπιβιώνουν

Τίς πρώτες μέρες του Ίουλίου συναντούσε κανείς κατά τίς πρωινές ώρες πυκνές ομάδες έργαζομένων στα «Έλληνικά Ναυπηγεία» —γνωστότερα με τό όνομα Ναυπηγεία Νιάρχου ή Σκαραμαγκά— νά κατευθύνονται πρός τό ύπουργείο Έθνικής Οικονομίας και νά ζητούν τήν έξαγορά τών ναυπηγείων από τό κράτος και τήν έπαναλειτουργία τους υπό κρατικό πλέον έλεγχο. Αίτημα πού τελικά ίκανοποιήθηκε χωρίς όμως αυτό νά σημαίνει ότι έπιλύθηκαν τά προβλήματα πού σχετίζονται με τήν ύπαρξη και λειτουργία του ναυπηγοεπισκευαστικού τομέα.

Έ κατάσταση στόν διεθνή χώρο

Έ ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία άποτελεί κλάδο στενά συνδεδεμένο με τή ναυτιλία άφου οι συνθήκες πού κατά καιρούς έπικρατούν στή δεύτερη έπηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τή δραστηριότητα τής πρώτης. Έτσι, σέ περιόδους πτώσης τών ναύλων παρατηρείται, συνήθως με κάποια χρονική καθυστέρηση, πτώση τών έργασιών τών ναυπηγοεπισκευαστικών μονάδων, γεγονός πού όφείλεται στήν έλλειψη νέων παραγγελιών ή στήν άκύρωση παλαιών και στήν προσπάθεια τών πλοιοκτητών νά περιορίσουν κατά τό δυνατόν τά έξοδα έπισκευών και συντήρησης. Άν λοιπόν μιλάμε σήμερα γιά κρίση στή ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία αυτή καταρχήν όφείλεται στό γεγονός ότι από τό 1979 και ύστερα παρατηρείται δραστικός περιορισμός στίς μεταφορές, και ιδιαίτερα του πετρελαίου και τών προϊόντων του. Χαρακτηριστικά αναφέρεται, πάντα γιά τά υγρά καύσιμα, ότι κατά τό 1979 πραγματοποιήθηκαν μεταφορές ύψους 11.106 δισεκατομμυρίων μετρικών χιλιοτόνων, ενώ τό 1983 γίνονται μεταφορές μόλις 6.880 δισ. μετρικών χιλιοτόνων. Στό μεταξύ οι μεταφορές ξηρών φορτίων παραμένουν περίπου σταθερές (7.016 δισ. μετρικών χιλιοτόνων τό 1979, 6.930 δισ. μετρικών χιλιοτόνων τό 1983). Έπιπλέον ένα στοιχείο πού επέτεινε τήν κρίση βρίσκεται στό γεγονός ότι ή μείωση του όγκου τών θαλάσσιων μεταφορών δέν συνοδεύτηκε από κάποια άνάλογη μείωση του μεγέθους του έμπορικού στόλου, με αποτέλεσμα νά δημιουργηθεί πλεόνασμα μεταφορικής ίκανότητας. Ύπάρχουν δηλαδή, γιά τά δεξαμενόπλοια, τό 1979 348,5 έκατ. DWT*, και τό 1983 309,4 έκατ.

DWT, ενώ γιά τά πλοία ξηρού φορτίου ύπάρχουν τό 1979 286,8 έκατ. DWT και τό 1983 328,4 έκατ. DWT.

Συνέπεια ήταν ή ραγδαία πτώση τών ναύλων διεθνώς και κατ' έπέκταση ή μείωση στή ζήτηση νέων πλοίων και ό περιορισμός στίς έπισκευαστικές έργασίες με αποτέλεσμα ή ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία νά βρίσκεται σέ σοβαρή κρίση.

Έ κρίση αυτή πλήττει με ιδιαίτερη σφοδρότητα τή ναυπηγική βιομηχανία κρατών με ύψηλό έργατικό κόστος όπως οι ευρωπαϊκές, πρός όφελος κυρίως τής Ίαπωνίας και πίο πρόσφατα όρισμένων τρίτων χωρών (Νότια Κορέα, Φορμόζα). Άναφέρεται χαρακτηριστικά ότι οι δυτικοευρωπαϊκές ναυπηγικές μονάδες ενώ κατά τό 1976 ήλεγχαν τό 37,5% τής παγκόσμιας άγοράς έφτασαν τό 1982 στό 29,4%, ενώ γιά τίς ίδιες χρονιές ή Ίαπωνία άνέβηκε από 37,8% στό 39,8%, και ή Ν. Κορέα, πού τό 1976 δέν μετείχε τής διεθνούς άγοράς, τό 1982 εμφανίζεται νά έλέγχει ποσοστό τής τάξεως του 6%. Οι αριθμοί αυτοί άφορούν νεοκατασκευές, ενώ στόν τομέα τών νέων παραγγελιών ή τάση αυτή παρουσιάζεται ένισχυμένη.

Έ ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία στήν Έλλάδα

Έ Έλλάδα παρά τό γεγονός ότι διαθέτει ναυτιλιακή παράδοση δέν παρουσιάζει άνάλογες επιδόσεις στόν τομέα τής ναυπηγοεπισκευαστικής βιομηχανίας. Σύγχρονη ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία άναπτύσσεται στα τέλη τής δεκαετίας του '50 και κατά τή δεκαετία του '60, δηλαδή σέ περιόδους άνάκαμψης τής ναυτιλίας. Έτσι κατά τήν άπογραφή βιομηχανίας του 1978 στόν κλάδο ναυπήγησης-έπισκευής μεταλλικών σκαφών αναφέρονται 43 βιομηχανίες με συνολική άπασχόληση 11.890 άτόμων. Έκτός από αυτές τίς μονάδες ύπάρχει ένας μεγάλος αριθμός μηχανουργείων έγκατεστημένων στήν περιοχή Πειραιά-Περάματος και προσανατολισμένων στίς ναυπηγικές έργασίες πού άπασχολούν περί τά 4.000 άτομα με σταθερή σχέση έργασίας και περί τά 8.000-15.000 άτομα με υπεργολαβική σχέση. Συνολικά ή άπασχόληση στό ναυπηγοεπισκευαστικό κλάδο εκτιμάται γύρω στα 23.000-24.000 άτομα.

Άπό τίς ναυπηγικές μονάδες πέντε θεωρούνται μεγάλες (Έλληνικά Ναυπηγεία, Ναυπηγεία Έλευσίνας, Νεώριο Σύρου, Ναυπηγεία Χαλκίδας, ΝΑΥΣΙ) και άπασχολούσαν στα τέλη του '84 8.702 άτομα, αριθμός μειωμένος σέ σχέση με τό 1981 όταν ή άπασχόληση άνερχόταν σέ 10.335 άτομα.

Έ άμοιφή τής έργασίας στόν ναυπηγοεπισκευαστικό κλάδο στή χώρα μας είναι ή μικρότερη σ' όλη τή Δυτική Ευρώπη. Κατά τό 1981 οι συνολικές ώριαίες άποδοχές στήν Έλλάδα άποτελούσαν τό 51% τών άντίστοιχων τής Ίταλίας και τό

61% των αντίστοιχων της Ισπανίας. Όμως το συγκριτικό αυτό πλεονέκτημα εξουδετερώνεται κατά μεγάλο βαθμό από τη χαμηλή παραγωγικότητα αφού οι απαιτούμενες ώρες απασχόλησης είναι περισσότερες των διεθνώς παραδεκτών. Κατά την περίοδο 1981-83 ο δείκτης παραγωγικότητας για την Ελλάδα ήταν στο 33, ο αντίστοιχος της Ιταλίας στο 49,1, της Ισπανίας στο 48,8 και της Ιαπωνίας στο 217,2. Οι συνήθειες δραστηριότητες της ναυπηγικής βιομηχανίας διακρίνονται σε νεοκατασκευές και επισκευές-συντηρήσεις. Τα ελληνικά ναυπηγεία στον τομέα των νεοκατασκευών κατασκευάζουν πλοία άπλης τεχνολογίας όπως τα χύδην φορτίου και τα δεξαμενόπλοια, και αυτή η δραστηριότητα αφορά μόνο δυο μεγάλες μονάδες, τα ναυπηγεία Σκαρμαμαγκά και Έλευσινας. Όμως οι συνέπειες της διεθνούς κρίσης στον τομέα των νεοκατασκευών είχε έντονες επιπτώσεις στον κλάδο. Το 1981 οι νεοκατασκευές στην Ελλάδα ήταν τό 0,9% σέ κ.ο.χ.** εκείνων του 1974. Άρκεϊ σέ αυτό τό σημείο νά αναφέρουμε ότι κατά την περίοδο 1981-83 οι νεοκατασκευές κάλυψαν μόλις τό 16% της συνολικής δυναμικότητας των ελληνικών ναυπηγείων.

Κατά την περίοδο αυτή, οι ναυπηγοεπισκευαστικές μονάδες προώθησαν την επισκευαστική τους δραστηριότητα, πού ώστόσο είχε και αυτή μιά πτωτική πορεία, και στά επισκευασθέντα και στά δεξαμενισθέντα πλοία. Η συνολική μείωση των επισκευών κατά τή διετία 1982-1983 ήταν μεγέθους -29% σέ κ.ο.χ.

«Ελληνικά ναυπηγεία Α.Ε.»

Τά «Ελληνικά Ναυπηγεία Α.Ε.» είναι ή πιό μεγάλη και σύγχρονη ναυπηγοεπισκευαστική μονάδα. Ως πρόσφατα ανήκε πλήρως στό ιδιωτικό κεφάλαιο έλεγχομένη από τόν έφοπλιστή Σταύρο Νιάρχου. Ίδρύθηκε τόν Νοέμβριο του 1959 και στά τέλη του 1984 απασχολούσε 4.500 άτομα ενώ κατά τά τέλη του 1981 απασχολούσε 5.954 άτομα. Τά «Ελληνικά Ναυπηγεία» κατέχουν δεσπόζουσα θέση στην αγορά, είναι δέ χαρακτηριστικό ότι κατά τό 1983 πραγματοποίησαν τό 24% του συνόλου των επισκευών, ποσοστό πού αντιστοιχεί σέ 15.029.127 κ.ο.χ. Έχουν τή δυνατότητα νά κατασκευάζουν νέα πλοία κάθε τύπου (μεταξύ των οποίων και στρατιωτικά) και νά επιδοθούν σέ οποιαδήποτε επισκευαστική εργασία. Είναι επίσης σέ θέση νά κατασκευάζουν και διάφορες μεταλλικές κατασκευές (εξέδρες, γέφυρες κ.λπ.).

Τά «Ελληνικά Ναυπηγεία» βασίστηκαν για τήν ανάπτυξή τους —όπως όλόκληρη ή ελληνική βιομηχανία άλλωστε— σέ ένα συνδυασμό υπερεκμετάλλευσης των εργαζομένων και κατάπνιξης κάθε συνδικαλιστικής δραστηριότητας αφενός και κρατικών προνομίων και διευκολύνσεων αφετέρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του πρώτου είναι ή απασχόληση στην εταιρεία περίπου 300 Πακιστανών εργατών οι οποίοι έπωμίζονται πρώτοι τίς συνέπειες τής κρίσης απολυόμενοι, για δέ

τό δεύτερο άρκει νά αναφέρουμε τήν άπαγόρευση εγκατάστασης δεξαμενών σέ απόσταση 20 ναυτικών μιλίων από τό Σκαρμαμαγκά, προνόμιο πού λίγες μέρες. Κατά τήν τελευταία τριετία τά «Ελληνικά Ναυπηγεία» εμφάνισαν παθητικό. Ένώ τό 1981 είχαν ενεργητικό 547 εκατ. δραχμές, τό 1982 εμφάνισαν έλλειμμα 635 εκατ. δραχμές πού τό 1983 ανέβηκε γύρω στις 1,5 δισ. δραχμές.

Έτσι τόν Μάρτο του 1984 ο Σταύρος Νιάρχος αναγγέλλει τό κλείσιμο των ναυπηγείων και από τότε άρχίζει ένας κύκλος διαπραγματεύσεων μεταξύ κυβέρνησης (διά τής ΕΤΒΑ) —Σταύρου Νιάρχου, ενώ ταυτοχρόνως οι εργαζόμενοι άποδύονται σέ κινητοποιήσεις ζητώντας δύο κυρίως πράγματα: τήν επαναλειτουργία των ναυπηγείων υπό κρατικό έλεγχο και νά μή γίνουν απολύσεις, έπειδή από όλες τίς πλευρές έτίθετο ζήτημα μείωσης του προσωπικού. Τελικά οι διαπραγματεύσεις εϋδοκίμησαν και στις 16 Ίουλίου ο διοικητής τής ΕΤΒΑ κ. Σοφούλης ανήγειρε τή συμφωνία για τήν εξαγορά των ναυπηγείων άντί του ποσού των 13 εκατ. δολαρίων (1,7 δισ. δραχμές). Τό ποσό αυτό είναι εξαιρετικά μικρό, γεγονός πού προκαλεί άρκετές άπορίες.

Είναι δέ ενδεικτικό τό σημείωμα τής *Καθημερινής* (21.8.85): «...Κατά γενική έντύπωση όσον γνωρίζουν, ο Νιάρχος περίπου χάρισε τά ναυπηγεία. Μέ τήν παγκόσμια κρίση τά έβλεπε προβληματικά και ζημιογόνα». Έπειδή έχουμε σοβαρούς λόγους νά άμφιβάλλουμε γι' αυτό τό «ζημιογόνο χάρισμα», έπειδή κι αυτός άκόμα ο πολιτικός άποδέκτης τής «δωρεάς» ύπουργός Έθνικής Οικονομίας κ. Άρσένης φαίνεται νά έχει δισταγμούς,

και παρά τό γεγονός ότι ειπώθηκε πός οι μετοχές των ναυπηγείων αγοράστηκαν ελεύθερες παντός βάρους, θά είχαμε νά ρωτήσουμε τά άκόλουθα πού παραμένουν στό σκότος.

● Ποιόν βαρύνουν οι ύποχρεώσεις των «Ελληνικών Ναυπηγείων» πρός διάφορες τράπεζες, π.χ. τήν ίδια τήν ΕΤΒΑ; Τόν παλιό ή τόν νέο ιδιοκτήτη;

● Τί θά άπογίνει μέ τίς άνειλημμένες ύποχρεώσεις-συμβόλαια τής εταιρείας πρός τρίτους; Θα έκτελεστούν άκόμα κι άν είναι βλαπτικά για τά συμφέροντα των ναυπηγείων;

Τό δεύτερο έρώτημα έχει μιά ειδική σημασία, πού συνδέεται μέ τή γενικότερη πορεία τής επιχείρησης. Κατά τά τελευταία χρόνια ένα μεγάλο μέρος των εργασιών πού πραγματοποιήσαν τά «Ελληνικά Ναυπηγεία» τόσο σέ νεοκατασκευές όσο και σέ επισκευαστικές εργασίες άφορούσαν παραγγελία του ίδιου του Νιάρχου —ός έφοπλιστή— πρός τόν Νιάρχο —ός ναυπηγό— (καθώς επίσης και του έφοπλιστή Μαβρακάκη), οι δέ παραγγελίες αυτές έξυπηρετήθηκαν από τά ναυπηγεία σέ τιμές κάτω του κόστους. Ίσως έδω πρέπει νά αναζητηθεί μιά από τίς πηγές τής κακοδομίας τής επιχείρησης. Ένα άλλο ζήτημα πού συνδέεται μέ τή μελλοντική διαχείριση των ναυπηγείων Σκαρμαμαγκά άφορά τό είδος τής διοίκησης πού θά εγκατασταθεί εκεί. Σύμφωνα μέ πληροφορίες, κύκλοι τής ΕΤΒΑ προσανατολίζονται νά δώσουν λύση ανάλογη μέ αυτήν των ναυπηγείων Νεωρίου τής Σύρου. Έκεί τή διοίκηση τής μονάδας έχει αναλάβει ο ειδικευμένος άγγλικός οίκος Appledore International LTD, πού διαχειρίζεται μεγάλες ναυπηγικές μονάδες σέ όλο τόν κόσμο. Για τήν ώρα ύπενθυμί-

ζουμε ότι έχει πραγματοποιηθεί κριτική στην ΕΤΒΑ για τό είδος του έλέγχου που άσκει στην Arplemore, λαμβανομένου μεταξύ άλλων ύπόψη ότι τό Νεώριον «έκλεισε» τό 1984 μέ παθητικό τής τάξεως τών 385 εκατομμυρίων δραχμών.

Προοπτικές του κλάδου

Στόν τομέα τών νέων κατασκευών οί προοπτικές δέν είναι ιδιαίτερα εοόιωνες. Άκόμα κι αν ύπάρξει κάποια αύξηση του όγκου τών μεταφορών, αυτή προβλέπεται νά απορροφηθεί από τό πλεονάζον δυναμικό, παρά νά προκαλέσει νέες παραγγελίες, καί μάλιστα σέ έκταση τέτοια πού νά είναι αισθητή καί στίς έλληνικές μονάδες.

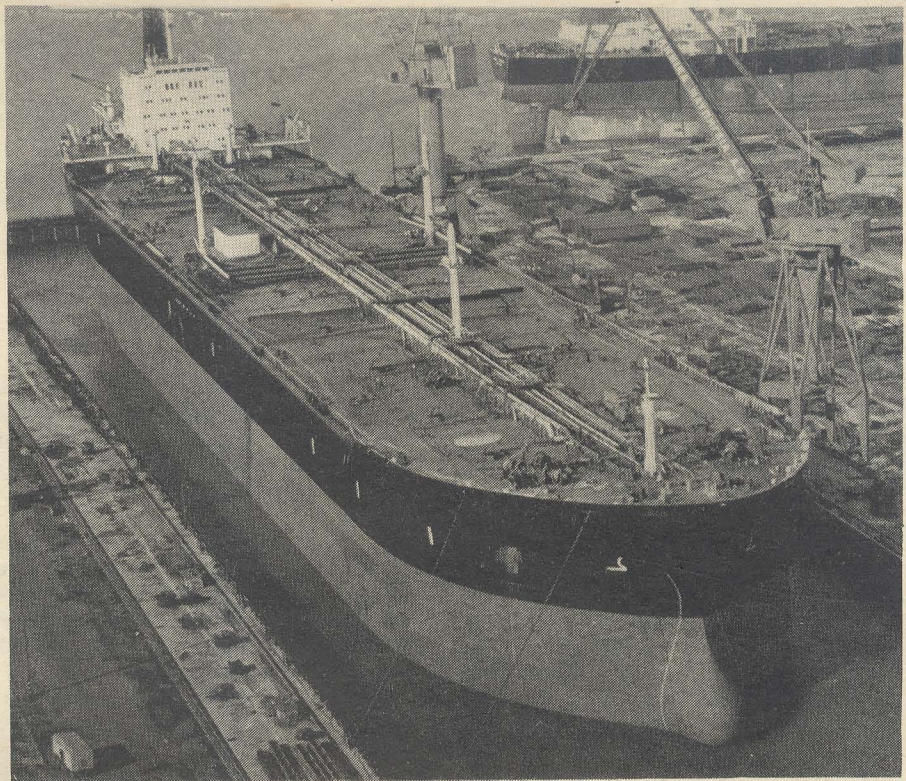
Αντίθετα, στόν τομέα τών επισκευών οί προοπτικές έμφανίζονται καλύτερες. Αυτό οφείλεται στην έλλειψη ανταγωνιστών στην περιοχή τής ανατολικής Μεσογείου, στόν μεγάλο αριθμό παροπλισμένων ελληνικών πλοίων (άφού ένα παροπλισμένο πλοίο πρίν τήν εκκίνηση χρειάζεται συντήρηση), καθώς καί στή γειννίαση τής χώρας μέ άρκετούς θαλάσσιους δρόμους.

Επίσης ένα στοιχείο συγκυριακό πού αν αξιοποιηθεί κατάλληλα μπορεί νά συμβάλει σημαντικά είναι ότι δύο μεγάλα πορτογαλικά ναυπηγεία —έκ τών κυριότερων ανταγωνιστών—, τό Λισνάβερ καί τό Σετενάβε, άντιμετωπίζουν αυτήν τήν περίοδο σοβαρότατα προβλήματα.

Εξάλλου σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη τής ναυπηγοεπισκευαστικής βιομηχανίας μπορούν νά παίξουν οί διάφορες διακρατικές συμφωνίες. Ήδη έχουν αναφερθεί διακρατικές συμφωνίες πού περιλαμβάνουν ναυπηγήσεις νέων πλοίων άξιας 200 εκατομμυρίων δολαρίων. Εάν μάλιστα συνυπολογίσουμε τίς παραγγελίες τών σκαφών του πολεμικού ναυτικού καθώς καί τών 90 περιπολικών του λιμενικού σώματος, φαίνεται πώς ό κρατικός παράγοντας μπορεί νά έχει καθοριστικό ρόλο στίς μελλοντικές εξελίξεις.

Ωστόσο πέρα από τίς καθαρά ναυπηγικές δραστηριότητες οί μονάδες αυτές μπορούν νά επεκταθούν καί σέ άλλους τομείς. Σημαντικός τέτοιος τομέας είναι οί διαλύσεις πλοίων (παραγωγή σκράπ). Στό σημείο αυτό πρέπει νά αναφερθούν δύο παράγοντες πού ενθαρρύνουν τήν ανάπτυξη του κλάδου διάλυσης πλοίων. Πρώτον, ό μεγάλος αριθμός πλοίων πρós διάλυση πού βρίσκονται σχεδόν πλάι μας, καί δεύτερον τό μέγεθος τής έγχώριας κατανάλωσης σκράπ. Κατά τό 1982 ή έγχώρια παραγωγή σκράπ άνήλθε σέ 450.000 τόνους ενώ έπιπλέον εισήχθησαν 500.000 τόνοι άξιας 3,5 δισεκατομμυρίων δραχμών. Άλλά πέραν τής τοπικής αγοράς ύπάρχουν δυνατότητες εισόδου στην ίταλική αγορά, στην όποια εισάγονται κάθε χρόνο έπτά εκατομμύρια τόνοι σκράπ.

Ένας άλλος τομέας πρós τόν όποιο μπορούν νά προσανατολίσουν τίς δραστηριότητές τους οί ναυπηγικές μονάδες είναι διάφορες μεταλλικές κατασκευές, όπως έξέδρες, γέφυρες, σιλό κ.λπ. Ήδη

τά ναυπηγεία Έλευσίνας άπασχολούνται κατά 25% σέ παρόμοιες εργασίες. Σύμφωνα άλλωστε μέ πληροφορίες, πρόκειται νά ανατεθεί στά ναυπηγεία ή κατασκευή ύλικού για λογαριασμό του Ο.Σ.Ε. (βαγόνια).

Στό σημείο αυτό εκτιμάται ότι θά διευκόλυνε ιδιαίτερα αν τμήματα τών μεγάλων ναυπηγικών μονάδων (π.χ. μηχανουργεία) πέραν τών εργασιών πού πραγματοποιούν για λογαριασμό του ίδιου του ναυπηγείου, μπορούσαν νά λειτουργήσουν καί αυτόνομα αναλαμβάνοντας όλοκληρωμένες εργασίες.

Οί εργαζόμενοι

Σέ όλη τήν κρίσιμη περίοδο —μέ φυσιολογική εξαίρεση τό προεκλογικό διάστημα— τό σώματείο τών εργαζομένων «Ή τρίαίνα» πραγματοποίησε σειρά κινητοποιήσεων πού συσπείρωσαν σέ ίκανοποιητικό βαθμό τους εργαζόμενους. Οί κινητοποιήσεις αυτές είχαν —καί ως ένα σημείο αναγκαστικά— άμυντικό χαρακτήρα καί προέβαλλαν όπως ήδη αναφέρθηκε δύο αιτήματα. Τήν επαναλειτουργία τής μονάδας υπό κρατικό έλεγχο καί τήν άποτροπή πιθανών άπολύσεων στην περίπτωση τής επαναλειτουργίας. Αιτήματα πού επιτεύχθηκαν, τό πρώτο τουλάχιστον στην έντέλεια, μολονότι —καί δίχως πρόθεση νά υποτιμηθεί ή σημασία τών κινητοποιήσεων— φαίνεται πώς παρόμοια λύση ήταν στίς κυβερνητικές προθέσεις. Τό αίτημα τών μη άπολύσεων δείχνει νά ευοδώνεται διά τής άπο-

λύσεως τών Πακιστανών εργατών πού καθώς φαίνεται δέν λογαριάζονται, πρós δόξαν τής εργατικής άλληλεγγύης. Ωστόσο εξακολουθεί νά παραμένει τό ένδεχόμενο περαιτέρω μείωσης του προσωπικού όχι εύθως μέ άπολύσεις αλλά μέ πρόωρες συνταξιοδοτήσεις, κάτι πού διευκολύνεται από τό γεγονός ότι ύπάρχει ύψηλό ποσοστό εργαζομένων πού βρίσκονται κοντά στην ήλικία συνταξιοδότησης.

Πάντως θά θέλαμε νά υπογραμμίσουμε ότι οί θριαμβευτικοί τόνοι εκ μέρους τών εργαζομένων («Δικαίωση καί άλλαγή», «Ό άγώνας δικαιώθηκε» κ.λπ.) είναι κάπως ύπερβολικοί. Ή άλλαγή στο ίδιο κτησιακό καθεστώς δέν συνεπάγεται άναγκαστικά —κάθε άλλο— άλλαγές στίς παραγωγικές σχέσεις. Ούτε βέβαια άρκει ή παρουσία ενός εκπροσώπου τών εργαζομένων στή διοίκηση τής εταιρείας.

Οί πρόσφατες άλλαγές στά ναυπηγεία ένδεχομένως δημιουργούν καλύτερες προϋποθέσεις για μελλοντικές προσπάθειες. Τίποτα περισσότερο, τίποτα λιγότερο.

Δημήτρης Άβραμίδης

Σημειώσεις

* DWT: Τόνος νεκρού βάρους. Μεγίστη φορτωτική ικανότητα, τό μέγιστο ώφέλιμο φορτίο συμπεριλαμβανομένων καυσίμων, πληρώματος καί λοιπών.

** κ.ο.χ.: Κόρος όλικής χωρητικότητας. Μονάδα μέτρησης του όγκου του κλειστού πλοίου περιλαμβανομένων τών κυτάν καί τών υπερκατασκευών.

Ἡ μπάλλα μέ τά πολλά μηδενικά

Τό ποδόσφαιρο φαίνεται πώς απολαμβάνει μιᾶς πολύμορφης, επίσημης καί ανεπίσημης, ἀσυλίας. Δέν μπορεῖ νά μιλάει γι' αὐτό ὁποιος κι ὅποιος. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἀποκλείονται οἱ γυναῖκες. Ὑστερα οἱ ὑπόλοιποι, πλὴν τῶν ἀθλητικῶν συντακτῶν καί τῶν φανατικῶν ποδοσφαιρόφιλων. Ἡ Πολιτεία μέ τή Δικαιοσύνη τῆς ἀπουσιάζουν. Βέβαια ὑπάρχει καί ὁ ἀθλητικός δικαστής. Ἄμα πéis καμιὰ βρισιά, κάνας χειρονομίες ἢ πετάξεις κανένα πλαστικό μπουκαλάκι, ἐπεμβαίνει καί σέ τιμωρεῖ. Ἄλλωστε σήμερα εἶναι ἡ βασιλεία τῶν ἐιδικῶν. Ἡ δικαιοδοσία τους εἶναι καθολική.

Ὅμως καμιὰ φορά ἡ παραγωγή τῶν ἐιδικῶν σέ ἐκτιμήσεις, ὑποδείξεις καί συμβουλές στομώνει. Ἔτσι, τά τελευταῖα νέα ἀπό τήν Ἀμερικῆ ἔλενε ὅτι πολλές μεγάλες ἐπιχειρήσεις καταφεύγουν στήν κοινή λογική. Καλοῦν στίς μεγάλες συσκέψεις κάποια δακτυλογράφο, ἕναν τυχαῖο ἐργαζόμενο καί ἀκοῦν μέ προσοχή τή γνώμη τους γιά τό ἐιδικό πρόβλημα πού ἀπα-

σχολεῖ τήν ἐταιρεία. Συνήθως ἡ λύση εἶναι τόσο προφανής, ὥστε γίνεται ἀόρατη στούς ἐιδικούς πού καταγίνονται μέ ἀνοήσιες παραλλαγές τῆς ἀρχικῆς τους σύλληψης.

Ἄς ἐπιστρατεύσουμε λοιπόν καί ἐμεῖς τήν κοινή λογική καί τήν κοινωνική μας ἐμπειρία, μήπως καί φωτιστοῦν διαφορετικά μερικά γεγονότα πού εἶδαν τό φῶς τῆς δημοσιότητας τίς τελευταῖες μέρες στό χώρο τοῦ ποδοσφαίρου.

Εἶπε (σέ ἐλεύθερη ἀπόδοση) ὁ κ. Γ. Βαρδινογιάννης γιά τή μεταγραφή τοῦ Χιλιανοῦ ποδοσφαιριστή Ἰση στόν Παναθηναϊκό: «Μιά καί δέν προλάβαμε τίς προθεσμίες, θά παίξει σάν ξένος ἕνα ἐξάμηνο στόν ΟΦΗ, ὥστε ἀφοῦ ἐλληνοποιηθεῖ νά ἐνταχθεῖ τό Δεκέμβρη στή δύναμη τοῦ ΠΑΟ». Ἐδῶ γεννᾶται ἡ ἐξῆς σειρά ἐρωτημάτων: Σέ ποιά ὁμάδα ἀνήκει αὐτός ὁ παίκτης, στόν ΠΑΟ ἢ στόν ΟΦΗ; Ἀπό ποιά ἀπό τίς δύο ΠΑΕ θά πληρώνεται; Καί τό σημαντικότερο: Ὑπέρ ποιᾶς θά ἀγωνίζεται τόσο στά μεταξύ τους παιχνίδια ὅσο καί στά ὑπόλοιπα; Πέρυσι ὁ κ. Βαρδινογιάννης εἶχε φέρεi στήν Ἑλλάδα τόν

Τσεχοσλοβάκο προπονητή κ. Πάκερτ, ἐνῶ ὁ ΠΑΟ εἶχε ἤδη τόν Πολωνό κ. Γκμόχ. Ἐπειδή δέν ἐπιτρεπόταν νά ἔχει δύο ξένους προπονητές, ἢ γιά ἐφεδρεία, ὁ κ. Πάκερτ δόθηκε στόν ΟΦΗ γιά νά χρησιμοποιηθεῖ τελικά φέτος ἀπό τόν Παναθηναϊκό.

Φαίνεται λοιπόν, ὄχι πλέον μέ ἐνδείξεις (δανεισμός παικτῶν κ.λπ.), οὔτε ἀπλῶς ἀπό φήμες (πού συνοδεύουν καί ἄλλες ΠΑΕ), ἀλλά ἀπό δημόσιες δηλώσεις καί ἐνέργειες τῶν ἄμεσα ἐνδιαφερομένων, ὅτι ὑπάρχει ἐιδική σχέση μεταξύ τοῦ ΠΑΟ καί τοῦ ΟΦΗ, μεταξύ δηλαδή ὁμάδων πού ἀγωνίζονται στό ἴδιο ἄθλημα καί στήν ἴδια κατηγορία. Εἶναι ἡλίου φαεινότερον ὅτι τό γεγονός αὐτό κάνει τό πρωτάθλημα πού θ' ἀρχίσει τό φθινόπωρο ἀπολύτως διαβλητό. Γι' αὐτό ἄλλωστε ἡ νομοθεσία πού ἀφορᾶ τό ποδόσφαιρο προβλέπει π.χ. ὅτι δέν μπορεῖ κάποιος ν' ἀνήκει στό Δ.Σ. δύο ΠΑΕ, ἢ νά ἔχει μετοχές σέ δύο ΠΑΕ. Πόσο μάλλον ν' ἀγωνίζεται γιά λογαριασμό δύο ΠΑΕ. Πού εἶναι λοιπόν ἐδῶ ὁ ἀθλητικός δικαστής ἢ καί ὁ ἀστικός δικαστής;

Γράφτηκαν πολλά καί γιά τίς πολύκροτες μεταγραφές τοῦ Σαργκάνη καί τοῦ Βαμβακούλα ἀπό τόν Ὀλυμπιακό στόν Παναθηναϊκό, ἢ τοῦ Χρήστου Δημόπουλου ἀπό τόν ΠΑΟΚ στόν Παναθηναϊκό. Κυρίως γράφτηκαν πολλά γιά τά ἑκατομῦρια πού ἔδωσαν οἱ ὁμάδες τους καί τά ἑκατομῦρια πού προσέφερε ὁ ΠΑΟ. Ὅλοι οἱ παῖκτες τόνιζαν σέ συνεντεύξεις τους ὅτι καλά τά αἰσθήματα, ἀλλά ἔχουμε ἐπαγγελματικό ποδόσφαιρο, εἴμαστε ἐπαγγελματίες καί πρέπει νά κοιτάζουμε τό συμφέρον μας. Ἔτσι καί ἐπράξαν καταλήγοντας στόν ΠΑΟ. Ὡς τῆς ἐκπλήξεως ὁμως! Λίγες μέρες ἀργότερα τά δελτία τῶν ποδοσφαιριστῶν πού κατατέθηκαν στήν ΕΠΟ ἔδειξαν ὅτι οἱ παῖκτες αὐτοί γιά νά ἀλλάξουν ὁμάδα δέν πῆραν οὔτε δραχμή (!) ἐνῶ θά ἀγωνίζονται τή νέα χρονιά μέ ἐξευτελιστικούς μισθοῦς, πολύ κατώτερους αὐτῶν πού εἶχαν πέρσει. Τί συνέβη ἄραγε; Ἡ ἢ συμπεριφορά τους ὑπαγορεύτηκε ἀπό ἀπλή, ἔστω ὀδυνηρή, μεταστροφή τῶν ἀνιδιοτελῶν τους αἰσθημάτων ἢ κάποιο λάκκο ἔχει ἡ φάβα, τόσο γιά τίς ΠΑΕ ὅσο καί γιά τούς παῖκτες. Ὁ λάκκος αὐτός πού ὄλοι εἶτε τόν ξέρον εἶτε τόν ὑποψιάζονται, φαίνεται πώς μόνο μειδιάματα συγκατάβασης προκαλεῖ. Δέν ἐνεργοποιεῖ οὔτε τή Δικαιοσύνη οὔτε τήν Ἐφορεία. (Ἄς μὴν ἐκληφθεῖ ὅτι οἱ παρατηρήσεις αὐτές ἀφοροῦν μόνο τόν ΠΑΟ. Τό πέπλο σιωπῆς πού καλύπτει τά πάντα δημιουργεῖ ἀνάλογες ὑπόνοιες γιά ὄλους. Ἄπλῶς ὁ πρόεδρος τῆς ΠΑΕ ΠΑΟ μίλησε τελευταῖα πολύ ἀνοιχτά).

Πέραν ὁμως ἀπό τήν πιθανή ἐξαπάτηση τόσο τῶν ἀρχῶν ὅσο καί τῶν φιλάθλων, τό ποσόν τῶν χρημάτων πού κυκλοφορεῖ τήν περίοδο τῶν μεταγραφῶν, καί ὄχι μόνον, ἐγείρει καί ἄλλα θέματα. Ἄς ἀφήσουμε τό πολυσυζητημένο «τά παιδιά στήν Μπιάφρα παλαιότερα καί στήν Αἰθιοπία σήμερα πεινᾶνε» κ.λπ., κι ἄς μείνουμε στίς ἐπιπτώσεις στόν ἴδιο τό χώρο τοῦ ποδοσφαίρου. Ὅταν οἱ ΠΑΕ ἐπιτρέπεται ν' ἀγοράζουν παῖκτες χωρίς στήν οὐσία ἀνώτατο ὄριο οὔτε σέ ἀριθμό οὔτε σέ ποσό — ὁ Ὀλυμπιακός ἀγόρασε τόν Μπάριος γιά 70 ἔκ. καί εἶχε ἤδη ἀγοράσει ἄλλους

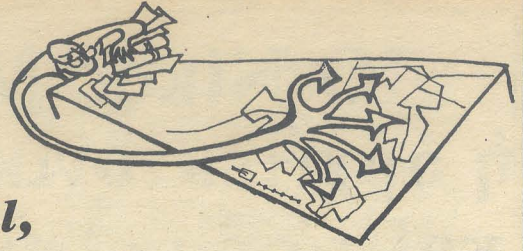
8-9 παίκτες— είναι προφανές ότι οι ισχυρότερες οικονομικά θα γίνουν και ισχυρότερες αγωνιστικά. (Δέν ξεετάζουμε έδω ποιός έπενδύει έξυπνα τά λεφτά του). Τρανή απόδειξη ότι τό πρωτάθλημα ήταν πάντα υπόθεση 3-4 ομάδων.

Θά μπορούσε βέβαια κανείς νά πεί έπαυλαλαμβάνοντας τό αμερικάνικο σλόγκαν: Τί νά κάνουμε; «It's a free country» 'Ως γνωστόν, μέ τά μέτρα του καπιταλισμού, ή 'Αμερική κι αν είναι free country! "Αν πάρουμε όμως γιά παράδειγμα τό αμερικάνικο πρωτάθλημα του επαγγελματικού μπάσκετ, θά δούμε ότι μέ τούς κανονισμούς τών μεταγραφών εκεί γίνεται προσπάθεια νά διασφαλιστεί ή ισότιμη συμμετοχή όλων τών ομάδων στό πρωτάθλημα, νά προληφθεί και νά αποτραπεί ό άθέμιτος ανταγωνισμός. 'Η ομάδα μέ τή χειρότερη βαθμολογική θέση (νίκες-ήττες) έχει δικαίωμα νά πάρει τόν καλύτερο παίκτη του πρωταθλήματος τών κολεγίων, πού είναι ή βασική δεξαμενή τών νέων παικτών του επαγγελματικού. Αυτό είναι τό λεγόμενο draft. Οι παίκτες τών κολεγίων (rookies) κατατάσσονται σέ μία αξιολογική σειρά από έπιτροπές τής όμοσπονδίας και οι ομάδες κατ' αντίστροφη αξιολογική σειρά καλούνται νά επιλέξουν. Τό σύστημα αυτό παρ' όλες τς πιθανές αδυναμίες του δείχνει τουλάχιστον τήν έπιθυμία τών υπευθύνων γιά ένα τίμιο και ένδιαφέρον πρωτάθλημα. Καί τό σύστημα αυτό έχει αποτέλεσμα. Οι Χιούστον Ρόκετς ή οι Ντιτρόιτ Πίστονς πρίν μερικά χρόνια ήταν ομάδες σχεδόν άυπαρκτες. Τώρα μέ καλές μεταγραφές πρωταγωνιστούν. Οι Μπόστον Σέλτικς, πού τούς ξέρουν και οι "Έλληνες φίλαθλοι, πήραν τόν Λάρυ Μπέρντ, έναν από τούς καλύτερους παίκτες του NBA, χάρη σ' αυτό τό σύστημα και στήν κακή τότε βαθμολογική τους θέση, γιά νά κερδίσουν μετά μερικά πρωταθλήματα. Κι είναι τέλος χαρακτηριστικό ότι από τό 1969 καμιά ομάδα δέν έχει πάρει δύο φορές συνέχεια τόν τίτλο.

"Όταν σ' ένα πρωτάθλημα οι ομάδες πού συμμετέχουν μπορούν νά ένισχύονται συνεχώς και ισότιμα, τότε τό πρωτάθλημα αυτό αποκτά ένδιαφέρον, βελτιώνεται τό ίδιο τό άθλημα, δημιουργεί νέους φίλαθλους. "Όταν έπιπλέον είναι αδιάβλητο, χωρίς στρουθοκαμηλισμούς και έννοκρατίες, ό φανατισμός και ή βία υποχωρούν. Τί θά σκαρφιστούν νά προτείνουν οι άρμόδιοι μετά από πολύ πιθανά έπισόδια στό πρώτο μάτς 'Ολυμπιακού— Παναθηναϊκού; Σίγουρα άσχηρότερες ποιινές γιά τούς χούλιγκανς, περισσότερο άστυνομοκρατία, ίσως ξαναθυμηθούν νά έπιστρατεύσουν και τά σκυλιά μέ κανένα νέο νομοσχέδιο.

Και μιά τελευταία άπορία. Γιατί οι σχέσεις έργασίας στό ποδόσφαιρο θυμίζουν τόσο πολύ τήν Καλύβα του μπαρμπα-Θωμά; Παίκτες πουλιούνται και αγοράζονται, παίκτες ανήκουν σέ εταιρείες, εταιρείες ανταλλάσσουν παίκτες έρήμην τών τελευταίων και χωρίς τή σύμφωνη γνώμη τους. Γιατί οι ποδοσφαιριστές δέν μπορούν νά λύσουν τό συμβόλαιό τους, νά παραιτηθούν, νά διαπραγματευθούν έλεύθερα τό πού θά έργαστούν όπως όλοι οι εργαζόμενοι; Σέ τί είδους κοινωνία ανήκει ό χώρος του ποδοσφαίρου;

Βάσω Κιντή

Γιάννης κερνάει, Μήτσος πίνει... και συσσωρεύει

'Επιτέλους τό νερό έφτασε στή Λούτσα, στή Νέα Μάκρη και γενικώς στό παράλια παλαιότερων και νεότερων αυθαίρετων «οικιστών»-παραθεριστών. 'Επακολούθησε γενικός ένθουσιασμός και έπικολυρικά ρεπορτάζ. Κατά τά άλλα έπρόκειτο γιά μιά άκόμη τυπική εξέλιξη πού κλείνει έναν άκόμη κύκλο στήν ανάπτυξη (ιδιότυπη, αυτή) τής σύγχρονης έλληνικής οικονομίας. *Φάση πρώτη* του κύκλου: κάποιιο καταπατούν δημόσιες ή κοινοτικές ή εκκλησιαστικές γαίες και τίς μετατρέπουν μαζί μέ τίς υπάρχουσες ιδιωτικές (δικές τους ή άλλων δι' ανταλλάγματος) σέ οικόπεδα όπου αποφεύγεται (αύστηρως) ή οικοδόμηση. *Φάση δεύτερη*: άφου άπαγορεύεται ή οικοδόμηση κανείς δέν έχει τήν ιδέα ότι πρίν γίνον οι οικοδομές χρήσιμο θά ήταν νά υπάρξουν ύποδομές, δρόμοι, ύπόνοιμοι, δίκτυα διανομής ηλεκτρικού ρεύματος, νερού κ.λπ., τών όποιων τό κόστος θά ένσωματωνόταν στήν τιμή τών οικόπεδων. Εύτυχώς έξάλλου, γιατί άλλως τά οικόπεδα θά πέφτανε πολύ άκριβά στό «λαό». 'Ο τελευταίος χτίζει λοιπόν παντοιοτρόπως και άκατάπαυστα. "Όχι και πολύ φθηνά βέβαια, τουλάχιστον καταρχήν, γιατί τό «παράνομο» χτίσιμο στοιχίζει άρκετά: άλλεπάλληλα λαδώματα, ύψηλό κόστος τών έργολάβων και τών συνεργείων πού συχνά δουλεύουν τή νύχτα (περίπου 20.000 τό «μεροκάματο» προσφάτως), έξατομικευμένο κόστος όρισμένων ύποδομών ή παροχών πού μολαταυτα είναι απαραίτητες.

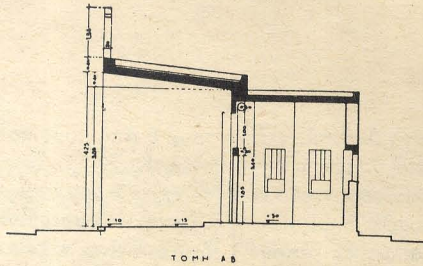
'Εδω κάπου άρχίζει ή *τρίτη φάση* του κύκλου. Οι ήρωικοί οικιστές πολλαπλασιάζονται και έγγίζουν τήν «κρίσιμη μάζα» πού έπιτρέπει λογίων λογίων μανούβρες και διεκδικήσεις: διάνοιξη δρόμων, ίδρυση λεωφορειακής γραμμής, συλλογή τών σπουπιδιών, δημόσιο φωτισμό, δημόσια παροχή νερού (σέ αντικατάσταση, συχνά, ιδιωτικών δικτύων πού τούς πέφτουν λίγο άκριβά). Και συνήθως κερδίζουν, λιγότερα ή περισσότερα, ανάλογα και μέ παράγοντες πού δέν έχουν καμιά σχέση μέ τούς τυπικούς συσχετισμούς δυνάμεων. "Ετσι έφτασε και τό νερό. 'Η σύνδεση στοιχισε κάπου 2,5 δισεκατομμύρια δραχμές. Οι ένδιαφερόμενοι δήμοι πλήρωσαν κάπου 600 έκατομμύρια. Και προκύπτουν δύο έρωτήματα. "Ενα έλασσαν: από ποιούς θά εισπράξουν οι δήμοι τά 600 έκατομμύρια; 'Από τούς δημότες

τους ή από τούς πολλαπλάσιους παραθεριστές; Κι ένα μείζον: ποιός θά πληρώσει τά περίπου 2 δισεκατομμύρια πού δέν πληρώνουν οι ένδιαφερόμενοι; 'Η άπάντηση στό δεύτερο είναι προφανής: Θά τά πληρώσουν όσοι δέν πήραν μέρος στήν αυθαίρετη οικιοποίηση γαιών και άκτών στίς συγκεκριμένες περιοχές (θυμηθείτε τό όταν λάβετε τό λογαριασμό τής ΕΥΔΑΠ). Βέβαια θά άντίπουν οι θεωρητικοί του «κράτους πρόνοιας» τό τελευταίο όφείλει άγάπη και συμπαράσταση σέ όλους τούς πολίτες του, περιλαμβανομένων και τών ένλόγω «παραθεριστών». 'Απολύτως σύμφωνοι έφόσον τό κράτος θά είχε εκείνο όργανώσει τίς παραθεριστικές περιοχές: θά είχαν άσφαλώς στοιχίσει πολύ λιγότερο σέ όλους, κάποιιο κόκκο λογικής παραπάνω θά είχε ή σύλληψή τους (έχει δει κανείς τήν όργάνωση του «άστικού ίστού» τής Νέας Μάκρης;) και άσφαλώς ή άπόκτηση έχει δυνατοτήτων γιά μάνια και διακοπές θά ήταν άνοιχτή σέ περισσότερες. Βέβαια, έπίσης, ή έπιλογή του ποιός θά τά κατάφερνε τελικά θά γινότανε μέσω τής αγοράς και ένδεχομένως τών διαθροωτικών κρατικών παρεμβάσεων μέ κάποιιο λιγότερο ή περισσότερο άποτελεσματική «κοινωνική πολιτική». Τώρα ή έπιλογή έγινε πάλι μέ τό χρήμα (γιατί ό μύθος του «φτωχού οικιστή» ανήκει στή δεκαετία του '50 και βέβαια δέν άφορούσε θερινή κατοικία αλλά κάποιες χαμοκέλες στό Αιγάλεω...) αλλά σέ έναν ιδιότυπο συνδυασμό μέ έξωοικονομικά μέσα και κόλπα και μέ μαζικό ύπόβαθρο. Δηλαδή γιά νά λέμε τά πράγματα μέ τό όνομά τους δέν πρόκειται γιά καμιά λαϊκή πάλη ένάντια στον καπιταλισμό, αλλά γιά μιά ιδιόμορφη «πρωταρχική συσσώρευση» εις βάρος του συνόλου τών άμεσων παραγωγών από ένα τμήμα τής κοινωνίας πού δέν άποτελείται μόνο από κακούς καπιταλιστές αλλά περιλαμβάνει κάθε είδους στοιχεία μέχρι και κάποιους άμεσους παραγωγούς και συναφή κοινωνικά στρώματα. "Ηδη δέ σέ πολλές περιπτώσεις πάνω στήν πρωταρχική αυτή συσσώρευση άνθει μιά καθαρά (μικρο)καπιταλιστική οικονομία πού άποκλείει τούς ύπόλοιπους μέ οικονομικά (μέσω τής αγοράς) πιά μέσα.

Τή βελτίωση όρισμένων όρων τής άναπαραγωγής της μόλις χρηματοδοτήσαμε όλοι μας μέσω τής ΕΥΔΑΠ, μεγάλη ή χάρη της...

Θ. Μαργακός

Ὁ Νίκος Μιτσάκης ἡ ἀρχιτεκτονικὴ σχολείων καὶ τὸ διελληνικὸ πνεῦμα

Τὸ πρόγραμμα ἀνέγερσης νέων σχολικῶν κτιρίων ἀποτελεῖ μιά ἀπὸ τίς μεγαλύτερες ἐπιτυχίες τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ προγράμματος τῆς δευτέρας κυβέρνησης Βενιζέλου (1928-1932). Μὲ πρωτοβουλία τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας Γεωργίου Παπανδρέου (1930-32) ὀργανώθηκε στὸ ὑπουργεῖο ἕνα Γραφεῖο Μελετῶν στὸ ὁποῖο κλήθηκαν νὰ συνεργαστοῦν ὀρισμένοι ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ἐκπροσώπους τῆς «νέας ἀρχιτεκτονικῆς». Ἡ παραγωγή τοῦ γραφείου αὐτοῦ προοριζόταν νὰ δημιουργήσῃ μιά αὐτόχθονη «παράδοση τοῦ μοντέρνου» πού ἀναγνωρίστηκε κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ '30 σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο καὶ ἐντάσσεται τόσο στὸ πλαίσιο τῆς ἱστοριογραφίας τῆς νεοελληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἐπιτεύγματά της, ὅσο καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ρασιοναλισμοῦ ὡς μιά ἀξιόλογη συμβολή.

Στὶς ἀναζητήσεις ὥστόσο πού προσπαθοῦν νὰ προωθήσουν ἕνα διάλογο μετὰ τὴ σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ ἐμπειρία, ἀντιτίθενται ἄλλες πού ἐπιδιώκουν νὰ δώσουν ὑπόσταση σὲ μιά συνέχεια μετὰ τὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά τῆς νεοελληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Στόν τόμο *Τὰ νέα σχολικά κτίρια* πού ἐκδόθηκε τὸ 1938 μετὰ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Πάτροκλου Καραντινοῦ, ἰδιαίτερη προσοχὴ ἀποδίδεται στὸ ἔργο τοῦ Νίκου Μιτσάκη, ἑνὸς ἀρχιτέκτονα πού ἔπαιξε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ἀνανέωση τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν σχολείων. Μεταξὺ τῶν πρώτων γνωστῶν μελετῶν του συγκαταλέγονται ἐκεῖνες τοῦ 1926 γιὰ δύο δημοτικὰ σχολεῖα στὴν Καστοριά καὶ στὸν Σεληνούντα. Πέρα ἀπὸ τὴ μέτρια ἀξία τους οἱ ἀσκήσεις αὐτές εἶναι σημαντικές ὡς ἀποδείξεις μιᾶς πρώιμης προσπάθειας ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ ἔγκριτα μορφολογικὰ μοντέλα. Ἡ ἀναζήτησις ἑνὸς αὐτόχθονου ἀρχιτεκτονικοῦ χαρακτήρα, ξένου πρὸς τὴν κοινότοπη ρητορικὴ τῶν σχολείων Συγγροῦ, ἐκδηλώνεται ἐδῶ μετὰ διαφοροποιημένα ἀποτελέσματα ἀπὸ μορφολογικὴ ἄποψη, στὰ ὁποῖα εἶναι προφανὴς ἡ ἐπίδρασις τῶν δύο ἡγετικῶν μορφῶν τῆς νεοελληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τοῦ Ἀριστοτέλη Ζάχου καὶ τοῦ Δημήτρη Πικιώνη. Στὰ τοξωτὰ τῶν παραθύρων καὶ στὸ περιστύλιο τῆς εἰσόδου τοῦ

σχολείου στὴν Καστοριά, ἐκφράζονται μετὰ ἀπλοϊκὴ λιτότητα τὰ διδάγματα τοῦ «νεοβυζαντινοῦ» τοῦ Ζάχου, πού δὲν ταυτίζεται μετὰ ἐκεῖνο τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐκλεκτικιστικῶν revivals τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰῶνα. Ἐνῶ τὰ τελευταῖα προσανατολίζονται πρὸς τὰ μεγάλα μνημεῖα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀντλοῦν μορφολογικὴ χλιδή, ποικιλία μαρμάρινων διακοσμῆσεων, ἔμφασις τῆς πολυχρωμίας, ἡ νεοβυζαντινὴ τάσις τοῦ Ζάχου ἀνατρέχει στὶς μαρτυρίες μιᾶς ἐλάσσονος ἑλλαδικῆς πρωτομεσαιωνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς πού θεωρεῖται θεματοφύλακας τῆς παλαιᾶς λαϊκῆς κατασκευαστικῆς παράδοσης.

Παρά τίς σποραδικές ἐνδείξεις ἀφομοίωσης τῶν διδαγμάτων τοῦ Ζάχου, τὸ ἔργο τοῦ Μιτσάκη παρουσιάζει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπαγγελματικῆς του δραστηριότητος (καὶ εἰδικὰ ἀπὸ τὸ σχολεῖο στὸν Σεληνούντα) μιά ἐπιλεκτικὴ συγγένεια μετὰ ἐκεῖνο τοῦ Πικιώνη, μετὰ τὸν ὁποῖο ἄλλωστε συνδεόταν φιλικὰ ἤδη ἀπὸ τὰ χρόνια τῶν σπουδῶν του στὸ Πολυτεχνεῖο τῆς Ἀθήνας. Πράγματι, τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς παραγωγῆς του τῆς περιόδου 1926-28 ἀποδεικνύεται ὁ ἰδεολογικός παραλληλισμὸς μετὰ τὸ ἔργο τοῦ Πικιώνη καὶ εἶναι στ' ἀλήθεια πιὸ σωστὸ νὰ μιλάμε γιὰ παραλληλισμὸ παρά γιὰ ἰδεολογικὴ ἐξάρτησις. Ὁ μορφολογικός ἀρχαϊσμός ἔργων ὅπως τὰ σχολεῖα στὸν Σεληνούντα (1926), στὴ Νέα Κοκκινιά τοῦ Πειραιᾶ (1927), στὴ Νάξο (1927) καὶ στὴν Κεφαλόβρυση (1928) καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῆς νησιωτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὅπως παρουσιάζεται στὰ σχολεῖα τῆς Τήνου (1927) καὶ τῆς Ἀμαλιάδας (1928) καὶ πού εἶναι ἐπίσης παρούσα σὲ ἐκεῖνα πού ἤδη ἀναφέρθηκαν, τῆς Νάξου, τῆς Νέας Κοκκινιάς καὶ τῆς Κεφαλόβρυσης, συνδέονται ἀντίστοιχα μετὰ τὴν ἐπαναθεώρησις τοῦ «στύλ τῆς Πριήνης» πού προτάθηκε ἀπὸ τὸν Πικιώνη στὴν οἰκία Καραμάνου (1925) καὶ μετὰ τίς παραινέσεις του γιὰ τὴν ἀναζήτησις, διαμέσου τῆς μελέτης τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν νησιῶν, τῶν βάσεων γιὰ μιά σχεδιαστικὴ γλώσσα πού νὰ ἀνταποκρίνεται στὴ σύγχρονη εἰσαισθησιὰ μὰ νὰ εἶναι ταυτόχρονα ριζωμένη σὲ μιά αὐτόχθονη παράδοσις.

Τὸ γεγονός ὅτι ἐπρόκειτο πρᾶγματι γι' αὐτὰ τὰ ἀρχέτυπα ἀναφορᾶς, τὸ παραδέχεται ὁ ἴδιος ὁ Μιτσάκης σὲ ἕνα «ὑπόμνημα σπουδῶν καὶ ἔργων» πού συνέταξε γύρω στὸ 1934 καὶ πού παραμένει τὸ μοναδικὸ κείμενο ἀρχῶν γιὰ τὸ περιχόμενον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του: «(...) Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ», γράφει ὁ ἀρχιτέκτων μετὰ ἀφορμὴν τὸ διδασκῆριον Μεβλεχανέ Θεσσαλονίκης (1926), «διείδον τὰς ἐξαιρετικὰς ἰδιότητας τῆς ρυθμικότητος ἐν τῇ Ἀρχιτεκτονικῇ, ἰδιότητας τὰς ὁποίας ἔλαβα τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναπτύξω ἀργότερον μετὰ περισσότερὰν πλαστικὴν ἐλευθερίαν καὶ ταύτισιν τοῦ οἰκοδομικοῦ ὀργανισμοῦ μετὰ τῶν δεδομένων ὄρων εἰς τὸ πραγματοποιηθέν Διδακτηριακὸν Συγκρότημα τῆς Ἁγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης (1932). Εἰς τὰ Διδακτήρια Σεληνούντος καὶ Κεφαλοβρύσου, σημειώνεται μιά ἀνάλογος ἀνάπτυξις ἐπὶ τοῦ Ἀρχαϊκοῦ, καὶ τῆς Τήνου-Γυμνασίου καὶ Μονοτάξιου Μαρλᾶ, ἡ οἰκία Ν.Κ. εἰς τὸ Ἑλληνικόν, ἡ οἰκία Σ.Π. εἰς τὸ Ψυχικόν, ἐπὶ τοῦ Νησιωτικοῦ· τὸ δὲ Γυμνάσιον Νάξου (1927) μετὰ τὴν δημιουργίαν κλειστοῦ προαυλίου, προσδίδοντος μίαν ἀτμόσφαιραν οἰκειότητος, διὰ τῆς τοποθετήσεως ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ Μουσειοῦ Νάξου καὶ τοῦ ἀμφιθεάτρου, μετὰ τὴν διάσπασιν τῆς προσόψεως ἀπὸ ἕνα ἠρεμον κυματισμὸν διὰ κλιμακωτῆς διατάξεως προσιδουσης κίνησιν εἰς τὴν συμμετρίαν καὶ ἕνα τονικὸν πλοῦτον τῶν ἀνοιγμάτων ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν των, προχωρεῖ εἰς μίαν βαθυτέραν κατανοήσιν τοῦ πνεύματος πού διέπει τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὸ τόπου».

Τὸ γυμνάσιον τῆς Νάξου, πού φιλοξενεῖ ἐπίσης καὶ τὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο, παρουσιάζει μιά συμβίωσις μεσογειῶν καὶ κλασικιστικῶν στοιχείων πού δὲν ἔχει προηγουμένον στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ συνιστᾷ ἕνα ποιοτικὸ ἄλλα σὲ σύγκρισιν μετὰ τὸν σχολαστικὸ φιλολογοῦσιμὸ πού χαρακτηρίζει τὴν ἐπαναθεώρησις τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Αἴγινας στὴν οἰκία Μωραῖτη (1921-23) τοῦ Πικιώνη. Στὸ γυμνάσιον αὐτὸ τὸ κλασικιστικὸ λεξιλόγιον διαγράφεται ἐξαιρετικὰ ἀπλοποιήσας καὶ περιορισμένον σὲ κομψές ἀρθρώσεις, ἐπιδιώκοντας νὰ ἀναγάγῃ τὴν αὐλὴν σὲ αἶθριον μετὰ τὴν ἀρχαία σημασία, στὸ πλαίσιο τῆς ἀναφορᾶς σὲ

πρότυπα οἰκιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τὸ 1928 ὁ Μιτσάκης σχεδιάζει τὸ σχολεῖο τῆς Ἀμαλιάδας ὅπου ἐπανεμφανίζεται ἡ συμμετρικὴ ὀργάνωσις τῆς κάτοψης ἐνῶ οἱ ἀρχαῖζουσες ἀναφορές ἀπουσιάζουν. Αὐτὸ τὸ κτίριον ἀντιπροσωπεύει ὅπως ὅποτε τὸ πιὸ προχωρημένον ἐπίπεδο «πουριστικῆς» μεταλλαγῆς τῆς σχεδιαστικῆς γλώσσας τοῦ Μιτσάκη κατὰ τὴν πρώτη φάσι τῆς δραστηριότητός του μὰ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σάν ἀπόδειξις μιᾶς πρώιμης προσέγγισις πρὸς τὴν κουλτοῦρα τοῦ ρασιοναλισμοῦ.

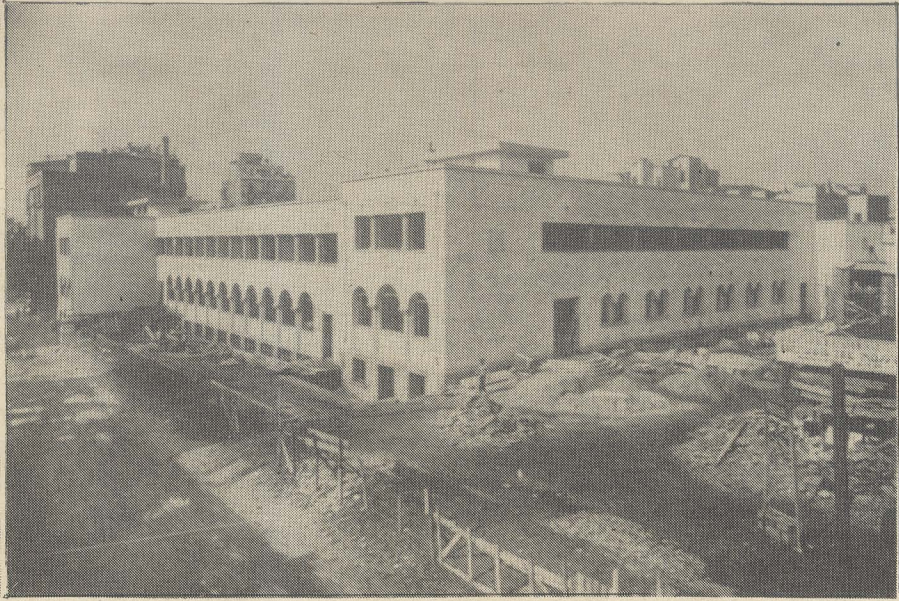
Ἐπίσης τὸ 1934, στὸ ἴδιο «ὑπόμνημα», ὁ Μιτσάκης μιλάει γιὰ τὴν προσωπικὴ του «ἐνδόμυχον ἀντίδρασιν πρὸς τὴν μιμικὴν καὶ ἀνεξέλεγκτον ἐπανάληψιν τῶν —καλῶν ἢ κακῶν— ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν τῆς Δύσεως», ὑπογραμμίζοντας ἔτσι τὴν πρόθεσις νὰ ἐντάξῃ τὸ προσωπικὸ του ἔργο στὴν αὐτόχθονη παράδοσις. Αὐτὴ ἡ ἔμφασις τῆς διαφοροποίησις σὲ σχέση μετὰ τὸ ρασιοναλιστικὸ πρότυπον ἀποτε-

λεί ένα διακριτικό στοιχείο της προσωπικότητας του Μιτσάκη όπως επίσης και του Πικιώνη. Είναι ιδιαίτερα ένδεικτικό το γεγονός ότι κανείς τους δεν εντάχθηκε στην ελληνική ομάδα των CIAM (Διεθνή Συνέδρια Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής), αν και συνέβαλαν σε σημαντικό βαθμό (μέ το διδακτικό έργο ο Πικιώνης, με το παράδειγμα των έργων ο Μιτσάκης) στη διάδοση της νέας αρχιτεκτονικής και στη διαμόρφωση της γενιάς των αρχιτεκτόνων που θα ταυτίσει τις επιλογές της με εκείνες του ευρωπαϊκού ρασιοναλισμού.

Οι αναζητήσεις του Πικιώνη —στον οποίο ο φίλος Τζόρτζιο ντέ Κίρικο αναγνώρισε "una profonda intelligenza da metafisico" όπως σημειώνει στην έκδοση του 1962 των απομνημονευμάτων του— και του Μιτσάκη, φαίνονται να συνιστούν το περιεχόμενο ενός «διελληνικού» ιδεώδους που, στο πλαίσιο της πρότασης αξιών που θεωρούνται διστορικές, προτίθενται να επαναπροσδιορίσουν μία εθνική ταυτότητα, ενάντια στη μαυριστική «ελληνικότητα» των ιστορικιστικών επιδράσεων την κληροδοτημένη από μία αρχιτεκτονική κουλτούρα εισαγωγής (κυρίως γερμανική). Η ανακάλυψη του «στύλ της Πριήνης» και της νησιωτικής αρχιτεκτονικής της Μεσογείου δεν είναι τίποτα άλλο παρά η επαναξιολόγηση μιας οικοδομικής τέχνης στοιχειώδους, ριζωμένης στην αισθητική συνείδηση του λαού και θεματοφύλακα ενός «όρθολογισμού», καίριας πνευματικής αξίας μιας αδιάκοπης παράδοσης, αντίθετης στον διανοούμενο «νεοκλασικισμό» που από την εποχή της εθνικής απελευθέρωσης είχε αποτελέσει τη «νέα παράδοση» της ελληνικής αρχιτεκτονικής, θεμελιωμένη κατά την θωακήν περίοδο με το έργο των ίδιων Βαυαρών που δημιουργήσαν το Μόναχο-νέα Αθήνα του Λουδοβίκου του Ιου.

Σε αυτή την πολιτισμική προοπτική τοποθετείται και η σχέση, άσυνεχης και αντίφατική, του Μιτσάκη με τον ευρωπαϊκό ρασιοναλισμό κατά τη δεκαετία του '30. Βέβαια, το περιεχόμενο της προσωπικής βιβλιοθήκης του αρχιτέκτονα αποδεικνύει το ενδιαφέρον του για τα σύγχρονα επιτεύγματα του «μοντέρνου κινήματος» και ιδιαίτερα του Λέ Κορμπυζιέ. Μά αυτό το ενδιαφέρον διαμορφώνεται σε σχέση με έναν άλλο παράγοντα καθόλου δευτερεύοντα, όπως εκείνη η κριτική όπτική που τείνει να επισημάνει στη νέα αρχιτεκτονική προγονικούς δεσμούς με τον πολιτισμό της Μεσογείου. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι αυτή η θέση θα διατυπωθεί από ορισμένους όμιλητές με την ευκαιρία του Συνεδρίου της Αθήνας (IV CIAM), τό 1933. Και δεν στερείται βέβαια σημασίας το γεγονός ότι ο δάσκαλος πρὸς τὸν ὁποῖο στρέφονται με μεγαλύτερη προσοχή οι Έλληνες αρχιτέκτονες είναι ο Λέ Κορμπυζιέ.

Ο σεβασμός του genius loci αποτελεί το διακριτικό στοιχείο του σχολικού συγκροτήματος «Αγία Σοφία» στη Θεσσαλονίκη, πραγματοποιημένο μεταξύ του 1928 και του 1932. Το συγκρότημα αυτό του Μιτσάκη συντονίζεται με τις «νεοβυζαντινές» μορφολογικές επιλογές που είχαν διαμορφώσει την αρχιτεκτονική της ανοικοδόμησης της Θεσσαλονίκης προ-

Σχολικά κτίρια «Αγίας Σοφίας» Θεσσαλονίκης, 1928-32

σαρμόζοντάς τες στη δομική τυπολογία του όπλισμένου σκυροδέματος και όλοκληρώνοντάς τες με στοιχεία της νέας αρχιτεκτονικής γλώσσας. Ο «νεοβυζαντινός» χαρακτήρας του σχολείου του Μιτσάκη, όπως εκείνος των αρχιτεκτονικών συνόλων κατά μήκος της οδού Αριστοτέλους στη Θεσσαλονίκη που χρησιμοποιήθηκαν σαν πρότυπα, δεν προτίθεται να είναι φιλολογικά άκριβης. Από την παράδοση άντλει μόνο όρισμένα έρεθίσματα που τά μεταποιεί σε μία αρχιτεκτονική γλώσσα άπαλλαγμένη από τον ποικιλόμορφο χρωματικό πλούτο άλλων νεοβυζαντινών αναβιώσεων και περιορισμένη σε μία λιτότητα των δομικών μελών που συνδυάζει την τεχνική του όπλισμένου σκυροδέματος με μία μορφολογία διάχυτη από ιστορικές μνήμες προκύπτει έτσι μία εύθυχη συμβίωση μεταξύ των λειτουργικών αίτημάτων και της αρχιτεκτονικής της ανάμνησης.

Ένα είδος καταλόγου των δυνατοτήτων μιας γλώσσας βασισμένης στην παράδοση αλλά ανταποκρινόμενης σε μία μοντέρνα ευαισθησία, στο πλαίσιο των πειραματισμών του Μιτσάκη, συναντάται στο πρακτικό λύκειο Αμπελοκήπων (1930) στην Αθήνα. Έργο κρίσιμο, στο βαθμό που αποτελεί σημείο συνάντησης δύο ξεχωριστών κατευθύνσεων (μιας μοντέρνας μεσογειακής αρχιτεκτονικής που επαναπροτείνει τό μάθημα της μορφολογικής αυστηρότητας της οικοδομικής των νησιών και εκείνης που, σύμφωνα με τις όποδείξεις του Πικιώνη, τείνει να συμβιβάσει έναν κλασικισμό μίνιμου του «στύλ της Πριήνης» με τις μοντέρνες κατασκευαστικές τεχνικές), τό πρακτικό λύκειο των Αμπελοκήπων έπιχειρεί μία νέα συμβίωση μεταξύ διαφορετικών πεδίων έκφρασης, μά δέν προχωρεί περισσότερο. Παραμένει ουσιαστικά μία αρχιτεκτονική συμπαγών όγκων και έπιφανειών έντεχνα διαμορφωμένων με στόχο την ποικιλία των σχέσεων μεταξύ πλήρων και κενών και μορφοποιημένων σύμφωνα με αναλογικούς όπολογισμούς κλα-

σικής προέλευσης.

Τό 1933 ο Μιτσάκης, στο πλαίσιο της σημαντικής και ποσοτικά παραγωγής του για τό όπουργείο Παιδείας (πάνω από 30 γνωστά σχολικά κτίρια), όπογράφει τό μελέτη για τό άνωτερο παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης, έργο με ξεχώριστή σημασία και ένδεικτικό της μέγιστης έπαφής της παραγωγής του αυτής με τόν ευρωπαϊκό ρασιοναλισμό. Σε αυτό τό έργο, που δίνει τό άκριβές μέτρο μιας ώριμης και έκλεπτυσμένης άφομοίωσης της ρασιοναλιστικής γλώσσας, λεκορμπυζιανές άναφορές συμβιώνουν με τόν όρισμό της αρχιτεκτονικής μορφής ως άποτελέσματος των κατασκευαστικών δεδομένων και της λειτουργικής άνάλυσης συγγενούς με την ποιητική της Neue Sachlichkeit. Ένα μοναδικό παράδειγμα της δοκιμασμένης συνθετικής ικανότητας του Μιτσάκη συνίσταται έδώ στην έπιδειξίότητα με την όποία κατορθώνει να διαλύσει τόν συμπαγή παραλληλεπίπεδο όγκο στη βόρεια πλευρά που βλέπει στον δρόμο, μέσω μιας έντεχνης ένορχήστρωσης τρισδιάστατων προβολών. Τό αίτημα της «άντικειμενικότητας», που προαναγγέλλεται στη νότια όψη, βρίσκει πλήρη ανταπόκριση στους έσωτερικούς χώρους, όπου τό σύστημα των στύλων και των δοκών που όποστηρίζουν τις όροφές άφήνεται έντελώς όρατό.

Μία άλλη σημαντική μελέτη που αξίζει να σχολιαστεί, αν και δέν πρόκειται για σχολείο, είναι η ύπαίθρια εκκλησία που πραγματοποιήθηκε τό 1934 για τό σχολικό συγκρότημα «Νομικός» στην Αθήνα, έργο του αρχιτέκτονα Πάντζαρη. Σε αυτόν τόν ναύσκο, που όπληξε έπιθυμία του δωρητή του οικοπέδου, ο αρχιτέκτονας, έχοντας έξασφαλίσει τό συνεργασία του ζωγράφου Σπύρου Παπαλουκά για τις άγιογραφίες, προτείνει μία έρμηνεία σε μοντέρνες μορφές τυπολογικών και μορφολογικών στοιχείων της βυζαντινής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής. Ένώ ο Παπαλουκάς άποκαθιστά τό χρωματική λαμπρότητα της παράδοσης της βυζαντινής άγιογραφίας, κρατώντας τις άποστά-

σεις από τον λαϊκίστικο σχολαστικισμό άλλων σύγχρονων προσεγγίσεων, όπως εκείνη του ζωγράφου Φώτη Κόντογλου και της σχολής του, αν και άφομοιώνει στοιχεία της λαϊκής τέχνης σύμφωνα με έναν προσανατολισμό που δεν στερείται αναλογιών με άλλα ευρωπαϊκά gerechâges της μεγάλης κληρονομιάς της λαϊκής ζωγραφικής (άρκει σάν πίο ευστοχη ή αναφορά στον Μάρκ Σαγκάλ) ο Μιτσάκης μεταποιεί τις σχέσεις των όγκων της βυζαντινής αρχιτεκτονικής σε μία στοιχειώδη γεωμετρία που γίνεται εμφανέστερη χάρη σε μία αναλυτική διαδικασία ή οποία αποσυνθέτει τα συστατικά στοιχεία του εκκλησιαστικού οργανισμού της παράδοσης. Οι όγκοι της τρίλοβης άψιδας (τό «ίερών» της παράδοσης προσιτό μόνο στον ιερέα) αποτελούμενοι από ένα κυλινδρικό ανάπτυγμα 180° στο οποίο προστίθενται άλλα δύο τέταρτα κυλίνδρου, ανεξαρτητοποιούνται έντελως από τον χώρο των πιστών μέσω ενός διαχωριστικού στοιχείου που αντιπροσωπεύεται από την άψίδα του ιερού. Αυτό το στοιχείο λειτουργεί επίσης και σάν όριο μεταξύ του κλειστού νάρθηκα και του άνοιχτου καθολικού. Πράγματι ο χώρος των πιστών, που καλύπτεται από μία έπικλινή στέγη, για να διευκολύνει ίσως μία καλύτερη όπτική των άγιογραφιών της όροφής, άφηγεται πράγματι έντελως άνοιχτός πρός τά δυτικά — λύση ή τελευταία όπωσδήποτε νεωτεριστική στην όρθόδοξη λατρεία— σάν έκφραση μιάς όμαδικής θρησκευτικής τελετής που τείνει να άξιοποιήσει και τήν αύλή του σχολικού συγκροτήματος ως τόπο προσευχής των πιστών. «Άντί κλειστού ναυδρίου —γράφει ό Μιτσάκης στο «ύπόμνημα»— έμελέτησα ιερόν προστεγασμένον, βωμόν τρόπον τινά, ούτως ώστε να δύνανται οί 2.000 μαθητά να παρακολουθούν και να μετέχουν πραγματικώς της λειτουργίας».

Στό έργο του Μιτσάκη, όπως και του Πικιώνη, κατά τό δεύτερο μισό της δεκαετίας του '30, ή αναζήτηση μιάς έθνικής ταυτότητας επιδιώκει τή σύνθεση του «οικουμηνικού πνεύματος» του μοντέρνου κι-

2. Δημοτικό σχολείο, Σελήνου, 1926

νηματος με τό «πνεύμα της έθνότητας», άπευθυνόμενη σε πρότυπα της λαϊκής αρχιτεκτονικής όπως εκείνα του μακεδονικού σπιτιού, που λόγω της μεγάλης τους διάδοσης στις περιοχές που υπέκυψαν σε τουρκικές πολιτισμικές επιδράσεις, δύσκολα μπορούν να ταξινομηθούν ως «έθνικά», αλλά αντιπροσωπεύουν άντίθετα, στά Βαλκάνια, ένα είδος κοινής διεθνούς του λαϊκού.² Στά τελευταία του όστόσο σχολικά κτίρια, γύρω στο 1940, ό Μιτσάκης επιβεβαιώνει έναν λαϊκίστικο προσανατολισμό διαφορετικό από εκείνον που βασίζεται στην επαναθεώρηση της μακεδονικής παράδοσης: βρίσκει σε αυτά έκφραση μιά ταπεινή κτιριολογική άφήγηση που, ιδιοποιούμενη τους κατασκευαστικούς τρόπους του άγροτικού σπιτιού, επιδιώκει μιά συμφιλίωση με τήν αρχιτεκτονική του τόπου.

Τό συνολικό έργο του αρχιτέκτονα άποδεικνύει ότι δέν υπήρξε δέσμιος αισθητικών προκαταλήψεων και ότι ή προσέγγισή του στις άρχές του ρασιοναλισμού δέν συμβιβαζόταν άνεξέλεγκτα με θεωρητικούς δογματισμούς μά τήν διέκρινε άντίθετα μιά κατασκευαστική λογική, εδαίσθητη στο πρόβλημα της σχέσης μεταξύ έργου και περιβάλλοντος. Οί παραβιάσεις του Μιτσάκη εκείνης της όρθόδοξης άποψης που συνδεόταν με τήν έμπειρία του ευρωπαϊκού ρασιοναλισμού φαίνεται τελικά να ύπαγορεύονται πάντα (και αυτό ίσχύει κυρίως για τά «λαϊκίστικά» έ-

πεισόδια όπως ή άνακατασκευή του Μεγάλου Σπηλαίου τό 1935) από τις ιδιαιτερότητες του θέματος και από τήν ανάγκη να μίν παραβιαστεί ό χαρακτήρας του περιβάλλοντος. Η συνέπεια της διανοητικής του προσπάθειας και ή άυστηρότητα της σχεδιαστικής του έρευνας γίνονται άκόμα περισσότερο κατανοητές αν σκεφτούμε ότι ή μελέτη για τά κτίρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1938) —που αντιπροσωπεύει ένα προώθημένο επίπεδο τυπολογικής και μορφολογικής έπεξεργασίας σύμφωνα με μιά σχεδιαστική λογική που έχει σάν σημεία άναφοράς τις μελέτες του Λέ Κορμπυζιέ για τούς διαγωνισμούς του κτιρίου της Κοινωνίας των Έθνών στην Γενεύη και για τό κτίριο των Σοβιέτ στη Μόσχα— έκπονήθηκε κατά τήν περίοδο της μεταξικής δικτατορίας, δηλαδή σε μιά περίοδο που χαρακτηρίζεται από μιά γενική μεταστροφή της ελληνικής αρχιτεκτονικής πρός έναν πομπώδη ρητορικό κλασικισμό ή πρός έναν λαϊκισμό του όποίου τό προσφιλέστερο χαρακτηριστικό είναι οί άθρόες φολκλοριστικές και σκηνογραφικές του παραχωρήσεις.³

Άντρέας Γιακουμακάτος

Σημειώσεις

1. Ο Νίκος Μιτσάκης (Πύργος, 1899 — Άθήνα, 25.4.1941) σπούδασε αρχιτεκτονική στο Πολυτεχνείο της Άθήνας τήν περίοδο 1917-1921. Πρίν προσληφθεί στο «Αρχιτεκτονικόν Τμήμα» του ύπουργείου Παιδείας (1926) εργάστηκε για τήν κατασκευαστική έταιρία «Κέκρω» του Ψυχικού. Μεταξύ 1931 και 1933 εργάστηκε στη σχολή αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ ως έπιμελητής του καθηγητή της κτιριολογίας Ernest Hébrard. Προϊστάμενος του Γραφείου Μελετών του Αρχιτεκτονικού Τμήματος του ύπουργείου Παιδείας από τόν Ιούνιο του 1930 ως τόν Οκτώβριο 1930 και από τόν Ιούνιο 1931 ως τόν άτυχή του θάνατο. Άν και υπήρξε μιά πρωτοποριακή μορφή της νέας ελληνικής αρχιτεκτονικής, ό Μιτσάκης δέν προσχώρησε ποτέ στην ελληνική όμάδα των CIAM.

2. Η αρχιτεκτονική κουλτούρα της «έπιστροφής στην παράδοση» δέν παρέβλεψε τό ιστοριογραφικό πρόβλημα της τυπολογικής καταγωγής της μακεδονικής οικίας. Ο Άριστοτέλης Ζάχος («Ιωάννινα», *Ήπειρωτικά Χρονικά*, III, 1928, σ. 295-306) γράφοντας για τήν καταγωγή της μακεδονικής οικίας ύπογραμμίζει τήν παρουσία σ' αυτήν λειτουργικών χαρακτηριστικών κοινών στη βυζαντινή και ελληνιστική οικία, για να άποδείξει τή διαχρονική συνέχεια, αν και διαμέσου όρισμένων μορφολογικών μεταβολών, μιάς οικιστικής παράδοσης του ελληνικού χώρου.

3. Τό άρθρο βασίζεται σε άποσπάσματα από τό βιβλίο των Άντρέα Γιακουμακάτου και E-zio Godoli: *L'architettura delle scuole e il razionalismo in Grecia* (Η αρχιτεκτονική των σχολείων και ό ρασιοναλισμός στην Ελλάδα), που έκδόθηκε στη Φλωρεντία τόν Ιαν. του 1985.

Άνώτερο παρθενάγειο Θεσσαλονίκης 1933

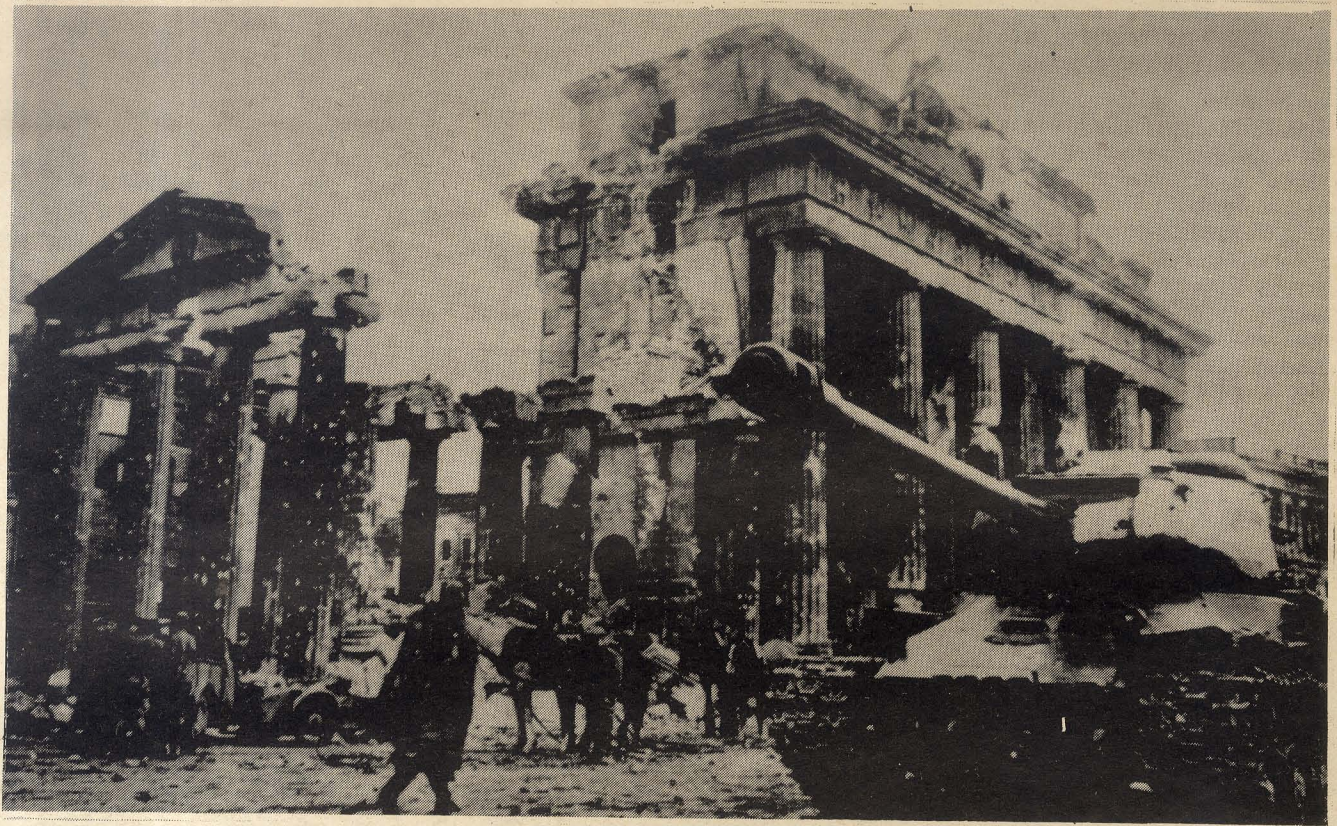
1945: Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΛΛΑΖΕΙ ΜΟΡΦΗ

Τά σαράντα χρόνια που χωρίζουν την εποχή μας από τις δύσκολες μέρες του 1945 δέν στάθηκαν ικανά νά ανατρέψουν τις συνέπειες τών όσων αποφασίστηκαν καί δημιουργήθηκαν τότε. Ο παράξενος 20ός αιώνας συνδυάζει τις πιο ραγδαίες καί ριζοσπαστικές μεταβολές μέ στοιχέα σταθερότητας που δύσκολα μπορούν νά ανατρέψουν οι προσπάθειες τών ανθρώπων. Από τή ρευστή περίοδο 1914-1945, γεννήθηκε ο χωρισμός του κόσμου σέ δύο στρατόπεδα: ένα καθεστώς που όρίζει μέχρι σήμερα τους άξονες τών πολιτικών καί διπλωματικών εξελίξεων. Στην Ούασικτον, στην Καζαμπλάνκα, στη Μόσχα, στην Τεχεράνη καί προπαντός στη Γιάλτα καί τόν Ιούλιο του 1945 στό Πότσδαμ, θεσμοθετήθηκαν οι κανόνες του νέου κόσμου. Στο επίκεντρο τών συζητήσεων βρισκόταν ή Εύρώπη, τής όποίας ή διχοτόμηση καί ή περιθωριοποίηση ήταν προϋπόθεση για τή γέννηση τής νέας τάξης πραγμάτων.

Οί νικητές του 1945

Κατά τή διάρκεια του πολέμου, στις αίθουσες τών διαπραγματεύσεων τρεις δυνάμεις μετείχαν στην επεξεργασία τών συνθηκών του αυριανού κόσμου. Μόνο ή μία ήταν ευρωπαϊκή μέ τήν καθαρή έννοια του όρου. Όμως, παρά τή δραστηριότητα του επιτήδειου άρχηγού τής, ή Άγγλία περιοριζόταν όλοένα καί περισσότερο σέ ρόλο κομπάρσου. Από τό Μάρτιο του 1941 ήδη, προμηθεύοταν τά άναγκαία για τή συνέχιση του πολέμου έφοδια καί όπλα από τις ΗΠΑ χάρη στό νόμο «έκμισθώσεως καί δανεισμού». Η υπερπόντια αυτοκρατορία τής παρουσίαζε σημάδια διάλυσης σέ περισσότερες από μία περιοχές. Η Ίνδία βρισκόταν κάτω από σχετικό μόνο έλεγχο. Τό Ίράκ καί ή Περσία προκαλοϋσαν μόνιμο πονοκέφαλο. Στη Μεσόγειο τά αυτοκρατορικά στρατεύματα προσπαθοϋσαν, τέλος του 1944 — άρχές 1945, νά έλέγξουν τήν κατάσταση στην Ελλάδα καί ταυτόχρονα στη φλεγόμενη Παλαιστίνη. Μόνο ή συνθηκολόγηση του ΕΛΑΣ στη Βάρκιζα καί ο άφοπλισμός του μετρίασε τό άγχος τών Άγγλων στρατιωτικών. Ο Καναδάς είχε από καιρό διαλέξει τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η πιστή Αύστραλία προκάλε-

σε τόν άποτροπιασμό τής μητρόπολης ήταν στην ιδρυτική συνδιάσκεψη τών Ἡνωμένων Ἐθνῶν, στόν Ἅγιο Φραγκίσκο, μπήκε επικεφαλής τών κρατῶν πού ζητούσαν αὐξημένες ἀρμοδιότητες γιά τή Γενική Συνέλευση, σέ ἀντίθεση μέ ὅσα οἱ μεγάλες δυνάμεις ἐπιθυμοῦσαν. Ἀκόμα καί στήν Κέννα ὁ ἐθνικισμός ἔκανε αἰσθητή τήν παρουσία του.

Μέ τίς συνθήκες αὐτές, ἡ παρουσία τής ἐξουθενωμένης Ἀγγλίας στά τραπέζια ὅπου ἀποφάσιζαν οἱ ἰσχυροί εἶχε μᾶλλον τήν ἐννοια τής νομιμοποίησης τών ἀποφάσεων τών ἄλλων δύο.

Οἱ Ἡνωμένες Πολιτείες ἦταν ὁ πρῶτος ἰσχυρός. Οἱ πρωτοβουλίες γιά τή μελλοντική ὀργάνωση τοῦ κόσμου πήγαζαν ἀπό τήν πρωτεύουσα καί τούς κυβερνήτες τής. Ἀπό τόν «Χάρτη τοῦ Ἀτλαντικοῦ» ὡς τόν Ο.Η.Ε., τά πάντα ἦταν δικές τους ιδέες. Ἡ δύναμή τους στηριζόταν στήν ἀπόλυτη ἡγεμονία τους στό οἰκονομικό, βιομηχανικό καί τεχνολογικό πεδίο. Οἱ ΗΠΑ μπορούσαν νά παράγουν ὅ,τι ἤθελαν, ὅποτε τό ἤθελαν καί σέ ὅσες ποσότητες ἐπιθυμοῦσαν. Ἡ Ἀπό τό 1941 ὡς τό 1946 ξόδεψαν 370 δισεκατομμύρια δολάρια σέ πολεμικές δαπάνες. Τό ποσό ἀντιπροσώπευε περισσότερο ἀπό 21% τών συνολικῶν δαπανῶν ὅλων τών ἐμπολέμων στόν παγκόσμιο πόλεμο. Ἡ ἱκανότητά τους νά συνθλιβουν τούς ἀντιπάλους τους κάτω ἀπό τήν οἰκονομική τους ὑπεροχή, τούς ἐπέτρεψε σημαντικές οἰκονομίες αἵματος. Ἀπό τούς 50.000.000 νεκρούς τοῦ πολέμου μόνο 260.000 ἦταν Ἀμερικανοί. Καί ὁμως αὐτή ἡ χώρα ἦταν ὁ πραγματικός νικητής.

Ἡ Σοβιετική Ἐνωση κέρδισε τή θέση της στό τραπέζι τών ἰσχυρῶν χάριη στήν πίστη, τόν φανατισμό καί τήν ἀντοχή τοῦ λαοῦ της. Πλήρωσε μέ ἑκατομμύρια νε-

κρούς ὅσα δέν μπορούσε νά πληρώσει μέ βιομηχανική καί οἰκονομική ἰσχύ. Τό γεγονός εἶχε —καί ἴσως ἔχει ἀκόμα— τή δική του ἠθική σημασία καθώς τής ἐξασφάλισε τό φωτοστέφανο τής μαρτυρικής καί ἡρωϊκῆς χώρας. Ἡ ἱκανότητά της νά ἀντέχει σέ πλήγματα καί νά μπορεῖ νά τά ἀνταποδίδει δημιουργοῦσε δέος σέ φίλους καί ἐχθρούς ἐνῶ ἡ παρουσία τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ στόν κρίσιμο εὐρωπαϊκό χῶρο ἔδινε μιά πιά οὐσιαστική εἰκόνα τής σοβιετικῆς ἰσχύος. Ἡ ὁποιαδήποτε νέα τάξη πραγμάτων θά ἔπρεπε νά δώσει ἡγετικό ρόλο στή δύναμη αὐτή.

Οἱ ἡττημένοι τοῦ 1945

Στή ματωμένη Εὐρώπη τοῦ 1945, τό μέλλον παρουσιαζόταν ἀβέβαιο. Περισσότερο κι ἀπό τούς νεκρούς, περισσότερο κι ἀπό τίς καταστροφές τοῦ πολέμου ὑπῆρχε πάνω του μιά βαριά ὑποθήκη. Ὅλα τά κράτη τής ἡπείρου πού πῆραν μέρος στόν πόλεμο βγήκαν ἡττημένα ἀπό αὐτόν. Δέν ἐπρόκειτο μόνο γιά τή Γερμανία, τήν Ἰταλία καί τούς συμμάχους τους ἀλλά καί γιά τά ἄλλα κράτη πού πολέμησαν μὲν στό πλευρό τών συμμάχων, ἡττήθηκαν ὁμως καί ὑποδουλώθηκαν στόν Ἀξονα. Κανένα λοιπόν εὐρωπαϊκό κράτος δέν μπορούσε νά παρουσιαστῆ ὡς νικητής καί νά καθῆσει ἰσότιμα στό τραπέζι τών δραπραγματεῦσεων. Οἱ δύο νέοι ἰσχυροί τοῦ πλανήτη, παρά τήν παρουσία τής Ἀγγλίας, μπορούσαν εὐκολα νά προγραμματίζουν τό αὐριο τής ἡττημένης ἡπείρου καί νά χαράζουν στούς χάρτες της γραμμές διαχωρισμοῦ μέ τήν ἴδια ἀνεση πού θά τό ἔκαναν σέ ἕνα λευκό χαρτί. Ἡ ἀντίδραση τής ταπεινωμένης Γαλλίας ἡ ἀκόμα τής μαχητικῆς Γιουγκοσλαβίας δέν ἦταν παρά λεπτομέρειες στό παιχνίδι αὐτό τής μοιρασιάς. Ὅτε

στή Γιάλτα οὔτε στό Πότσδαμ ἀκούστηκαν οἱ γῶμες τών Εὐρωπαίων.

Ἡ Πολωνία ἦταν τό τυπικό παράδειγμα εὐρωπαϊκοῦ κράτους πού ἂν καί ἀνήκε στό στρατόπεδο τών νικητῶν, γνώρισε τή βιαιότητα αὐτῆς τής «ἀναδιοργάνωσης» τής ἡπείρου. Τά σύνορά της στήν ἀνατολή περιορίστηκαν στή «γραμμή Κουρζόν» καί μαζί τους μετατοπίστηκαν δυτικότερα μερικά ἑκατομμύρια Πολωνοί. Ἡ προσωρινή κυβέρνηση πού ἐγκατέστησαν οἱ Σοβιετικοί στή Βαρσοβία κέρδισε γιά μιά καί μόνη φορά τήν ὑποστήριξη ὅλων τών πολιτικῶν δυνάμεων τής χώρας ὅταν ζήτησε ν' ἀποζημιωθεῖ μέ γερμανικές περιοχές. Τό αἴτημα ἀνταποκρινόταν στά σχέδια τών Σοβιετικῶν καί ἡ Ἀνατολική Πρωσία, ἡ Πομερανία, ἡ Σιλεσία καί μέρος τοῦ Βραδεμβούργου ἔγιναν πολωνικό ἔδαφος. Οἱ 8.000.000 Γερμανοί πού κατοικοῦσαν ἐκεῖ εἴτε ἔφυγαν μπροστά τήν προέλαση τοῦ ἐκδικητικοῦ Κόκκινου Στρατοῦ εἴτε ἀπελάθηκαν μέ ἐντυπωσιακοῦς τρόπους (ἡ προθεσμία πού δινόταν στίς ἐντολές ἀπέλασης ἦταν συνήθως δίωρη!). Τά ἀτέλειωτα караβάνια ἐξαθλιωμένων προσφύγων δημιούργησαν τίς συνταρακτικότερες εἰκόνας τής σύγχρονης εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας καί σφράγισαν μέ τήν ὁμότητά τους τήν μεταπολεμική Εὐρώπη.

Φυσικά μέσα σ' ἕνα παρόμοιο κλίμα ἐλάχιστα περιθώρια ἔμεναν γιά τυχόν πολωνικές ἀντιρρήσεις σέ ὁποιοδήποτε θέμα. Οἱ ἔξι ἀνεξάρτητες προσωπικότητες πού ἀνέλαβαν κυβερνητικές θέσεις στήν προσωρινή κυβέρνηση χρειάστηκε νά διαβεβαιώσουν ρητά κάθε ἐνδιαφερόμενο γιά τή φιλία τους στή Σοβιετική Ἐνωση. Οἱ ἡγέτες καί πολλὰ μέλη τοῦ ἀντιστασιακοῦ «Ἐσωτερικοῦ Στρατοῦ» γρήγορα συρραφίστηκαν, ἐκτοπίστηκαν ἢ ἀπλῶς ἐξαφανίστηκαν. Ὅλα αὐτά ἦταν μέσα στό

πνεύμα της συνδιαλλαγής καθώς, όπως δήλωνε ο Στάλιν δημόσια, στην Πολωνία δεν χρειάστηκε να πάρει η Σοβιετική Ένωση μέτρα ανάλογα με εκείνα που πήραν οι Άγγλοι στην Ελλάδα.

Η Γερμανία είχε χειρότερη τύχη. Ο βομβαρδισμός της με 1.500.000 τόνους βομβών κατά τη διάρκεια του πολέμου και οι μάχες που έγιναν στο έδαφός της δεν κατάφεραν να μειώσουν την παραγωγική της ικανότητα στη βιομηχανία παρά μόνο κατά 20-30%. Η λεηλασία της από τους νικητές προκάλεσε πολύ μεγαλύτερες ζημιές. Η απώλεια των ανατολικών γεωργικών περιοχών και η άφιξη 11.000.000 προσφύγων από αυτές έκαναν τις συνθήκες περισσότερο δραματικές. Έκατομμύρια Γερμανοί ήταν αιχμάλωτοι πολέμου και κανείς δεν ήξερε πότε και πώς θα γύρισουν. Από τη Ρωσία τελικά δεν γύρισαν παρά ελάχιστοι.

Τό πιο σημαντικό όμως ήταν η διανομή του γερμανικού εδάφους σε ζώνες κατοχής. Το 1945 η διχοτόμηση της Γερμανίας δεν παρουσιαζόταν ακόμα με τη σαφήνεια που έφερε ο ψυχρός πόλεμος. Υπήρχαν όμως όλες οι ενδείξεις που φανέρωναν τη συνέχεια. Στο δυτικό τμήμα η διοίκηση παραδινόταν σε χριστιανοδημοκράτες, σοσιαλιστές και φιλοδυτικούς παράγοντες. Στο ανατολικό αντίστοιχα την αναλάμβαναν οι κομμουνιστές και οι φιλοσοβιετικοί.

Οι Γερμανοί πολίτες διαισθάνθηκαν έπισης από την πρώτη στιγμή τη μοιρασιά της χώρας τους ανάμεσα σε δύο κόσμους ολότελα διαφορετικούς. Το ρεύμα της φυγής προς τη Δύση δεν σταμάτησε ποτέ και, σε μία πρώτη φάση, γινόταν με τη σιωπηλή ανοχή των Σοβιετικών. Χρειάστηκε η φοβερή αίμορραγία της δεκαετίας του 1950 όταν 2.500.000 άτομα πέρασαν στη Δύση, για να χτιστεί, το καλοκαίρι του 1961, το θλιβερά περίφημο «τείχος».

Η διαιρεμένη Ευρώπη

Οι συνέπειες της διχοτόμησης και του μοιράσματος του ισχυρότερου και κεντρικότερου ευρωπαϊκού κράτους, ανάμεσα στους δύο νέους ισχυρούς παράγοντες του κόσμου, δεν έγιναν αισθητές στην Ευρώπη του 1945 παρά σε ελάχιστους ανθρώπους. Τα ένδοευρωπαϊκά μίσση ήταν ακόμα πολύ ισχυρά. Σε μερικές περιπτώσεις ο Τσώρτσιλ προσπάθησε να αναλογιστεί τις συνέπειες που θα είχε το γεγονός αυτό για τον ευρωπαϊκό χώρο. Η Γαλλία όμως του Ντέ Γκωλ επικρότησε το μέτρο και έστρεψε όλη της τη δραστηριότητα στην προσάρτηση μερικών άσημαντων περιοχών στο Σάαρ ή στα ιταλικά σύνορα. Η ιδέα ότι η διαίρεση της Γερμανίας ήταν σφραγίδα και έγγυση της διαίρεσης της Ευρώπης παρουσιάστηκε δειά μόνο δέκα χρόνια αργότερα. Χρειάστηκε η σκοτεινή περίοδος του ψυχρού πολέμου για να γίνει αυτό. Ήταν φυσικά άργα για να αποτραπεί το γεγονός και οι συνέπειές του.

Ο καταμερισμός των υπόλοιπων κρατών έγινε με πιο διαφανείς τρόπους. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αφού άφησαν να φανεί με διάφορους τρόπους το ενδιαφέ-

ρον τους για την Ιταλία, ζήτησαν να αναγνωριστεί ως σύμμαχος χώρα και να γίνει αποδεκτό το πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς της μαζί με τα αμερικανικά δικαιώματα πάνω σ' αυτό. Ο Στάλιν δέχτηκε πρόθυμα με μοναδικό όρο την υιοθέτηση μιας αντίστοιχης διαδικασίας για τις «σύμμαχες» κυβερνήσεις της Ρουμανίας, Ουγγαρίας και Βουλγαρίας. Οι Άγγλοι αισθάνθηκαν — και με τό δικιο τους — πολύ απομονωμένοι στις παράξενες αυτές καταστάσεις και διαμαρτυρήθηκαν με έντονη δυσφορία.

Η ανταλλαγή της Ελλάδας

Η αντίδραση των Άγγλων σε μία διανομή που άγνοουσε όμα τις δικές τους επιδιώξεις έφερε έμμεσα στα τραπέζια των διαπραγματεύσεων του 1945 το ελληνικό ζήτημα. Τόν Ιούνιο ο Τσώρτσιλ έθεσε ζήτημα Γιουγκοσλαβίας όπου ο Τίτο άγνοουσε τα άγγλικά συμφέροντα και τους ανθρώπους που τα εκπροσωπούσαν, σε πείσμα των άγγλοσοβιετικών συνεννοήσεων της Μόσχας τό 1944, που προέβλεπαν μοιρασμένη έπιρροή στη χώρα αυτή. Ο Στάλιν άπάντησε όμα ότι δεν έλεγχε τον Τίτο και σήμερα ξέρουμε ότι μάλλον έλεγε την αλήθεια. Οι Άγγλοι όμως δεν τό παραδέχτηκαν και εξακολούθησαν τις πιέσεις τους.

Έπρεπε να βρεθεί τρόπος να αντιμετωπιστεί η ένοχλητική αυτή παρέμβαση. Τό άδύνατο σημείο της άγγλικής πολιτικής ήταν η γειτονική Ελλάδα και αυτή χρησιμοποιήθηκε για να έπιλυθεί τό πρόβλημα. Ξαφνικά οι ΗΠΑ εκδήλωσαν ενδιαφέρον για τις ελληνικές υποθέσεις όπου η προεκλογική τρομοκρατία των άγγλόφιλων στοιχείων έδινε κακό παράδειγμα στα υπόλοιπα κράτη που άναζητούσαν τις μέρες εκείνες τη δημοκρατία. Οι Σο-

βιετικοί όξυναν ταυτόχρονα τις επιθέσεις τους έναντι στην κυβέρνηση της Αθήνας άποδιδοντάς της την πρόθεση να κτίσει ένα ανελεύθερο καθεστώς. Ο Τίτο πρόσθεσε σε όλα αυτά τους φόβους για ελληνική εισβολή στη Μακεδονία.

Στις αρχές Ιουλίου οι Άμερικανοί διαβίβασαν στους Άγγλους την πρόθεση των Συμμάχων να άσχοληθούν με τα ελληνικά πράγματα. Τό Στέιτ Ντιπάρτμεντ ύποστήριξε υπερβολικά φιλελεύθερους τρόπους διεξαγωγής των εκλογών και προκάλεσε ρίγη άνησυχίας στους Βρετανούς διπλωμάτες. Όλα αυτά ήταν περισσότερο από άρκετά ώστε να πειστεί η Άγγλία να περιορίσει τις φιλόδοξες διεκδικήσεις της. Στο Πότσδαμ τό ζήτημα είχε λυθεί. Όταν τέθηκε τό θέμα της διασυμμαχικής έποπτείας των εκλογών στην Ελλάδα, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και όπου άλλου χρειαζόταν, ο Στάλιν άπάντησε ότι αυτό θα έδειχνε μία προσβλητική έλλειψη έμπιστοσύνης στους λαούς των χωρών αυτών. Άρνήθηκε να συμπράξει σε οποιοδήποτε σχετικό μέτρο. Αυτό σήμαινε ότι οι εκλογές στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία μπορούσαν να γίνουν με τον σοβιετικό τρόπο ενώ εκείνες στην Ελλάδα με τον άγγλικό...

Τό 1945 ήταν για την Ευρώπη μία δύσκολη χρονιά. Έχασε την κυρίαρχη θέση της στον κόσμο και βρέθηκε διχασμένη, μοιρασμένη ανάμεσα σε υπερδυνάμεις ξένες προς αυτήν. Μαζί όμως με τά περασμένα της μεγαλεία έχασε και τις πιο σοβαρές αίτιες των πολυάριθμων έσωτερικών της αντιθέσεων και συγκρούσεων. Τό θλιβερό 1945 όδήγησε άρκετά χρόνια μετά στην άνακάλυψη της δυνατότητας και της άνάγκης μιας ένωμης Ευρώπης.

Γιώργος Μαργαρίτης

Τά τραγούδια τῆς Νάπολης στήν Ἀθήνα

—ἀπό τή Nuova Compagnia di Canto Popolare—

Σ

τό πλαίσιο τῶν ἐκδηλώσεων «Ἀθήνα-Πολιτιστική πρωτεύουσα τῆς Εὐρώπης» οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν τήν εὐκαιρία νά ἀπολαύσουν τό ἰταλικό μουσικό συγκρότημα Nuova Compagnia di Canto Popolare.

Τό συγκρότημα αὐτό ἐμφανίστηκε τό 1967 μέ στόχο τή διάδοση τῶν ἀθηντικῶν ἀξιών τῆς μουσικῆς παράδοσης τοῦ λαοῦ τῆς Καμπανίας. Κατάφερε νά ἐντοπίσει καί νά παρουσιάσει ξεχασμένες μουσικές μορφές στό βάθος τῆς λαϊκῆς παράδοσης, ἀπό τόν 15ο καί τόν 16ο αἰώνα, νά ἐπικαιροποιήσει ἔργα πού δίνουν ἐνα χαρακτήρα διαχρονικότητας στό μουσικό φολκλόρ. Ἡ προσπάθεια ἐντοπίστηκε κυρίως σέ δύο κατευθύνσεις: ἀφενός στήν ἐπιτόπια ἔρευνα στό ἴχνη τῶν μουσικῶν παραδόσεων, στό ἀπομεινάρια τῶν λαϊκῶν γιορτῶν πού ἐπιβιώνουν ἀκόμα στό ἀγροτικά κέντρα τοῦ Νότου τῆς Ἰταλίας, στίς μαρτυρίες τῶν γεροντότερων ἀφετέρου στήν ἀρχαϊκή ἔρευνα καί τή μελέτη τῶν γραπτῶν πηγῶν, στήν Ἰταλία καί ἔξω ἀπ' αὐτήν (Γερμανία). Ἡ προσπάθεια συνοδεύτηκε μέ τήν ἀντίστοιχη ἔρευνα γιά τά παραδοσιακά μουσικά ὄργανα, τή μελέτη τῶν λαϊκῶν χορευτικῶν προτύπων, τήν κίνηση καί τούς τύπους τοῦ λαϊκοῦ θεάτρου ὅπως τῆς Κομέντια ντέλ Ἄρτε καί τίς ποικίλες θρησκευτικές τελετές.

Κύριος ἐμπνευστής τοῦ συγκροτήματος ἀρχικά στάθηκε ὁ μουσικολόγος Ρομπέρτο ντέ Σιμόνε πού τώρα πιά δέν ἀνήκει σ' αὐτό, γιατί ἡ ἀρχική ὁμάδα χωρίστηκε στό δυό. Οἱ αἰτίες τῆς «διάσπασης» ἦταν οἱ διαφορετικοί δρόμοι πού υἰοθετοῦσαν τά μέλη τῆς ὁμάδας γιά τό μέλλον τῆς προσπάθειάς τους ἢ ἀκόμα οἱ διαφορετικές ἀντιλήψεις γιά τά λεπτά προβλήματα τῆς ἀναπαραγωγῆς καί τῆς μετάδοσης τῆς μουσικῆς αὐτῆς στό εὐρύτερο κοινό (πόσο καί πῶς π.χ. οἱ καλλιτέχνες ἐπεμβαίνουν στίς μελωδίες κ.λπ.).

Ἐτσι πρὸς τά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '70 ὁ Ρομπέρτο ντέ Σιμόνε συνέχισε νά ἀσχολεῖται μέ καθαρά μουσικολογική ἔρευνα καί μέ τίς θεατρικές μορφές ἐνῶ ἡ ὁμάδα πού ἀκούσαμε στήν Ἀθήνα ἔβριξε τό βάρος στή μουσική ἐπεξεργασία καί τή διάδοση τοῦ ὑπάρχοντος ὕλικου.

Ὅπως μᾶς τόνισε ὁ Νούντσιο Ἄρενι, στέλεχος τοῦ συγκροτήματος, σέ συζήτηση πού εἶχαμε μαζί του, ἡ Nuova Compagnia αἰσθάνθηκε τήν ἀνάγκη νά στραφεῖ πρὸς μιά μουσική πού δέν θά εἶχε ἀφετηρία τήν κυρίαρχη στή δεκαετία τοῦ '60 ἀμερικανική μουσική, πού θά ἔξεκοβε ἀπό τά γλυκανάλατα φεστιβάλ τύπου «Σάν Ρέμο» ἢ τίς τουριστικές φιέστες «ναπολιτάνικης μουσικῆς». Τά μέλη τῆς ὁμάδας θέλησαν νά ξαναβροῦν τίς ντόπιες ἐκφραστικές μορφές, νά συνδυάσουν τό κα-

θαυτό μουσικό μέρος (μελωδίες, ρυθμοί κ.λπ.) μέ τό σύνολο τῶν ἐκφραστικῶν στοιχείων πού τό συνόδευαν, ὅπως κίνηση, μιμήσεις, θεατρικότητα, ὥστε νά ἀναπλάσουν μιά ζωντανή ἐκφραστική ὁλότητα. Γιατί κατά τήν ἀποψή του, ἰδιαίτερα ἐπεξεργασμένη καί θεωρητικά ἀπό τόν Ρομπέρτο ντέ Σιμόνε, δέν ἔχει ἀπολύτως κανένα νόημα ἡ ἀπομόνωση ἑνός καί μόνου στοιχείου, ἔστω τοῦ μουσικοῦ μέλους· ἡ μελωδία δέν εἶναι παρά μιά συνιστώσα ἑνός εἶδους ἐκφραστικότητας πού μόνο στήν ὁλότητά της, καί στίς διαχρονικές μεταμορφώσεις της, ἀποκτᾷ νόημα. Γιά τό σκοπό αὐτό ἄλλωστε, προκειμένου νά ἀναπλάσουν τήν ἐκφραστική ὁλότητα κι ὄχι μιά παγωμένη, ἀκαδημαϊκή μεταγραφή της, δέν διστάζουν νά ἐρμηνεύουν τά παλιά τραγούδια ἐπανεισάγοντας στοιχεῖα ἀπό τή ζωντανή παράδοση τῶν χωριῶν τοῦ Νότου.

Ἡ προσπάθεια τοῦ συγκροτήματος βέβαια δέν ἦταν εὐκόλη γιατί εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν τίς διαστροφές τοῦ φολκλορισμοῦ καί τίς παγωμένες γιά τό «φολκλόρ» ἀντιλήψεις. Ἄν ἀρχικά κοινούς ἦταν καλλιεργημένα ἄτομα μέ ἰδιαίτερες εὐαισθησίες, σύντομα ἀπέκτησαν μεγάλη ἀκρόαση.

Ἡ ἐπιτυχία αὐτή ἀπό μιά σκοπιά ἔδειχνε μιά νέα πολιτιστική εὐαισθησία πού εἶχε ἀρχίσει νά δημιουργεῖται στήν Ἰταλία, τῆς δεκαετίας τοῦ '70, μιά εὐαισθησία ἐπανεκτίμησης τῆς λαϊκῆς παράδοσης καί τῶν κοινωνικῶν νοημάτων της. Μάλιστα ἡ συμμετοχή τοῦ συγκροτήματος στό φεστιβάλ τῆς Οὐνιτά καί ἄλλες παρόμοιες ἐκδηλώσεις πολλαπλασίαζε τήν ἀρχική ἀπήχηση. Δέν θά ἦταν ὑπερβολή νά ὑποστηρίξει κανεῖς ὅτι ἡ Nuova Compagnia συνέβαλε ἀποφασιστικά στήν ἐπανεκτίμηση τῆς λαϊκῆς μουσικῆς κουλτοῦρας καί στήν ἀνάδειξη πολιτισμικῶν ἀξιών πού ἐνσωματώθηκαν στήν παιδεία τῆς ἰταλικῆς ἀριστερᾶς. «Τά νέα μουσικά ρεύματα, τά ὁποῖα ἐπίσης διεκδικοῦν τή λαϊκή τους καταγωγή, ἀναφέρονται στό μουσικό κίνημα πού ἀναδείξαμε ἐμεῖς», θά μᾶς τόνισι, μέ τό δίκιο του, ὁ Νούντσιο Ἄρενι.

Τά τραγούδια πού ἐρμήνευσε ἡ Nuova Compagnia στίς ἀθηναϊκές της παραστάσεις ἦταν κυρίως ναπολιτάνικες βιλανέλες, ταραντέλες, tumarate. Στούς τυχερούς τῶν παραστάσεων —πολύς κόσμος δυστυχῶς ἔμεινε ἔξω ἐλλείψει εἰσιτηρίων— ἔδωσαν μιά γεύση τοῦ μουσικοῦ κόσμου τοῦ λαοῦ τῆς Νάπολης: τραγούδια ἐρωτικά, θρησκευτικά, τραγούδια τῆς δουλειᾶς, θραύσματα ξεχασμένων τελετουργιῶν καί λαϊκῶν γιορτῶν, τραγούδια ἀπ' τοὺς πολέμους μέ τοὺς Σαρακηνούς. Χαρακτηριστικό τοῦ ὕφους καί τῶν ἀπόψεων τοῦ συγκροτήματος ἡ περιορισμένη χρήση τοῦ μετασχηματιστή. Δυό τρία μικρόφωνα μόνο γιά νά ὑποβοηθήσουν τή φυσική προσπάθεια. «Τά μουσικά στοιχεία πού ἐμεῖς παρουσιάζουμε πρέπει νά συνοδεύονται ἀπό τήν ἐκφραστικότητα τῶν κινήσεων» μᾶς ἐπὶ δεικνύουν οἱ μουσικοί. «Τά μικρόφωνα δυσκολεύουν, περιορίζουν τήν κίνηση, σέ ὑποχρεώνουν νά μένεις ἀκίνητος, μέ ἀχρηστεμένα χέρια, ἐνῶ ἡ μουσική αὐτή ὀφείλεται σέ ἰδιαίτερα φορτισμένες συναισθηματικές καταστάσεις».

Ἡ διαπίστωση αὐτή, πού θά μπορούσε νά ἐκληφθεῖ ὡς ἐκκεντρικότητα, βρίσκεται τήν πλήρη ἐπαλήθευσή της στήν κίνηση τοῦ συγκροτήματος πάνω στή σκηνή.

Τόν ἐκκρηκτικά παθιασμένο Τζιοβάνι Μαουριέλο θά ἦταν ἀδύνατο νά τόν φανταστεῖ κανεῖς μ' ἓνα μικρόφωνο στό χέρι.

Τζοβάνι Μαουριέλο

Ἡ κίνησή του καί ἡ σπαρακτικά στεντόρεια φωνή του, βγαλμένη ἀπό ἓνα μικροκαμωμένο σῶμα πού ξαφνικά ξεπερνά τό φυσικό του περίγραμμα καί γιγαντώνεται πάνω στή σκηνή, ἐκτεινόταν στόν χρόνο καί ξανάφερνε ζωντανή τήν αἴσθηση τῆς ἱστορίας ἐνός λαοῦ, τήν αἴσθηση τῆς ἀνθρώπινης συνθήκης. Ἐντυπωσιακή ἦταν καί ἡ τραχιά ἀλλά ιδιαίτερα καλλιεργημένη φωνή τῆς Φάουστα Βέτερε, ἡ ἐκπληκτική ἐρμηνεία καί οἱ φωνητικές διακυμάνσεις τοῦ Φραντσέσκο Τιάνο καθώς καί ὁ πλοῦτος τῶν λαϊκῶν ὀργάνων πού χρησιμοποιεῖ τό συγκρότημα: ὁ Νούντσιο Ἄρενι πνευστά, ὁ Κοράντο Σφόλι ἐγχορδα, ὁ Φράνκο Φαράλντο κρουστά, στό βιολί ὁ Μικέλε Σινιόρε, στό κοντραμπάσο ὁ Κάρλο Φαγιέλλο.

Φάουστα Βέτερε

Ἡ Nuova Compagnia di Canto Popolare εἶχε κληθεῖ στήν Ἀθήνα ἀπό τό συγκρότημα Κρίτα. Τήν τελευταία στιγμή ἐντάχθηκε στίς ἐκδηλώσεις γιά τήν «Ἀθηνα-Πολιτιστική πρωτεύουσα τῆς Εὐρώπης». Ἀποτέλεσμα τῆς ἐσπευσμένης ἐνταξης διάφορες προχειρότητες. Πάντως τό ἐλληνικό κοινό ὑποδέχτηκε τήν Nuova Compagnia μέ ἐνθουσιασμό, ἀναγνωρίζοντας ἴσως ὅτι εἶχε νά κάνει μέ δικούς του: «una faccia una razza».

Παῦλος Κρέμος

Ἀπό τό Μεξικό στό Ναϊρόμπι

Ἡ προϊστορία

Τό 1975 εἶχε γίνει στό Μεξικό ἡ Παγκόσμια Διάσκεψη γιά τό διεθνές ἔτος τῆς γυναίκας. Ὁργανωμένη ἀπό τήν Ἐπιτροπή γιά τήν κατάσταση τῆς γυναίκας πού εἶχε συστήσει ὁ ΟΗΕ τό 1946, ἡ διάσκεψη σημάδεψε τήν ἐναρξη τῆς δεκαετίας πού τά Ἠνωμένα Ἐθνη ἀφιέρωσαν στή γυναίκα γιά τήν ἰσότητα, τήν ἀνάπτυξη καί τήν εἰρήνη. Λέξεις-ὄπλα, λέξεις-συνθήματα —καμιά φορά καί λέξεις-παγίδες, ἐπειδή μένουν συνθήματα καί δέν γίνονται ποτέ ὄπλα. «Γιά τήν ἰσότητα, τήν ἀνάπτυξη καί τήν εἰρήνη: γυναῖκες καί ἀπαρτχάνιτ, Παλαιστίνιες, γυναῖκες πρόσφυγες, γυναῖκες μετανάστριες, ἡλικιωμένες καί νέες, μόρφωση, πρόληψη τῆς βίας, τῆς κακομεταχείρισης, τῆς πορνείας...». Ἀπό τό Μεξικό στό Ναϊρόμπι. Γιά μιὰ δεκαετία. Μέ λέξεις-συνθήματα πού ἀγωνίζονταν νά γίνουν ὄπλα.

καί ἡ ἱστορία,

αὐτή δηλαδή πού δέν γράφεται μέ συνθήματα, ἀλλά μέ τά γεγονότα, τήν πρώτη ὕλη, μᾶς λένε, τῆς κοινωνικῆς (καί πολιτικῆς) ζωῆς.

Γεγονότα μεγάλα, ἐπεισοδιακά, μέ βοή καί κρότο καί ἀστραπές: ὅπως λόγου χάρι, ἐκεῖνο μέ τίς τσαντοροφοροῦσες Ἰρανές πού στημένες στά ἔδρανα μιᾶς αἰθουσας διασκέψεων προσπαθοῦσαν νά σπηρίξουν στίς ταμπελίτσες μέ τήν ἐνδειξη «Ἰράν» τίς γνωστές ἀγριωπές φωτογραφίες τοῦ Ἀγιατολάχ τους, ἐνῶ ἡ σοβαρή φωνή τῆς ΕΡΤμᾶς πληροφοροῦσε στά βραδινά νέα τῆς Τρίτης 16/7 ὅτι βλέπουμε «εἰκόνας ἀπό τή διεθνή διάσκεψη τῶν γυναικῶν στό Ναϊρόμπι ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ ΟΗΕ. Γεγονότα σημαντικά τοῦ διεθνούς κούκους: "Ὅτι (τάχα) ἡ ἐλληνική παρουσία στό Ναϊρόμπι. συμποσοῦται στήν ἀφρόκρεμα τῆς

ΕΓΕ, ὅτι ἡ κ. Μαργαρίτα Παπανδρέου συμμετέχει ἐπειδή εἶναι κυρία πρωθυπουργοῦ, καί ἡ κ. Σούζαν Μουμπάρακ ἐπειδή εἶναι κυρία προέδρου καί ἡ κ. Μωρήν Ρήγκαν ἐπειδή εἶναι θυγάτηρ προέδρου καί κύριος οἶδε τίς ἄλλοι τίνοιο ἄλλοι;... Γεγονότα συνταρακτικά, ὅπως ὅταν οἱ κυρίες τῶν κυρίων κονταροχτυπήθηκαν (καί καλά ἔκαναν) σχετικά μέ τό ἂν ἡ διάσκεψη εἶναι πολιτική καί ἂν τό γυναικεῖο κίνημα εἶναι πολιτικό κίνημα, ἀφήνοντας τήν κ. Μ. Ρήγκαν νά ἀναρωτιέται ἂν θά μείνει ἢ ἂν καλά θά κάνει νά ἀποχωρήσει.

Γεγονότα καί μαζί καί κάποιες μακρές διάρκειες πού καταδικάζονται νά αἰωροῦνται ἀνάμεσα στή σιωπή καί τή συνθηματοποίηση: αὐτές πού ἀφοροῦν τοῦς φανατισμένους ὀπαδοῦς τοῦ Κορανίου, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καί τῶν Βραχμάνων. Αὐτές ὅπου ὁ ὑπαρκτός σοσιαλισμός θάβει στά ZhKh 385/3-4 τίς ὅποιες ἀνεξάρτητες φεμινιστικές φωνές, ἐνῶ ὁ νοτιοβαλκανικός σοσιαλισμός ντοπάρει μέ συνταγές. «Ἄντρεά μου, λιποθυμῶ», χιλιάδες γυναῖκες σέ στάδια, τηλεοράσεις ἢ συνέδρια: αὐτές ὅπου τό δυτικο-ευρωπαϊκό εἰδύλλιο τῆς πολιτικῆς μέ τόν φεμινισμό ζεῖ ἐπώδυνα τήν πρό πολλοῦ χαμένη του ἀνοιξη. Αὐτές τίς μακρές διάρκειες πού στήν Κέννα —ἄχ, στήν Κέννα— ὀδηγοῦν τήν ἀστυνομία νά ξεκαθαρίζει τοῦς δρόμους καί τά στενά στό Ναϊρόμπι ἀπό «πόρνες, ἀλήτες, ζητιάνους» τίς παραμονές ἀκριβῶς τῆς διασκέψεως, ὅπου λέει τά συνθήματα θά γίνονταν ὄπλα. Τῆς διασκέψεως πού θά λήξει —ἀλίμονο— μέ ἀναπεπταμένες γι' ἄλλη μιὰ φορά τίς λέξεις-συνθήματα γιά τοῦς στρατηγικούς στόχους τῆς διεθνούς κίνησης γιά τήν ἰσότητα τῶν γυναικῶν ὡς τό σωτήριο ἔτος 2000.

Νόρα Σκουτέρη — Διδασκάλου

Καί τώρα τί θά γίνουμε χωρίς μεταγραφές;

Τέλειωσε λοιπόν αίσίως ή περίοδος των ποδοσφαιρικών μεταγραφών. Κοντά στο δισεκατομμύριο ο τζίρος. Οι έφημερίδες είναι πλέον άναγκασμένες να αντιμετωπίσουν την καθιερωμένη καλοκαιρινή τους πτώση μόνο με τον «Κάιν του Καλαμακίου», και τις πυρκαγιές. Τό μεταγραφικό άλισβερίσι έπαψε να τις άβαντάρει. Οι μεσάζοντες ξεκίνησαν ήδη για διακοπές διαρκείας για να συνδράμουν και τόν τουρισμό μας, αντιτροπώνοντας τις «ταξιδιωτικές οδηγίες» του Ρήγκαν. Η μυθολογία των προγόνων με τούς τιτάνες, τούς γίγαντες και τούς λοιπούς κολλοσοούς παραχωρήθηκε εκ νέου στά πρωτάκια του δημοτικού. Κι έμεις να διωλίζουμε τόν κώνωπα, ντάλα καλοκαίρι.

Δέν γίνονται βέβαια οι μεταγραφές μόνο και μόνο για να σπάσει ο Βαρδινογιάννης τόν τσαμπουκά του Νταϊφά ή για να τσιμπολογήσουν οι έπαρχιακές ομάδες ό,τι περισσέψει άπ' τό τραπέζι των μητρικών ΠΑΕ. Στόν πόλεμο των έντυπώσεων μεταξύ των «αίωνων», οι έξαρτημένοι σύμμαχοι βολεύονται μ' έναν δανεικό σέντερ φόρ, με μιά ύποσχετική, μ' έναν «έξωγήινο άσο» που άγοράστηκε πέρσι, κι άς περιττός, μόνο και μόνο για να μήν τόν πάρουν οι «άλλοι» ή, ίσως, για να μήν έχει αντίπαλους σοβαρούς ό ταλαντούχος κυνηγός μας.

Πέραν όλων αυτών, τρεις κατά τή γνώμη μας είναι οι λόγοι που νομιμοποιούν και ύποστηρίζουν ιδεολογικά τό πάρε-δώσε παικτών και έκατομμυρίων:

α) **Λόγος πρώτος:** Η ύψιστη μέριμνα για έπιστροφή των ζενιτεμένων, των προσφύγων, των όμογενών, πρός άν-

τιμετώπιση τής ύπογεννητικότητας και του έξ ανατολών κινδύνου. Φέτος άνακαλύφθηκαν (ή έφευρέθηκαν) όμογενοί στή Χιλή, στή Άργεντινή, στή Ούρουγουάη, στή Αύστραλία, στή Αύστρία, στό Βέλγιο, στή Σουηδία, στή Σοβιετική Ένωση, στή Γιουγκοσλαβία, άκόμη και στό Λουξεμβούργο. Όποια πέτρα κι άν σηκώσεις, άπό κάτω ένας έλληνογενής ποδοσφαιριστής θά κάνει τήν προπόνησή του, ύπό σκιάν, περιμένοντας έναγωνίως τή φωνή τής πατρίδας να τόν καλέσει (με τή βοήθεια ίκανού μεταφραστή) να έπιστρέψει στά γενέθλια χώματα για τόν υπέρ ΠΑΟ (π.χ.) άγώνα. Οικουμενικές κυβερνήσεις μπορεί να μήν έχουμε, λόγω και τής έντασης του ταξικού άγώνα, χαιρόμαστε όμως τήν οικουμενικότητα των ένδεκάδων μας.

Άκριβώς για να άμβλυθούν τά πληθυσμιακά προβλήματα, παρουσιάζεται και τό φαινόμενο των νέων φιλελλήνων. Αύθεντικοί Άργεντινοί, Βραζιλιάνοι, Πορτογάλοι... (πρβλ. Ρότσα, Γκούεριν, Λίμα) άνακαλύπτονται τής χάρης τής πατρίδας μας και σπεύδουν να «έλληνοποιηθούν», διευκολύνοντας παρεμπιπτότως και τόν τραπέζικό τους λογαριασμό. Κάθε πατρίδα κι ή τιμή της.

β) **Λόγος δεύτερος:** Η τώνωση του θρησκευτικού φρονήματος, διότι βεβαίως πατρίς άνευ θρησκείας είναι ποδόσφαιρο δίχως γκόλ. Έτσι, ο Βαγγέλης Βλάχος, τήν έπομένη τής μεταγραφής του άπό τήν ΑΕΚ στόν Παναθηναϊκό, έσπευσε στήν Τήνο για ν' άνάψει στήν Παναγιά μιά λαμπάδα ίση με τό μπόι του και ν' άποθέσει στήν εικόνα της ένα χρυσό πόδι. Γιατί: «Τό 'χα τάμα άμα λευτερωθώ». Επί του προκειμένου, τά παλαικομμουνιστικά εκείνα που έπέμεναν ότι «ου δύνασθε Θεώ δουλεύειν και μαμωνά» άποδεικνύονται τουλάχιστον άφελώς άνιστόρητα.

γ) **Λόγος τρίτος:** Η επανακαάλυψη του ιδεαλισμού. Με τόση φιλοπατρία και τέτοια χριστιανική άνάταση, φυσικό είναι να θυμούνται άπαξάπαντες οι μεταγραφόμενοι ότι «άπό παιδί είχα τόν Όλυμπιακό στήν καρδιά μου» ή να ύποστηρίζουν ότι «ΠΑΟΚ και ξερό ψωμί», μίαν καλύβην και τίποτ' άλλο. Έξού και οι περισσότεροι φέρονται ύπογράψαντες έν λευκώ, άνευ οικονομικών βλέψεων. «Τό 'κανα για τόν

πρόεδρο», «ό πρόεδρος μου φέρθηκε σάν πατέρας». Έκείνες οι ξεθυμασμένες κουβέντες για «φανέλες» σέρνονται πάλι στό προσκήνιο, έλάχιστα αϊδήμονες. Γιατί άλλωστε; Σάματις περισσεύει τό κατά χρημάτων μίσος στά φερόνυμα λειτουργήματα;

Υστερόγραφο: Πέρσι τόν Δεκέμβριο, ο είκοσάχρονος ποδοσφαιριστής του Πανιωνίου Ίβάν-Γιάννης (Έβανς) Παυλόπουλος είχε άφήσει σύξυλους τούς υπεύθυνους τής όμάδας του γιατί, καταπώς έγραφε στήν άποχαιρετιστήρια έπιστολή του: «Δέν μπορώ να προσαρμοστώ σ' έναν τρόπο ζωής τόσο συντηρητικό και μονότονο. Ό έπαγγελματισμός είναι για μένα μιά άφόρητη κατάσταση. Χρειάζεται ν' άφιέρωσεις όλη τήν ύπαρξή σου σε κάτι, με άνταμοιβή εκείνο που έπαιξε και εξακολουθεί να παίζει τόν μικρότερο ρόλο στή ζωή μου: τά χρήματα».

Φέτος, ο Έβανς, ο «έπαναστάτης με αίτια» τής Έλευθερωτικής, ξαναγόρισε.

Θοδωράκης Μαντζάβελος

Τά πετεινά του ούρανοϋ

Σπουργίτια, φλώροι, σπίνι, καρδερίνες, τριάντα χιλιάδες πετεινά του ούρανοϋ νεκρά, δίπλα στό νεκροταφείο τής Νέας Μηχανιώνας στή Θεσσαλονίκη.

Δράστης κάποιος γεωργός που για να προστατεύσει τήν καλλιέργειά του, τά ήλιοτρόπια του, φιλοδώρησε τά πετεινά του ούρανοϋ με στάρι δηλητηριασμένο. Έτσι τουλάχιστον έγινε καταρχήν γνωστό. Γιατί έμεις πληροφορηθήκαμε πρός ό ήλιοσπορεύς έκανε ό,τι έκανε έχοντας βαθύτατη συνείδηση του οικολογικού του χρέους. Βλέποντας δηλαδή τά δάση να καίγονται, ένα να σβήνει-δέκα να λαμπαδιάζουν, θέλησε να επαναφέρει τήν άπολεσθείσα ίσορροπία του οικοσυστήματος. Λύνοντας έτσι και τό όξύτατο πρόβλημα στέγης που αντιμετώπιζαν τά καημένα τά πουλιά.

Τό μαθαίναμε και στό δημοτικό: τής πατρίδας ή πανίδα συνδέεται με τή χλωρίδα.

Ό χρόνος και τό χρήμα

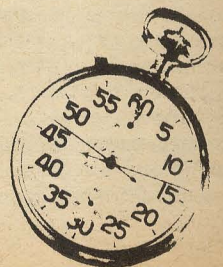
Μάλλον δέν πρέπει να χαιρείται και πολλής εκτιμήσεως στήν Ίαπωνία ο «Κουβανέζος φαφλατάς» Πώλ Λαφάρκ. Τά «θαύματα» δέν γίνεται να βασιστούν σε επικλήσεις σάν και τή δική του: «Ω τεμπελιά, μητέρα των τεχνών, γίνε τό γιατρικό τής άγωνίας των ανθρώπων». Καθόλου περίεργο ως εκ τούτου που ή παροιμιώδης φράση στήν όποία ο χρόνος ταυτίζεται με τό χρήμα έλαβε σάρκα και όστά άπό γιαπωνέζικα χέρια.

Μαθαίνουμε λοιπόν ότι στή χώρα του ανατέλλοντος ήλιου κατασκευάζονται «ρολόγια που μιλάνε, που θά μās υπενθυμίζουν τά ραντεβού μας, που θά μās παρακινούν να σηκωθούμε γρήγορα άπό τό κρεβάτι μας και θά μās κάνουν και άλλες ύποδείξεις». Αν θέλει μάλιστα ο ιδιοκτήτης αυτου του εξελιγμένου ζυγνητηριου χειρός, μπορεί να τό ρυθμίσει με τέτοιο τρόπο ώστε ανα πέντε λεπτά μιά γλυκιά φωνή να τόν προτρέπει: «Παρακαλώ, βιαστείτε».

Δέν είναι άπίθανο στή δεύτερη-τρίτη γενιά τους τά ένλόγω ρολόγια να συνοδεύουν τις προτροπές τους με ρήσεις όπως «άργία μήτηρ πάσης κακίας» ή, επί τό χριστιανικότερον, «ό μη έργαζόμενος μηδέ έσθιέτω». Και να βγαίνει κι ένα χεράκι να τραβάει τ' αυτί του τεμπέλη που συλλαμβάνεται ύπνώτων πέραν του δεκαλέπτου.

Άπό τόν κοϋκο στή μικροηλεκτρονική, ο χρόνος (των πολλών) είναι χρήμα (των λίγων, των ώρολογοποιών συμπεριλαμβανομένων). Κι έτσι ως τρέχουμε άπό τήν πρώτη δουλειά στή δεύτερη, άντε να προλάβουμε και τήν τρίτη και μιά δυό ώρίτσες στό σπίτι για συμπλήρωμα, επικίνδυνα άπαιτητικό φαντάζει τό τραγουδι των άπεργών του Σικάγου, εκατό χρόνια πριν: «Όχτώ ώρες δουλειά, όχτώ ώρες άνάπαυση, όχτώ ώρες για ζωή και όνειρα».

Α.ΦΡΑΓΚΟΣ

«Πατρίδα μου είναι η Βρετανία»

«Πατρίδα μου είναι η Βρετανία. Στην Κύπρο, από τα κατεχόμενα εδάφη της οποίας προέρχομαι, δεν έχω να κάνω τίποτα». Αυτά δήλωσε, χωρίς περιστροφές και φοριτούρες, ο Βασίλης Νικόλα, στις 17 του Ιούλη, επιστρέφοντας στην Κύπρο μετά την απέλασή του από την Αγγλία. Είχε καταφύγει μαζί με τη γυναίκα του σε εκκλησία του Λονδίνου, επί 135 ημέρες, ζητώντας να τους χορηγηθεί άσυλο και να τους επιτραπεί η παραμονή και εργασία.

Τις μέρες ακριβώς των έπετειών του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής. Τις μέρες που θα ξαναδοθούν οι ύποσχέσεις για το άνοιγμα του «Φακέλου». Τις μέρες των συλλαλητηρίων στην πλατεία Έλευθερίας της Λευκωσίας — κάθε κόμμα και η δική του συγκέντρωση. Τις μέρες που θα ξανακουστούν τα ξεθυμασμένα μεγάλα αυτονόητα για τον μαρτυρικό λαό και τη συμπαράταξη της μητρός Ελλάδος. Τις μέρες που θα εκφωνηθούν και πάλι τα συνθήματα «Όλοι οι πρόσφυγες στα σπίτια τους» — «Έξω όλα τα τουρκικά στρατεύματα». Για να ξανατασκαωθούν οι συνθηματοδότες εξαιτίας αυτών των όλο-όλα.

«Πατρίδα μου είναι η Βρετανία». Νόμιμο, μ' όλον τον αντιαποικιακό αγώνα, αφού στην Κύπρο, σήμερα, όσοι τολμούν να δηλώσουν πως νιώθουν σκληρότερη την ξενιτιά της Αθήνας απ' αυτήν του Παρισιού και του Λονδίνου φαντάζουν «νομιμότεροι», πίο κοντά δηλαδή στις ιδεολογικές παραδοχές και τις κοινωνικές άνοιχτες, από τους εδάρθιμους προβοκάτορες που πιστεύουν πως το στοίχημα της άκεραιότητας και της πολιτισμικής επιβίωσης παίζεται στ' αλώνι της αυτοδιάθεσης-ένωσης.

Από έργο τέτοιων «προβοκατόρων» (των «Όπαδών της αυτοδιάθεσης της Κύπρου»), μία πικρή προκήρυξη της 21ης Ιουλίου του 1980, αντιγράφουμε ελάχιστα εράδες, προτού πληθύνουν όσοι «δέν έχουν να κάνουν τίποτα στην Κύπρο», που και Παλαιστίνη της Ελλάδας την έχουν ονομάσει, αφού «πατρίδα τους είναι η Αγγλία», ή όποια Αγγλία:

«Στην Κύπρο, όπου ζούν οι αδούλωτοι, αδάμαστοι, ήρωικοί, αγωνιστικοί, ανυπότακτοι, χίλιοι Μακάριοι στο

Θρονί Κύπριοι, γιόρτασαν την τουρκική εισβολή. Τα κόμματα οργάνωσαν αγωνιστικές λαοθάλασσες που προκάλεσαν σεισμούς, όπου λαός, κομάντος των ΜΑΑΔ, ΚΥΠ, ξενοδόχοι, βιομήχανοι και ήγεσία της εργατιάς, ενωμένοι βροντοφώναξαν για έκτα κατά σειρά χρονιά, με πνεύμα εθθνήης, σοβαρότητας και αγωνιστικότητας τη θέλησή τους να ζήσουν λεύτεροι, σε μία Κύπρο λεύτερη, ανεξάρτητη, αποστρατιωτικοποιημένη, ενιαία, αδιαίρετη, άκέραιη, διζωνική, διπεριφερειακή, όμόσπονδη, δημοκρατική, σοσιαλδημοκρατική, σοσιαλιστική, αδέσμευτη, δίχως ξένους στρατούς, βάσεις και ραντάρ, όπου όλοι οι κάτοικοι, γυναίκες και άντρες, γέροι και παιδιά, προλετάριοι και κεφαλαιοκράτες, Έλληνες (συγγνώμη που χρησιμοποιούμε τη λέξη, αλλά πιά δέν γίνεται διαφορετικά), Τούρκοι, Αρμένιοι, Μαρωνίτες και 80 Λατίνοι θά ζούν μαζί ειρηνικά, άδελφωμένα και εύτυχημένα, ανεξάρτητα από θρησκεία, φυλή, εθνική προέλευση, φύλο, ράτσα ή χρώμα και κυρίως ανεξάρτητα από τό αν ή Κύπρος θά ύπάρχει ή όχι.

Έδώ τελειώνει ή μία αλήθεια. Τώρα αρχίζει ή άλλη. Η Τουρκία κατέχει τα εδάφη μας. Μας τα πήρε με την ένοπλη βία, μετά από έναν βρώμικο πόλεμο. Με τις λαοθάλασσες κάθε 15 του Ιούλη, με τους πρόσφυγες να κλείνονται στα συνέδρια στο ΜΙΜΟΖΑ, με τα συμπόσια αποδήμων Έλληνοκυπρίων, με την προικοδότηση της προσφυγοπούλας στα φεστιβάλ της Κάρλσπεργκ, με πορείες αγάπης, με συνθήματα, με ψηφίσματα, προσφυγές στον ΟΗΕ, προσφυγές σε αδέσμευτους και δεσμευμένους, με τη δημαγωγία και τα γλειφιμάτα των Μεγάλων Δυνάμεων δέν γίνεται τίποτα. Μόνο ή κινητοποίηση των μαζών και ή συνειδητή συμμετοχή της εργατικής τάξης στον εθνικό αγώνα μπορεί να μās βγάλει από τό αδιέξοδο. Ο αγώνας αυτός, που μπορεί και πρέπει να πάρει όλες τις μορφές, από τις ειρηνικές μέχρι την ένοπλη πάλη, είναι ό μοναδικός δρόμος για να ανατραπεί τό status quo και να αντιστραφεί ό σημερινός συσχετισμός των δυνάμεων...».

Πέντε χρόνια μετά, τα πράγματα είναι απλώς πολύ πίο δύσκολα. Για όλους.

Παντελής Μπουκάλας

Rock around the world

Έπί δεκαέξι ώρες τραγουδούσαν για τους πεινασμένους της Αφρικής πενήντα δύο καλλιτέχνες, στις 14 Ιουλίου, σε δύο ταυτόχρονες συναυλίες, στα στάδια Γουέμπλεϊ του Λονδίνου και «Τζών Κένεντυ» της Φιλαδέλφειας. Πενήντα εκατομμύρια δολάρια, προσφορά στα θύματα του λιμού, οι συνολικές εισπράξεις. Μυθικά όνόματα του ρόκ, παλιά και καινούργια, στο «μεγαλύτερο σόου της γής». Πάλ Μακάρτνεϋ, Μπόμπ Ντύλαν, Μπόμπ Γκλέντοφ, Τζόαν Μπαέζ, «Χού», Έρικ Κλάπτον, Μίκ Τζάγκερ, Ντέιβιντ Μπόουι κατάφεραν να παραμερίσουν, για λίγο έστω, τους μάνατζερ, τις δισκογραφικές εταιρείες, τον ανταγωνισμό, τό εμπόριο της τέχνης.

Δυσκολότερο μοιάζει τό να φτάσουν έντέλει τά προσφερόμενα στους ίδιους τους πεινασμένους. Νά μή σαπίσουν τά

τρόφιμα σε κάποιες αποθήκες της Άντις Άμπέμπα και του Χαρτούμ — κι όχι μόνο εξαιτίας της γραφειοκρατίας.

«Είμαστε ό κόσμος» τραγουδούσαν πάνω στη σκηνή, στις κερκίδες, στον στίβο. Κάπως σαν ό κόσμος αισθάνθηκαν, έστω και με διάμεσο την εικόνα, οι όπου γής τηλεθεατές, κάπου δύο δισεκατομμύρια.

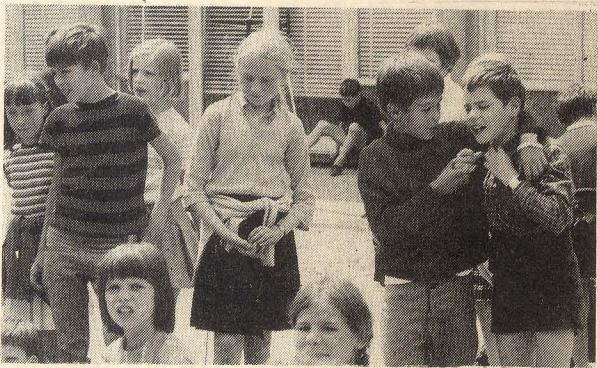
Πλήν Λακεδαιμονίων: Στή Μόσχα τό πρόγραμμα τό παρακολούθησαν μόνον «διακόσιοι αυστηρά επιλεγμένοι Σοβιετικοί» νομενκλάτορες (Έλευθεροτυπία, 15.7.85). Ίσως για να μή διαβρωθούν οι πολίτες της ΕΣΣΔ από τό καταραμένο ρόκ. Ίσως πάλι για να μην ακούσουν πως σε κάποια «άδελφή» Αιθιοπία, όπου χιλιάδες οι Σοβιετικοί σύμβουλοι, οι άνθρωποι πεθαίνουν της πείνας. Κι όχι βέβαια γιατί τό «γραψε ή μοίρα. Κι όχι μονάχα λόγω της ξηρασίας.

1

ΛΟΥΚΙΑ ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ:

‘Η οικογένεια και τό παιδί στην ‘Αθήνα, άποτελέσματα μιās έμπειρικής έρευνας, ‘Ιδρυμα ‘Ερευνών γιά τό παιδί, έκδ. ‘Εστίας, ‘Αθήνα 1985.

*‘Η παρουσίαση τών άποτελεσμάτων μιās κοινωνικής έρευνας δημιουργεί κατά κανόνα δύο αντίδράσεις: είτε τήν άπογοήτευση από τή σημασία τών άποτελεσμάτων (:«αυτά τά ξέραμε...») είτε τή δυσπιστία ως προς τά άποτελέσματα αυτά. ‘Η διαπίστωση αυτή άνήκει στη Λουκία Μ. Μουσούρου, κοινωνιολόγο και είναι παρμένη από τό βιβλίο της πού μόλις κυκλοφόρησε, μέ τόν τίτλο *Οικογένεια και παιδί στην ‘Αθήνα. Άποτελέσματα μιās έμπειρικής έρευνας*. Πρόκειται γιά τήν πρώτη έρευνα πού ολοκληρώνεται και έγκαινιάζει τή σειρά δημοσιεύσεων του *‘Ιδρύματος ‘Ερευνών γιά τό Παιδί*, του οποίου έμπνευστής και πρόεδρος είναι ό κ. Σπύρος Δοξιάδης.*

Τό παραπάνω παράθεμα από τό βιβλίο (σ. 17) τής Λ. Μουσούρου τό βρίσκω ευστοχο και έντιμο: δείχνει τή χρησιμότητα και τά όρια μιās έμπειρικής κοινωνικής έρευνας. ‘Όταν μάλιστα ή συνείδηση τών όρίων τής μεθόδου συνδυάζεται μέ τή σωστή κατάρτιση στη χρήση τών συναφών εργαλείων και ή όλη εργασία «άποσκοπεί νά παρουσιάσει στό ευρύ κοινό τά άποτελέσματα μιās έμπειρικής έρευνας» (σ. 11), συμβαίνει αυτό πού δέν συναντάμε πάντοτε έρχόμενοι σε επαφή μέ τέτοιου είδους μελέτες: ένας άπλος, μή ειδικός αναγνώστης νά μήν πελαγώνει, νά μήν ά-

πωθείται από τούς πίνακες, τούς αριθμούς, τά διαγράμματα και τά ποσοστά —όπως συνήθως συμβαίνει— αλλά νά διαβάσει και τό κείμενο και τούς πίνακες μέ άμείωτο ενδιαφέρον. Κάτι παραπάνω: ή σαφήνεια μέ τήν όποια καταστρώνεται τό πεδίο τής έρευνας, περιχαράκωνονται τά ζητούμενα και παρουσιάζονται τά δεδομένα μπορεί νά προκαλέσει κάποιες παραπέρα σκέψεις και συσχετίσεις, παρόλο πού «κάθε κοινωνική έρευνα είναι σε μεγάλο βαθμό περιγραφική» (σ. 5)· παρόλο πού λέγονται «αυτά πού ξέραμε...» μέσες άκρες, ή ανάγνωση ενός τέτοιου βιβλίου μπορεί νά θέσει μιιά σειρά κοινωνικών προβλημάτων, πού χάρη και στά άπτά άποτελέσματα τής έρευνας γίνονται πιό συγκεκριμένα, αλλά και πιό σύνθετα.

Τό θέμα τής έρευνας τιτλοφορείται: *Σχήματα οικογένειας και στάσεις άπέναντι στο παιδί*. Τό δείγμα τό άποτελέσαν 952 μητέρες μέ τουλάχιστον ένα παιδί προσχολικής ηλικίας (έως 6 έτών). Οι βασικές κατηγορίες θεμάτων πού άποτέλεσαν και τό ερωματολόγιο είναι: Α. Οι στάσεις άπέναντι στο παιδί, Β. ‘Η μορφή και όργάνωση τής οικογένειας και Γ. ‘Η κοινωνική θέση τής οικογένειας. Στο πλαίσιο αυτού του σημειώματος είναι φυσικό νά μήν μπορούμε νά έκταθούμε στη λε-

πτομερειακή παρουσίαση όλων τών σταδίων και άποτελεσμάτων τής συγκεκριμένης έρευνας —δέν είμαστε άλλωστε και ειδικοί σκοπός μας είναι άπ’ άφορμή τό βιβλίο νά κουβεντιάσουμε μερικά άπό τά προβλήματα πού αναδύονται, όχι ως κοινωνιολόγοι αλλά ως κάτοικοι αυτής τής πόλης.

‘Η έρευνα αυτή παρουσιάζει και ένα γενικότερο ενδιαφέρον. Καθώς τό όριο ηλικίας του παιδιού προσδιορίστηκε στά 6 χρόνια είναι φυσικό, όπως άλλωστε προκύπτει και από τούς πίνακες, ό μέσος όρος ηλικίας τών γονέων πού συμπεριλαμβάνονται στην έρευνα νά είναι γύρω στά 30 γιά τίς γυναίκες και γύρω στά 35 γιά τούς άντρες. ‘Ετσι μπορούμε νά πούμε πώς ή γενιά αυτή τών αθηναϊκών οικογενειών είναι ή τελευταία πού μαζικά έγκαταστάθηκε στην πρωτεύουσα μεταναστεύοντας από τήν έπαρχία (μόνο 24% τών οικογενειών πού ρωτήθηκαν είναι ‘Αθηναίοι). Είναι δηλαδή ή τελευταία γενιά πού μπορεί νά μαρτυρήσει γιά τίς τεράστιες πολιτιστικές ανακατατάξεις πού συντελούνται σ’ αυτό πού λέμε λαϊκή κουλτούρα στά μεταπολεμικά χρόνια (κυρίως από τή δεκαετία του ‘60). ‘Από τήν άποψη αυτή ή έρευνα τής Λ. Μουσούρου, εάν ήταν βέβαια προσανατολισμένη και σε τέτοιου τύπου ερωτήματα (ένμέρει, έμμεσα, είναι, διότι ή ζωή τής οικογένειας και ή άνατροφή του παιδιού είναι από τά βασικά στοιχεία μιās κουλτούρας), θά μπορούσε ν’ άποτελέσει ένα πολύτιμο ντοκουμέντο γιά τίς κοινωνικές και πολιτιστικές ανακατατάξεις πού αυτή τή στιγμή περνάνε από τήν τελευταία φάση μετάβασης προς τήν τυπική άστικοποίηση. Τά δεδομένα αυτά συνιστούν ένα ύλικό πού μπορεί στό κοντινό μέλλον νά συγκριθεί μέ μιιά νεότερη γενιά αθηναϊκών οικογενειών πού θά διατηρούν (άν διατηρούν) διαφορετικές βιοματικές σχέσεις μέ τούς τόπους καταγωγής τους. Αυτό πού παρατηρείται ήδη σ’ αυτή τή γενιά —τό αναφέρει ή Λ. Μουσούρου—, εκείνη πού ένμέρει γεννήθηκε ή ήρθε στην ‘Αθήνα στην παιδική ηλικία (24%) και αυτή πού δέν είναι αθηναϊκή, είναι πώς έχει εκλείψει ή συνθήκη τών παλιότερων νά έγκαθίστανται σε συνοικίες τής ‘Αθήνας στις ό-

ποιες κατοικούν συντοπίτες τους. Τά νέα ζευγάρια διατηρούν μέ τόν τόπο καταγωγής τους κυρίως σχέσεις τουριστικές. Τό πατρικό σπίτι στο χωριό (όσο κι αν είναι μιιά επαφή μέ ένα σπίτι παραδοσιακό —όσα άπόμειναν από δαυτά στην έπαρχία...) χρησιμεύει μόνο ως έξοχικό σπίτι, σπίτι διακοπών. Οι κύριες συνθήκες πού άσκοούνται, ως πούμε από τούς γονείς τους, πού κατά κανόνα ήρθαν σε σχετικά ώριμη ηλικία στην ‘Αθήνα: συχνές ή άποκλειστικές συναναστροφές μέ συντοπίτες, γάμοι μεταξύ συντοπιτών, κύριες τελετουργίες, γάμοι, βαφτίσια, άκόμη και κηδείες στον τόπο καταγωγής, έχουν τώρα έντυπωσιακά εκλείψει. Τό πρόβλημα βέβαια είναι τί άντικατέστησε αυτή τήν κουλτούρα, τί μπήκε στη θέση τών πολιτιστικών αξιών πού ή άμέσως προηγούμενη γενιά τών ‘Αθηναίων τής έσωτερικής μετανάστευσης προσπάθησε νά διατηρήσει ή τουλάχιστον δέν χρειάστηκε ν’ άποβάλει κάτω από τήν πίεση άλλων, έγκυρότερων προτύπων. Αυτό πού δείχνει ή έρευνα, άπ’ αυτά πού «ξέραμε και δέν ξέραμε», είναι πώς ή συντριπτική τάση αυτών τών οικογενειών, ήμών τών ίδίων, είναι ή όλο αυξανόμενη έσωστρέφεια και άπομόνωση από όποιεσδήποτε μορφές κοινωνικής ζωής τής οικογένειας. ‘Η συντριπτική πλειοψηφία τών ένλόγω οικογενειών είναι πυρηνικές (86,5% προς 13,5% τών διευρυμένων).

Παρ’ όλα αυτά ένα 23% περίπου τών μητέρων δήλωσαν πώς στη συντήρηση του νοικοκυριού και τή φύλαξη-άντατροφή τών παιδιών τίς βοηθάνε οι γονείς ή τά θεμερικά τους. ‘Ετσι, ενώ βλέπουμε μιιά έντυπωσιακή εξέλιξη στη συγκρότηση του τυπικά άστικού προτύπου τής οικογένειας, αυτή ή «άστικοποίηση» δέν-έξάλειψε τήν καθημερινή παρουσία τής-τέως διευρυμένης οικογένειας στον οικογενειακό χώρο. ‘Η συμβολή τών γιαγιάδων στην άντατροφή τών παιδιών συνδέεται φυσικά μέ μιιά σειρά από πρακτικά προβλήματα (όπως π.χ. τό γεγονός πώς οι βρεφονηπιακοί σταθμοί στην ‘Ελλάδα δέν έπαρκούν και δέν εκπληρούν κάποιες στοιχειώδεις συνθήκες), αλλά άπ’ ό,τι φαίνεται από τίς άπαντήσεις τών μητέρων, ή άνάθεση του παιδιού

στην ασφάλεια της οικογένειας όφείλεται και σε επιφυλάξεις και σε κάποιες ιδεολογικές στάσεις απέναντι στην ανάπτυξη του παιδιού που αντιφάσκουν ή τουλάχιστον δέν συμβαδίζουν με την έκτεταμένη πιά κρυστάλλωση της συζυγικής οικογένειας και την άπολυτη επιθυμία για την εκπλήρωση του προτύπου της.

Στήν κατηγορία που περιγράφεται ως «ποιότητα ζωής» τά 3 έρωτήματα που τέθηκαν για την βαθμολόγηση «ποιότητας ζωής» ήταν: 1. αν ή οικογένεια διαθέτει λουτρό, 2. αν διαθέτει έξοχικό σπίτι και 3. αν έχει αυτοκίνητο. Τό πρώτο έρωτημα θά λέγαμε πώς σήμερα ήταν περίπου άχρηστο (σάν ν ρωτούσαμε για ήλεκτρικό...). "Όσο για τά άλλα δύο έρωτήματα, μέ ποιά άραγε ιδεολογικά κριτήρια, μέσα από ποιές πολιτιστικές άξιες θά πρέπει νά θεωρηθούν σάν δείγματα ίκανοποιητικής «ποιότητας ζωής»; "Ό έλευθερος χρόνος, ή κοινωνική συμμετοχή, ή διασκέδαση, ή δυνατότητα δραστηριοτήτων πέραν της επαγγελματικής άπασχόλησης και των υποχρεώσεων για τή συντήρηση του νοικοκυριού —μεγάλωμα παιδιού, θά μπορούσαν, χωρίς φυσικά νά πρωτοτυπήσουμε, νά τεθούν (μέ κάποια πίο άυστηρή διατύπωση και ιεραρχική άξιολόγηση) σάν στοιχεία που έξασφαλίζουν έξίσου ύλικές συνθήκες μιάς πίο «ποιοτικής» διαβίωσης. Τ' άποτελέσματα της έρευνας άνεπιφύλακτα καταλήγουν στό τρανταχτό συμπέρασμα: «*Η κλεισμένη στόν έαυτό της οικογένεια που κατοικεί σ' ένα κατά κανόνα μικρό (και κάποτε άπαράδεκτα μικρό) διαμέρισμα πολυκατοικίας και που, επίσης, κατά κανόνα, δέν διαθέτει έξοχικό σπίτι, έχει δύο τρόπους «φυγής» από τόν άχαρο, άξενο και άθυγιεινό άστεακό χώρο: τό αυτοκίνητο (όπου συνεχίζεται επιτεινόμενη ή άπομόνωση της οικογένειας) και τό σπίτι στό χωριό καταγωγής (όπου επιβεβαιώνονται και άνανεώνονται οι δεσμοί της οικογένειας μέ τή συγγενική ομάδα). Έπομένως, και οι δύο αυτοί τρόποι «φυγής» επιτεινουν και διαιωνίζουν τήν παρατηρούμενη έσωστρέφεια της έλληνικής οικογένειας» (σ. 43).*

Βέβαια, δέν καταλαβαίνω άπολυτα τήν ουσιαστική δια-

φορά μεταξύ του έξοχικού-βίβια και του «έξοχικού» στό χωριό ως προς τό θέμα που μάς ενδιαφέρει, τήν άπομόνωση.

Γιατί ή ιδιόκτητη βίβια (και κυρίως ένα «έξοχικό» διαμέρισμα πολυκατοικίας σε κάποιο έρημο τόπο), αν άφαιρέσουμε ένα ιδεολογικό πρότυπο «ποιότητας», δέν επιτεινει τήν άπομόνωση, δέν κλείνει τόν όρίζοντα, δέν άποκλείει τό κατεξοχήν «άνοιχτό», τά ταξίδια; "Η έσωστρέφεια που άποδεικνύεται και από τή σκοπιά των γονέων και κυρίως εις βάρος των παιδιών, δείχνει πώς ή "Αθήνα κατάφερε σε έλάχιστο χρόνο νά γίνει μιά τυπική μεγαλούπολη, έφάμιλλη των ευρωπαϊκών. "Έτσι μπορεί νά έχει σήμερα τόση πέραση ό οργανωμένος άθλητισμός, τά όμαδικά τζόκινγκ όλων των ήλικιών: ένας τρόπος νά βγει ό "Αθηναίος στό δρόμο μέ τά ποδάρια και νά συναντήσει άλλους ανθρώπους. "Έτσι μπορεί νά ξεφουτρώνουν σε κάθε συνοικία τά video-club: ένα φάρμακο του άπαλύνει τή μονοτονία της κλεισμένης στους τέσσερις τοίχους οικογενειακής διασκέδασης.

Τά 952 δείγματα οικογενειών προέρχονται άπ' όλες τις περιοχές της "Αθήνας.

Από τήν έρευνα διαπιστώνεται και αριθμητικά «αυτό που ξεράμε»: πώς τά 7 στά 10 νοικοκυριά στήν "Αθήνα στεγάζονται σε πολυκατοικία. "Ενδιαφέρον παρουσιάζει τό γεγονός πώς όσο πίο ύψηλή είναι εισοδηματικά μιά περιοχή (αν έξαιρέσουμε τό κέντρο, που, ως ένα σημείο, άποτελεί τόν πυρήνα της έννοιας πόλη-διαστρωματικός πληθυσμός), τόσο ύψηλότερο είναι τό ποσοστό στέγασης σε πολυκατοικία. Στήν "Αθήνα σήμερα ή στέγαση σε μονοκατοικία έντοπίζεται στις φτωχότερες συνοικίες. Τό κυριότερο: ή έρευνα βάσει της κατηγοριοποίησης μονοκατοικία-πολυκατοικία έμπεριέχει, τό δίλημμα για τή κριτήρια άξιολόγησης της «ποιότητας ζωής» πρίν τεθεί όμως ως δίλημμα άποκαλύπτεται μιά άλλη πραγματικότητα, μιά άλλη αντίφαση, ένα διπλό δίλημμα: ή στέγαση σε μονοκατοικία, μέ τέλο ύψηλής ποιότητας άστικής κατοίκησης σήμερα στήν Ευρώπη, στήν "Ελλάδα άποδει-

κνύεται από τις σχετικές συνθήκες στέγασης (μεγάλη πυκνότητα κατοίκησης κατά δωμάτιο) πώς ανταποκρίνεται στό μοντέλο της πίο ύποβαθμισμένης κατοικίας, αυτά που ξέρουμε ως προσφυγικά, άυθαίρετα, παραγκοειδή. Οι ύψηλότεροι εισοδηματίες από τήν άλλη επέλεξαν, τουλάχιστον τις τελευταίες δεκαετίες, ως πρότυπο «ποιότητας ζωής» τήν πολυκατοικία. «"Επέλεξαν» είναι επισφαλής κουβέντα. Πρόκειται πάντως για κάποια προσφάτως οικονομικά άνερχόμενα στρώματα χωρίς παράδοση «άστικότητας» (μέ ταξική και πολιτιστική έννοια), που ούτε οι ύπό ανάπτυξη οικονομικές τους δυνατότητες ούτε και τά πολιτιστικά τους πρότυπα (έξάλειψη της άνάμνησης της έπαρχιακής «μονοκατοικίας του '50») έπέτρεπαν άλλου τύπου δόμηση και έπιλογές.

Τέτοιου τύπου διλήμματα και αντιφάσεις άναδεικνύονται κάθε τόσο από τήν άνάγνωση των άποτελεσμάτων της έρευνας. "Έτσι, άνακαλύπτουμε ή επιβεβαιώνουμε πώς σήμερα στήν "Αθήνα τά μόνα παιδιά που παίζουν άκόμη σε άνοιχτούς χώρους —έδώ μοιραία ύπαισέρχεται ή άξιολόγηση: κάποιοι θά πούν τους χώρους αυτούς *άλλανες*, ενώ κάποιοι άλλοι και ή Λ. Μουσούρου, «*άνεξέλεγκτο χώρο του δρόμου*» —είναι τά παιδιά των πίο ύποβαθμισμένων συνοικιών, μέ τό μεγαλύτερο «μή ίκανοποιητικό βαθμό στέγασης», αλλά τό ύψηλότερο ποσοστό κατοίκησης σε «μονοκατοικίες». "Από τή σκοπιά των άξιών του παιδιού πώς θά μπορούσαμε άραγε νά βαθμολογήσουμε τήν «ποιότητα ζωής»;

Είναι ενδιαφέρουσα ή σημείωση της Λ. Μουσούρου πώς ή έρωτηση που άφορούσε τήν οικονομική κατάσταση της οικογένειας άντιμετωπίστηκε μέ τό μεγαλύτερο ποσοστό άρνήσεων. Τό φαινόμενο αυτό θά μπορούσε νά σταθεί έναυσμα για έναν δεύτερο κύκλο έρωτήσεων που θά προσπαθούσαν νά διερευνήσουν αυτή τή συμπεριφορά. "Εμπειρικές παρατηρήσεις και περιγραφικές σκέψεις μπορεί νά κάνει ό καθένας μας. Είναι γνωστό π.χ. πώς ένα μεγάλο ποσοστό των κατοίκων της πρωτεύουσας δέν

βασίζεται εισοδηματικά στή μισθωτή έργασία άποκλειστικά, αλλά κοντά στόν μισθό καρπούται άκόμη τις δυνατότητες και διεξόδους μιάς άναρχα όργανωμένης καπιταλιστικής οικονομίας.

"Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μεταξύ Μαρτίου και Μαΐου 1983. Είναι όλοκάθαρο πώς στις οικογένειες που έργάζονται και οι μητέρες τό εισόδημα είναι αισθητά άυξημένο. "Όμως από τις έργαζόμενες μητέρες εκείνες που σε μεγαλύτερο ποσοστό έργάζονται, άρα συμβάλλουν στήν ευμάρεια της οικογένειας, είναι οι πτυχιούχες γυναίκες (τό 93% επί των πτυχιούχων είναι έργαζόμενες). "Η έρευνα έγινε μόλις πρίν από δύο χρόνια. Αυτό τό άποτέλεσμα δείχνει παραστατικά και άπτά πώς τό πτυχίο ίσούται μέ καλύτερη οικονομική κατάσταση. Δείχνει πίο ύλικά από οικονομολογικές αναλύσεις γιατί οι γονείς πασχίζουν και πάσχουν άκόμη σήμερα για νά μούν τά παιδιά τους στό πανεπιστήμιο. Οι έμβριθείς και σωστές αναλύσεις για τήν άρχόμενη και έπικείμενη άνεργία των πτυχιούχων πώς μπορούν νά εισακουστούν σάν άλήθεια από ανθρώπους που ζούν γύρω τους και στό σπίτι τους μιά διαφορετική πραγματικότητα;

Τά φροντιστήρια θά συνεχίσουν νά υπάρχουν, όπως και οι μητέρες έξω από τά έξεταστικά κέντρα, τά παιδιά όλο και λιγότερο θά παίζουν στό δρόμο και θά τά περιφράζουμε στις «παιδικές χαρές», οι άνθρωποι θά δουλεύουν για τά τρία και τό παιδί θά πρέπει ν' άποκτήσει τό δωμάτιό του, όποτε θά γκρεμίσουμε τό «δυάρι» της μονοκατοικίας αλλά μαζί της θά καταργήσουμε κι έναν ζωτικό χώρο γύρω της, άνυπολόγιστο σε έκταση και έλευθερία, θ' άνακαινίζουμε τά πατρικά μας «έξοχικά» βάζοντας τή φλοκάτη από σκέπασμα χαλί και φυσικά δέν θά έπιτρέψουμε στις γιαγιάδες νά ταΐσουν τό μωρό στέλνοντάς το στήν παιδαγωγό του βρεφοκομείου, πράγματα μοιραία, αλλά και «προοδευτικά», όπως «προοδευτική» και πολιτισμένη είναι και ή πυρηνική οικογένεια, μιά και δέν ξέρουμε πιά καμιά άλλη.

Έλένη Δημητρίου

ΚΑΡΛ ΚΑΟΥΤΣΚΥ, 'Η Κοινωνική 'Επανάσταση, μτφρ. Λ.Γ. Σκουριώτης, Η.Α. Κατσούλη, Καουτσκιανισμός. 'Η «συνεκτική ιδεολογία» του εργατικού κινήματος πριν από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Έκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1985.

Η πρωτοβουλία των εκδόσεων «Παπαζήση» να εκδώσουν ως δεύτερο βιβλίο της σειράς «Προβλήματα σοσιαλισμού και δημοκρατίας» ένα κείμενο γραμμένο από τον Κάρλ Κάουτσκυ τό 1902, αποτελεί γεγονός ιδιαίτερο αξιοσημείωτο. Ο Κάουτσκυ δεν είναι βέβαια τό μοναδικό πρόσωπο της σύγχρονης ιστορίας που έχει τόσο «τελεσίδικα» κριθεί, ώστε να μή θεωρείται αναγκαία, εδώ και πολλά χρόνια, οποιαδήποτε προσφυγή στό έργο του. Στά έλληνικά είναι μέχρι τώρα ούσιαστικά άμετάφραστος (έκτός από μία έκλαϊκευτική έπιτομή του πρώτου τόμου του *Κεφαλαίων* του Μάρξ, τό έργο του *Καταγωγή του χριστιανισμού* και λίγα ακόμα σκόρπια κείμενα που σήμερα είναι έντελώς δυσύρρετα). Άλλά και στά άγγλικά παραμένουν ακόμα άμετάφραστα τά βασικά του έργα. Οί λόγοι αúτης της έλλειψης ενδιαφέροντος για τό συγγρα-

φικό έργο της πιό σημαντικής φυσιογνωμίας του γερμανικού (ίσως και του διεθνούς) εργατικού κινήματος μέχρι τον Α' παγκόσμιο πόλεμο, δέν είναι δύσκολο να προσδιοριστούν. Η συντριπτική κριτική που του άσκήθηκε από τους ήγέτες της ρωσικής επανάστασης (κυρίως τον Λένιν και τον Τρότσκι) έκοψε άποφασιστικά κάθε γέφυρα ανάμεσα στον Κάουτσκυ και τά κόμματα της Τρίτης Διεθνούς. Άπό την άλλη, για τό Σοσιαδημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας, όπως διαμορφώθηκε στη συνέχεια, ο Κάουτσκυ είναι τόσο ξένος όσο κι ο ίδιος ο Λένιν. Στην ίδια τή Γερμανία ένα σημαντικό μέρος του έργου του παραμένει ανέκδοτο και ένα άλλο δυσύρρετο (έχει ώστόσο άναγγεληθεί εδώ και καιρό μία έκδοση των *Άπάντων* του). Ποίος λοιπόν θα είχε τό ενδιαφέρον να άσχοληθεί μ' αυτόν τον «άποστάτη» της προλεταριακής επανάστα-

σης και του όποιου οί άπόψεις για τό σύγχρονο σοσιαλιστικό και σοσιαλδημοκρατικό κίνημα παραμένουν άχαρακτήριστα άκράϊες; Υπάρχουν όμως τουλάχιστον τρεις λόγοι για τους όποιους θα 'πρεπε να άναθεωρηθεί αúτη ή άδιαφορία.

Πρώτον, τό έργο του Κάουτσκυ είναι άπειρώς σημαντικότερο άπ' όσο μās έχει έπιτρέψει να άντιληφθούμε ή κριτική που του άσκήθηκε εδώ και έξήντα περίπου χρόνια. Άπόδειξη για τον ισχυρισμό αυτό είναι ή επίδραση που άσκούσε για πάνω από είκοσι χρόνια (άπό την εποχή που ο Κάουτσκυ άποδείχθηκε ως ο έγκυρότερος συνεχιστής της κληρονομίας του 'Ενγκελς μέχρι τή ρωσική επανάσταση). Άπόδειξη είναι τά όσα με θαυμασμό λέει ο Λένιν για ένα μεγάλο μέρος του έργου αúτου. Άπόδειξη είναι ακόμα ή σφοδρότητα με την όποία καταπολεμήθηκε ένα άλλο μέρος αúτου του έργου (κυρίως αυτό στό όποιο ο Κάουτσκυ κατέκρινε με δριμύτητα την πολιτική που άκολούθησε τό νικηφόρο ρωσικό κόμμα).

Δεύτερον, τό έργο του Λένιν (και του Τρότσκι) διαβάζεται σήμερα (όσο διαβάζεται) έντελώς άποσπασμένο από τό πλαίσιο του. Άλλά για να κατανοηθεί ο «λενινισμός» είναι αναγκαία ή γνώση της ιστορίας που τον γέννησε και τον έθρεψε, δηλαδή ή ιστορία του εργατικού κινήματος πριν τον Α' παγκόσμιο πόλεμο και ή ιστορία της πνευματικής κληρονομίας των Μάρξ - 'Ενγκελς, που έκπροσωπείται κυρίως από τους «άγνωστους» μας Λαμπριόλα, Μέρινγκ, Κάουτσκυ και Πλεχάνοφ.

Τρίτον, τό έργο του Κάουτσκυ άνήκει στην εποχή που μπήκαν τά θεμέλια των κοινωνικών έπιστημών. Ο Μάρξ εξακολουθούσε μέχρι τό θάνατό του να άσκει μικρή έπιρροή ως εισηγητής του ιστορικού υλισμού. Η διάδοση των θεωριών του έπесе κυρίως στους διαδόχους, ανάμεσα στους όποιους τή βασική θέση έχουν ο 'Ενγκελς και οί θεωρητικοί που προαναφέρθηκαν. Την ίδια όμως εποχή έπεξεργάζονταν την κοινωνιολογία του ο σύγχρονος του Κάουτσκυ Μάξ Βέμπερ. Ο Βέμπερ αναφέρεται πολύ λίγο στον Μάρξ άμεσα και έλάχιστα στον Κάουτσκυ, άν και τους γνώριζε και τους δύο καλά. Και όμως σε όλόκληρο τό έργο του (που άσκησε και άσκει

μεγάλη έπιρροή), ο Βέμπερ μάχεται σχεδόν ακατάπαυστα με τό φάντασμα της μαρξιστικής έννοιας των κοινωνικών τάξεων. Στην άναγκη τέτοιων θεωρητικών έπεξεργασιών όδηγούσε βέβαια ή ίδια ή εποχή, οί κοινωνικοί άγώνες και ή άνοδος του εργατικού κινήματος, που ήταν τό πρώτο ίσως κοινωνικό κίνημα στην ιστορία με συνείδηση μιας ταξικής άποστολής. Στη συγκυρία αúτη, οί μελέτες του Βέμπερ και του Κάουτσκυ (άμεσα συνδεδεμένες και οί δυο με τά πολιτικά γεγονότα της εποχής) άνέδειξαν τίς άρετές τους μέσα σε μία λανθάνουσα αλλά όξύτατη σύγκρουση. Άκόμα και στό μικρό βιβλιαράκι του όποιου έχουμε σήμερα την πρώτη ελληνική μετάφραση, γίνεται φανερό ότι οί άπαιτήσεις της τρέχουσας πολιτικής πάλης όδηγούσαν σε μία συνολική θεώρηση των κοινωνικών επαναστάσεων από την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα μέχρι την εποχή του καπιταλισμού. Και ο Κάουτσκυ δέν άποδεικνύεται καθόλου κατώτερος σε γνώσεις και σε έπεξεργασία αναλυτικών κατηγοριών από τον Βέμπερ, που οί μελέτες του για την αρχαιότητα διαβάζονται σήμερα όλο και περισσότερο από τους μαρξιστές. Δέν είναι βέβαια τυχαίο τό γεγονός ότι με «ύπόδειξη» του 'Ενγκελς, ο Κάουτσκυ καταπιάστηκε με τή μελέτη του πρώιμου χριστιανισμού σε μία εποχή που ή Δεύτερη Διεθνής ήταν ιδιαίτερα δραστηριοποιημένη. (Την ίδια χρονιά που όλοκληρώνει τή μελέτη του για τό χριστιανισμό, ο Κάουτσκυ συμμετείχε σε μία όξύτατη διαμάχη σχετικά με την άποικιοκρατία, που είχε διχάσει τή Διεθνή. Με την τοποθέτηση του Κάουτσκυ είχε συμφωνήσει τότε και ο Λένιν).

Στό βιβλιαράκι του για την *Κοινωνική 'Επανάσταση* ο Κάουτσκυ καταπιάστηκε με πολλά άλλα θέματα και δείχνει όξυδέρκεια και τόλμη. Θά μπορούσαμε όμως παρεμπιπτότως να σημειώσουμε ότι ένω στην ιστορία και τή βιολογία παίρνει για την εποχή του «ύψηλους βαθμούς», στις ψυχολογικές του παρατηρήσεις άποδεικνύεται έντελώς ρηχός. Καμία σύγκριση με τον άλλο μεγάλο σύγχρονό του, τον Σίγκμουντ Φρόυντ.

Υπάρχει ίσως και ένας ακόμα λόγος που φέρνει τον Κάουτσκυ σήμερα στην επικαιρότητα. Η πρώτη άγγλική

ΕΝΣΤΟΛΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ, ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

μετάφραση της προσούρας του Σοσιαλισμός και άποικιακή πολιτική: Μιά ανάλυση, μεταφράστηκε στα αγγλικά πριν από λίγα μόλις χρόνια από ομάδα Ιρλανδών κομμουνιστών, πού, όπως λένε οι ίδιοι, οδηγήθηκαν στον Κάουτσκι στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν καλύτερα τις επικρατούσες απόψεις του άριστου κινήματος στο ζήτημα της Ιρλανδίας. Τό αποτέλεσμα της προσπάθειάς τους τους άποζημίωσε, τουλάχιστον ως ένα βαθμό. Σήμερα τό εργατικό κίνημα περνάει φάση αναζήτησης και ή στροφή πρós τήν ιστορία του έχει γι' αυτό ένα νόημα επιτακτικής έπικαιρότητας. Η διάσπαση μεταξύ Δεύτερης και Τρίτης Διεθνούς δέν έχει πιά τό ίδιο νόημα πού είχε πριν από μερικά άκόμα χρόνια. Κοιτώντας τό ζήτημα από μιάν όρισμένη σκοπιά, ή άπόσταση πού χωρίζει σήμερα τήν πολιτική του εργατικού κινήματος από τις τοποθετήσεις του Κάουτσκι, κάνει τις διαφορές Κάουτσκι και Λένιν να μιάζονται σχεδόν άμελητές. Αυτό σημαίνει ότι μιά σύγχρονη μελέτη θά έπρεπε να άπαλλαγεί από προκαταλήψεις και παγιωποιημένα σχήματα και να ξανακοιτάξει τήν ιστορία του εργατικού κινήματος με βάση τις σημερινές ανάγκες και γνώσεις.

Τό δεύτερο μέρος της Κοινωνικής Επανάστασης για παράδειγμα, πού προτείνει πολιτικό πρόγραμμα στην εργατική τάξη μετά τήν άνοδό της στην έξουσία, μπορεί εύκολα να χαρακτηριστεί ουτοπικό και σε πολλά σημεία λανθασμένο. Δείχνει όμως ταυτόχρονα ότι για να γίνουν ύλική δύναμη οι πολιτικές προτάσεις (όπως ξέρουμε ότι έγιναν τήν εποχή εκείνη) πρέπει να είναι σαφείς και συγκεκριμένες (δύο ιδιότητες πού τόσο πολύ της έχει ανάγκη σήμερα ή Άριστερά). Τό ίδιο τολμηρή και συγκεκριμένη ήταν βέβαια και ή σύγκρουση πού άκολούθησε σχετικά με τις προτάσεις αυτές.

Μέσα στις γενικές αυτές άναζητήσεις, ή πρωτοβουλία της έκδοσης αυτής της μικρής μελέτης του Κάουτσκι ανταποκρίνεται σε πραγματικές άνάγκες. Τό δοκίμιο πού τή συνοδεύει δείχνει ότι δέν μάς προσφέρθηκε άπλως ένα άκόμα άνέκδοτο έργο, αλλά γίνεται προσπάθεια να κατατοπιστεί ό άναγνώστης και ως πρós τα ιστορικά δεδομένα πού κάνουν τήν άναγνώσή του άποτελεσματική.

Δημήτρης Κυρτάτας

Έ, λοιπόν, δέν χρειάζεται να άνησυχούμε πλέον! Οι έχθροι της πατρίδας άνακαλύφθηκαν, τά άνομα σχέδια τους ματαιώθηκαν, οι πράξεις τους στηλιτεύθηκαν και ό άντεθνικός τους ρόλος άποκαλύφθηκε επιτέλους! Πρόκειται για τους φαντάρους αυτούς πού διεκδικούν καλύτερες/άνθρώπινες συνθήκες διαβίωσης και πού επιμένουν —οι άθλιοι— ότι πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ένστολοι πολίτες, με σεβασμό δηλαδή για τά βασικά δικαιώματα πού άναγνωρίζει τό Σύνταγμα σ' όλους τους Έλληνες πολίτες. Τό ύπονομενικό τους έργο συνίστατο στην κυκλοφορία μιάς προκήρυξης έξω από τό στρατόπεδο Καρατάσου στη Θεσσαλονίκη, μιάς προκήρυξης πού είχε τό θράσος να προβάλλει αίτήματα για τήν καλύτερευση της ζωής των φαντάρων. Η συνταρακτική άνακάλυψη έγινε από τόν άντιστράτηγο Μαρκόπουλο στις 5 Ίουλίου, στο στρατόπεδο Καρατάσου και ένώπιον όλοκληρης της Ταξιαρχίας. Με παλλόμενη φωνή άπό έθνικό πάθος κατήγγειλε τους «ένστολους πολίτες» ως έχθρους της πατρίδας, ζώα, άμόρφωτους σχετικά με τήν ιστορία της πατρίδας και χυδαίους «φανταροπατέρες».

Έδγε στρατηγέ, αλλά κάτι σάς ξεφύγε. Δέν είναι μόνο αυτοί οι άσύδοτοι φανταροπατέρες αλλά κι εκείνοι πού τους ύποκινούν και τους έμ-

πνεουν. Για παράδειγμα ό Περικλής. Ναι, αυτός ό ουτιδανός πού στον Έπιτάφιο του ίσχυρίζεται, κατά Θουκυδίδη —άλλο κουμάσι κι εκείνος— ότι μόνο έλεύθεροι άνθρωποι πού έχουν ζήσει κι άνατραφεί με τά άγαθά της έλευθερίας είναι σε θέση να προσπίζουν τήν έλευθερία τους και να φτάνουν ως τήν έσχάτη θυσία. Πώς είναι δυνατόν να διδάσκονται οι έλληνοπαίδες τόν Έπιτάφιο του Περικλέους στην τρίτη λυκείου και ένα μόλις χρόνο άργότερα να μετατρέπονται σε πειθήνια έξαρτήματα ενός άπρόσωπου, καταπιεστικού μηχανισμού. Όχι στρατηγέ, τό νυστέρι πρέπει να πάει πιο βαθιά. Πρέπει να άπαγορευθεί άπ' τά σχολεία κι ό Περικλής κι ό Σολωμός κι όλοι αυτοί οι ύστερόβουλοι άρνησιπάτριδες πού διακηρύσσουν ότι έλευθερία χωρίς έλεύθερους ανθρώπους, έστω και έλεύθερους πολιορκημένους, είναι άδιανόητη. Άντ' αυτών των δηλητηριαδών έργων πρέπει έσεις στρατηγέ να συγγράψετε ένα νέο Έπιτάφιο. Όχι για τους άγωνιστές της έλευθερίας προφανώς, αλλά για τους φαντάρους πού αυτοκτονούν κι όπως δείχνει ή περίπτωση σας θά συνεχίσουν να αυτοκτονούν όσο θά υπάρχουν στρατιωτικοί ήγήτορες όπως έσεις.

X.A.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Μιά δεύτερη άπάντηση στον Δ. Θεοδώρου ΕΠΑΡΚΕΙΑ ΗΘΟΥΣ, ΑΠΟΥΣΙΑ ΑΡΙΣΤΕΡΟΥ ΛΟΓΟΥ

Στό τεύχος 46 του Δεκαπενθήμερου Πολίτη ό Δημήτρης Θεοδώρου με τό άρθρο του «περί έκτελεστικής έξουσίας ό λόγος και κάποιων φόβων» ανέλαβε να μάς ύπενθυμίσει ότι γόνιμες και έπιτρεπές μέν οι διαφωνίες, αλλά μέσα σε κάποια όρια. Δέν σκοπεύω να συζητήσω μαζί του για τά πλαίσια του διαλόγου και τό σημείο άπό τό όποιο «ή διαφωνία γίνεται αντίθεση». Γιατί καταρχήν πρέπει να δοϋμε άν έχουμε τίποτε να συζητήσουμε. Θά περιοριστώ λοιπόν στα σημεία εκείνα του πονήματός του όπου ό Θεοδώρου αναφέρεται στο κείμενό μου «όλοκληρωτισμός ή άστική πολιτική έξουσία»; πού δημοσιεύθηκε στο τεύχος 11 του περιοδικού ΚΡΙΠΚΗ (Μάιος 1985).

Όπως φαίνεται από τά δύο γραφτά του στον Δεκαπενθήμερο Πολίτη (τ. 44 και 46) ό Θεοδώρου έχει μιά ιδιαίτερη κλίση κι έπίδοση στην παρανόηση (και στην παραποίηση, άν χρειαστεί) των κειμένων πού διαβάζει και στα όποια «άπαντά». (Δέν θά με άπασχολήσει βέβαια ό τρόπος με τόν όποιο αντιμετωπίζονται τά κείμενα από τόν Σχολιαστή και τις Θέσεις: δέν άπολογούμαι για λογαριασμό τους).

Ό Θεοδώρου άποσιωπά (ή δείχνει να άγνοεί) ότι στο κείμενό μου γίνεται μιά προσέγγιση της κριτικής της (άνανεωτικής) Άριστεράς στις κινήσεις του ΠΑΣΟΚ, κριτικής άσφαιρης και άνεπαρκούς. Τού ύπενθυμίζω λοιπόν τήν αρχή του κειμένου: «Η Άριστερά θά ύπάρξει μόνον αντίπαλη στην άστική στρατηγική του ΠΑΣΟΚ. Χωρίς να άναγνωρίσει αυτή

τήν στρατηγική, τό να είναι αντιΠΑΣΟΚ δέν σημαίνει ότι άσκει άριστερή κριτική».

Η αντιμετώπιση όμως της άνανεωτικής Άριστεράς δέν στάθηκε σ' αυτό ήταν άπασχολημένη με τήν «πιστή τήρηση του Συντάγματος και των νόμων» και με τις «όλοκληρωτικές προθέσεις του Ά. Παπανδρέου». Στην έκλογή του Σαρτζετάκη ή άνανεωτική Άριστερά δέν είδε τήν εμπέδωση μιάς πορείας πού δρομολογήθηκε ήδη από τό 1974 αλλά μάς ύπενθυμίσε ότι «ή Δεξιά σεβάστηκε τό θεσμικό πλαίσιο».

Σ' αυτήν λοιπόν τήν άποψη, πού τό πρόβλημά της είναι ή συρρίκνωση των άρμοδιοτήτων του Προέδρου της Δημοκρατίας και ή συνακόλουθη έξαφάνιση «ένός έμποδίου... πού θά έλέγχει τήν ΠΑΣΟΚική έξουσία», άπαντούσε τό κείμενο της ΚΡΙΠΚΗΣ. Και εκεί ύποστηρίχθηκε ότι θά πρέπει να αντιμετωπίσουμε ως άριστεροί (και όχι ως φιλελεύθεροι του 19ου αιώνα) τήν ένίσχυση της καπιταλιστικής έξουσίας σαν άποτέλεσμα της καπιταλιστικής άνάπτυξης και συστατικό χαρακτηριστικό του μονοπωλιακού καπιταλισμού.

Τό κείμενο της ΚΡΙΠΚΗΣ άπαντούσε στην άποψη πως «ή αντικοινοβουλευτική νοοτροπία του ΠΑΣΟΚ οδηγεί στην ύποβάθμιση του κοινοβουλίου» και ύπενθύμιζε ότι ή ύποβάθμιση αυτή είναι άποτέλεσμα της συνταγματοποίησης της λειτουργίας των κομμάτων ως θεσμικά ένδιάμεσα της λαϊκής κυριαρχίας, δέν άποτελεί νεωτερισμό του ΠΑΣΟΚ και άρχίζει με τό Σύνταγμα του 1975.

Έντέλει, από τήν πλευρά μου, τό πρόβλημα τίθεται ως εξής: Είναι δυνατόν μπροστά στην ένίσχυση της έκτελεστι-

δρους... Καί ὁ Δεκαπενθήμερος Πολίτης μέ κατηγορεῖ γιά πραγματισμό γιατί δέν ἐπικεντρώνω τήν κριτική μου στήν πασοκική ἐνίσχυση τοῦ ἐκτελεστικοῦ.

ε. Γιά τό στρεβλό καί τό ὑπαρκτό: δέν εἶναι σίγουρο πώς διαφωνοῦμε. Σίγουρα τό ΠΑΣΟΚ δέν ἦρθε νά γελοιοποιήσει καί ἀφοπλίσει κάποια «φοβερά καί τρομερά» κεκτημένα τοῦ λαϊκοῦ κινήματος. Ὁδήγησε ὅμως στίς ἀκραίες του συνέπειες τό «ρεφορμισμό» τους. Γιά παράδειγμα, ἡ

ΛΕΩΦΟΡΕΙΑ: ΚΙΝΟΥΜΕΝΕΣ ΤΖΑΜΑΡΙΕΣ

Ἀγαπητέ Δεκαπενθήμερο Πολίτη

Στό τελευταῖο τεῦχος σου (ἀρ. 46) καί σ' τό θαυμάσιο ἄρθρο του «Πάν μέτρο ἄριστο» ὁ Β. Μπελιγράτης ἀναφέρεται σέ ἐπιστολή ἀναγνώστη τῆς Ἐλευθεροτυπίας, πού ἰδρωκοπάει καθημερινῶς ταξιδεύοντας μέ τά καινούρια πολύχρωμα βαγόνια τοῦ ἠλεκτρικοῦ, πού ἀντί γιά παράθυρα (πού ν' ἀνοίγουν) ἔχουν μόνον φεγγίτες! Τά βαγόνια αὐτά, μέ τά χτυπητά τους χρώματα, πού τά κάνουν νά μοιάζουν μέ βαγόνια τσίρκου, φιγουράριζαν, ὅπως θά εἶδατε, προκλητικότερα σ'τά πολυελλίδα ἔγχρωμα ἐκλογικά βιβλιάρια καί τοῦ ΠΑΣΟΚ.

Ἐγώ δέν μένω σ'τά ἀνατολικά προάστεια τῆς Ἀθήνας, ἀλλά στήν Ἄνω Νέα Σμύρνη, πού «ἐξυπηρετεῖται» μέ τά ἐφάμιλλα τῶν ἄνω βαγονίων λεωφορεῖα προελεύσεως Δυτικῆς Γερμανίας. Τά λεωφορεῖα αὐτά, ὅπως ξέρετε, ἐκτός ἀπό τή φοβερή, ἀστάθειά τους, τά πολύ ψηλά παράθυρα, τά ἐπίσης πολύ ψηλά τοποθετημένα κουμπιά τους, πού δέν φτάνουν οἱ κοντότεροι Ἀθηναῖοι καί Ἀθηναίες, εἶναι κυριολεκτικά κινούμενες «τζαμαρίες» ἀφοῦ καί οἱ τέσσερες πλευρές τους καλύπτονται ὀλοκληρωτικά ἀπό τζάμια. Μέ ἀποτέλεσμα ἡ ἡμίωρη παραμονή σου σ' αὐτά νά καταντάει σωστό μαρτύριο, λόγω τῆς ἀφόρητης ζέστης, πού ἐπικρατεῖ ἐκεῖ μέσα κατά τους θερινούς μήνες. Κι ὅμως σέ πρόσφατο ρεπορτάζ τῆς τηλεόρασης ὁ ἀρμόδιος τοῦ ΕΑΣ μέ πολλή ἔπαρση δήλωνε: «...αὐξήσαμε τόν ἀριθμό τῶν λεωφορείων καί ἀντικαταστήσαμε τά παλιά μέ θαυμάσια νέα λεωφορεῖα!». Καί τήν ἴδια στιγμή ἡ μικρή ὀθόνη πλημμύριζε ἀπό τίς φοβερές γαλανόλευκες «καῦτρες», πού ἀπειλοῦν τήν υγεία τοῦ κοσμάκη.

Φιλικά
Κ. Λιγώσης
Καλλικρατείας 4
Ἄνω Νέα Σμύρνη

ΤΟ ΕΣΑΠ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΕΜ

Φίλοι τῆς σύνταξης τοῦ Δεκαπενθήμερου Πολίτη

Στόν περασμένο Δεκαπενθήμερο Πολίτη δημοσιεύτηκε ἄρθρο τοῦ Γ.Ν. Μητροφάνη

ἐθνικοενωτική-διαταξική λογική ἦταν τοῦ ἴδιου τοῦ ΕΑΜ καί (παραμένει) τῶν ΕΑΜιτῶν. Ἴσως ἡ ἱστορία (ἡ Ἀριστερά) ἐξακολουθεῖ νά θέτει μόνο καθήκοντα πού μπορεῖ νά ἐκπληρώσει. Θά μπορέσει μιά ἄλλη Ἀριστερά νά συμβάλει στήν ὠρίμανση κάποιων δομικῶν στοχοθεσιῶν μέσα στίς συγκεκριμένες συγκυρίες τῆς ταξικῆς πάλης; Θά μπορέσει, πρῶτα, νά αυτοκαθοριστεῖ; Μέ ἐπίμονους φόβους

Χρῆστος Τυροβούζης

μέ τόν τίτλο «ΕΣΑΠ: Ὅταν οἱ ἄτυπες διαδικασίες ἀντικαθιστοῦν τοῦς θεσμούς».

Στόν ἀναμφισβήτητο σοβαρό προβληματισμό πού ἀναπτύσσει καί ἀναδεικνύει σάν σοβαρό πολιτικό ζήτημα τό ἄν «ἔχει τή δυνατότητα ἡ κυβέρνηση νά παρακάμπτει τή

Βουλή καί νά ἰδρύει φορεῖς πού θά διαχειρίζονται δημόσια θέματα χωρίς τήν ὑπαρξή συγκεκριμένων νόμων», καταλήγει ὅτι ἡ ΓΣΕΕ δέν θά ἔπρεπε νά συμμετάσχει στή συνεδρίαση τοῦ ὄργανου. Καί ψέγει τό ΑΕΜ γιατί μέ τόν ἐκπρόσωπό του —τόν ὑπογράφοντα— δέν ἔδειξε καθόλου τό θέμα τῆς νομιμότητας τοῦ ΕΣΑΠ.

Πρῶτα θά σταθῶ στό σημεῖο αὐτό. Ἀντιγράφω ἀπό τήν ΑΥΓΗ (3.7.85) πού δημοσιεύει ἀποσπάσματα ἀπό τήν τοποθέτησή μου:

«Ὁ ἄτυπος χαρακτήρας τοῦ ΕΣΑΠ μετά 4 χρόνια διακυβέρνησης, τό ψάξιμο γιά τή μορφή καί τίς ἀρμοδιότητες πού θά πάρει ἀναδεικνύουν γιά μιά ἀκόμη φορά τήν προχειρότητα τῶν κυβερνητικῶν ἐπιλογῶν πού, ἄν συνεχιστεῖ, ἐνδέχεται νά τινάξει στόν ἀέρα κάθε προοπτική ἐκπλήρωσης καί τῶν πύο στοιχειωδῶν στόχων τοῦ θεσμοῦ».

Θά ἀντιπαρέλθω τό κλείσιμο τοῦ σχολιασμοῦ τῶν θέσεων τοῦ ΑΕΜ μέ τήν καθόλου μά καθόλου προωθητική τοῦ διαλόγου ἀποψη «ὅτι μέ τέτοιες θέσεις τό ΑΕΜ εἶναι σχεδόν σίγουρο ὅτι θά διατηρήσει τά τωρινά ποσοστά του».

Πραγματικά φίλε Γ.Ν. Μητροφάνη δέν βοηθᾶνε τέτοιες διαπιστώσεις ὅταν θά πρέπει νά ἔχεις ἀντιληφθεῖ, τουλάχιστον διαβάζοντας τήν ΑΥΓΗ, ὅτι ἀπό τήν πλευρά μας γίνονται οἱ μεγαλύτερες δυνατές προσπάθειες γιά ἀνάπτυξη τοῦ προβληματισμοῦ στό ἐπίπεδο τῆς ΓΣΕΕ καί ἀνύψωση τοῦ κύρους τοῦ τρίτοβάθμιου ὄργανου, μέσα ἀπό τή διατύπωση μιάς συνολικῆς στρατηγικῆς γιά τό κίνημα.

Ἰδιαίτερα στό θέμα τοῦ ΕΣΑΠ μετά ἀπό πρότασή μας μπῆκε τό θέμα γιά οὐσιαστική συζήτηση στή ΓΣΕΕ καί ἀκόμη εἶναι ἀνοιχτό. Τό πού θά καταλήξει βέβαια εἶναι προφανές ὅτι δέν μπορεῖ νά ἐξαρτηθεῖ κύρια... ἀπό τή μικρότερη δύναμη.

Θά ἔθελα ἐδῶ ὅμως νά ἐπισημάνω ὅτι γιά τό ΑΕΜ τό γεγονός τῆς ἄτυπης προσωρινῆς λειτουργίας τοῦ ΕΣΑΠ εἶναι ἐνα ζήτημα οὐσιαστικό, ὄχι ὁμῶς τό κύριο.

Θά ἔθελα νά ἐπισημάνω ὅτι τό ἐπιχειρήμα «ὁ θεσμός δέν ἔχει λειτουργήσει οὔτε ἀκριβῶς εἶναι δεδομένο πρὸς ποιά κατεύθυνση θά καταλήξει καθώς καί ἡ δυνατότητα νά προτείνουν οἱ ἴδιοι οἱ κοινωνικοὶ φορεῖς —τουλάχιστον ἡ ΓΣΕΕ ἔχει πάρει ἀπόφαση νά τό

κάνει— τοῦς στόχους καί τή λειτουργία του» ἔστω καί σάν μιά ἀκόμη παραχώρηση (γιά ὅσους ἀκόμη πιστεύουν ὅτι χρειάζεται πίστωση ἡ κυβέρνηση καί ὅτι θά λάβει ὑπόψη τῆς τίς ὑποδείξεις) ἔχει ἐρεῖματα.

Τελειώνοντας θά ἤθελα νά ἀναφερθῶ συνοπτικά στό πῶς ἀντιλαμβάνεται τό ΑΕΜ τή λειτουργία τοῦ ΕΣΑΠ θεωρώντας ὅτι ὁ τρόπος συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων καθῶς καί οἱ προτάσεις εἶναι τό κυρίαρχο στοιχεῖο.

Τό ΑΕΜ πιστεύει ὅτι ὁ θεσμός τοῦ ΕΣΑΠ θά μπορέσει νά ἀποβεῖ θετικός γιά τήν ὑπόθεση τῆς προώθησης τῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων κάτω ἀπό προϋποθέσεις.

α. Ἀμεση ἐπεξεργασία τῆς ΕΕ τῆς ΓΣΕΕ γιά τό ρόλο, τίς ἀρμοδιότητες καί τίς δυνατότητες αὐτοῦ τοῦ ὄργανου.

β. Ἐπεξεργασία —«ὑποχρεωτική» πλέον— συγκεκριμένων προτάσεων ἢ στρατηγικῶν ἐπιλογῶν γιά ὅλα τά «καυτά» προβλήματα τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας πού μέχρι στιγμῆς ἀποφεύγονται.

Σέ ἀντίθετη περίπτωση, θά κινδυνεύουμε σάν συνδικαλιστικό κίνημα νά γινόμαστε ἀπλοῖ παρατηρητές τῶν διαπραγματεύσεων κυβέρνησης—ἐργοδοσίας. Καί μετά βέβαια... ἀναγκαστικοί χειροκροτητές τῶν ἐπιλογῶν τῆς κυβέρνησης.

γ. Συνεχῆς ἐνημέρωση τῶν ἐργαζομένων.

Οἱ ἐργαζόμενοι δέν πρέπει ν' ἀντιμετωπίζουν τό ΕΣΑΠ σάν «ἐξ ὀρισμοῦ» ὄργανο «ταξικῆς συνεργασίας», στό βαθμό πού ἐπιζητοῦν καί δέν φοβοῦνται τό διάλογο, ἐπιζητοῦν τή διαπραγματεύση, θέλουν τήν εὐρύτερη δημοσιότητα τῶν δικῶν τους θέσεων καί τήν ἀντιπαράθεσή τους μέ τίς ἄλλες κοινωνικές τάξεις.

Ἡ δημοσίευση τῶν δικῶν μας θέσεων καί ἡ γνωστοποίηση τῶν ἀντίθετων ἀπόψεων, π.χ. τῆς ἐργοδοσίας, καί ἡ διατήρηση στό ἀκέραιο τῆς ἀγωνιστικῆς διεκδίκησης τῶν αἰτημάτων μας μέσα ἀπό ἄλλους δρόμους ἐξασφαλίζει —στό βαθμό πού εἴμαστε ἐμεῖς σάν συνδικαλιστικό κίνημα ἀποφασισμένοι— τήν ταξική καί ἀγωνιστική μας φυσιογνωμία.

Δημήτρης Χατζησωκράτης
μέλος τῆς Ε.Ε. τῆς ΓΣΕΕ,
μέλος τῆς Γραμματείας
τοῦ ΑΕΜ

Λόγω διακοπῶν, ἡ ἀπάντηση τοῦ συνεργάτη μας Γ.Ν. Μητροφάνη ἀναβάλλεται γιά τό φθινόπωρο.